insancıl Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı 360 - Temmuz 2020

Salgın (Kovid-19 virüs) nedeniyle dergimiz dijital ortam için hazırlanmıştır.

İnsancıl
Aylık Kültür Sanat Dergisi

Sayı: 360

Temmuz 2020

ISSN 1300-4158

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Teknik Hazırlık Tasarım
Hüray KILIÇ

Düzelti
Özden ÖZÜTEMİZ

İletişim

(0212) 249 80 19

e-posta

insancildergisi@hotmail.com

www.insancil.com

Kumrulu Yokuşu Sk.
Yıldırımakın Apt. No:8
Da.:11 Cihangir-Beyoğlu
İstanbul

İnsancıl
hakemli bir dergidir.

- Felsefenin Gör Dediği: Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 49
- Adnan Öztel'in Şiir Evreni
- Çağdaş Felsefede Ortak Yönelim "Özne ve Bilinç"
- Edebiyat Estetiği
- Özsözler Günlüğü (7)
- Tekin Gönenç'in Ardından
- Hep Yolda
- Şairime Mektuplar
  - Mascha Kaléko
  - Melisa Gürpınar
  - Müşür Kaya Canpolat

Orhan KEMAL
(1914 -1970)

1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Asıl adı *Mehmet Raşit Öğütçü*'dür. Babası, o sırada Çanakkale cephesinde, topçu teğmeni olan avukat *Abdülkadir Kemali Bey*, annesi ise rüştiye mezunu, ilkokul öğretmenliği yapmış Adanalı *Azime Hanım*'dır.

Çocukluğu Adana'da geçti. I. Paylaşım Savaşı'ndan sonra Adana'nın Fransız işgaline uğraması üzerine ailesiyle önce Niğde'ye, sonra Konya'ya taşındılar. Konya'da bulunduğu dönemde Kuvayımilliye hareketine karşı Delibaş isyanına tanıklık etti. Kuvayımilliye güçlerine katılmış olan babası; isyanın bastırılmasından sonra TBMM'ye Kastamonu milletvekili olarak girdi. Ankara'ya taşınan aile, 1923'te Adana'ya döndü. Babası çiftçilikle uğraşmaya başladığı dönemde *Toksöz* gazetesini çıkardı. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ardından pek çok gazeteyle birlikte *Toksöz* de kapatıldı ve *Abdülkadir Kemali Bey* 11 ay tutuklu kaldı. 1930'da Adana'da Ahali Cumhuriyet Fırkasını kuran *Abdülkadir Bey, Ahali* adlı gazeteyi çıkardı. Babasının aktif siyaset yaşamı içinde olmasına rağmen *Orhan Kemal* bu yıllarda siyasetle ilgilenmedi. *Abdülkadir Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası*nın kendini feshetmesinden sonra partisini kapatıp Suriye'ye kaçtı. 1931'de bütün aile Beyrut'a yerleşti.

Orhan Kemal, Suriye'deki babasının yanına gidince orta öğrenimini kendi isteğiyle yarıda bıraktı ve Beyrut'ta bulaşıkçılık ve matbaa işçiliği yaptı. Bir yıl sonra tek başına Türkiye'ye dönerek babaannesinin yanına yerleşti; Adana'da çırçır fabrikalarında işçilik ve kâtiplik yaptı. 1937'de çırçır fabrikasında (Millî Mensucat) işçi olan Nuriye ile evlendi.

1938'de askerliğini Niğde'de yaparken, "yabancı rejimler lehinde propaganda ve isyana muharrik" suçundan 5 yıl hapis cezasına mahkûm edildi ve Kayseri Hapishanesine gönderildi. İlk şiirini Kayseri Hapishanesinde yazdı. (Duvarlar) 1940'ta, Bursa Cezaevinde *Nazım Hikmet* ile tanıştı. Onun toplumcu görüşlerinden etkilendi. Üç buçuk yıl *Nazım Hikmet*'le oda arkadaşlığı yapan *Orhan Kemal,* kendisinden Fransızca, felsefe ve siyaset dersleri aldı. *Orhan Kemal*'i şiir yerine roman ve öykü yazmaya teşvik eden de *Nazım Hikmet* oldu. 1943'te tahliye olunca Adana'ya döndü. Toprak taşıma işinde amelelik, hamallık yaptı. Sebze nakliyatçılığı, Verem Savaş Derneğinde memurluk gibi işler yaptı. Ancak hiçbir işte uzun süreli kalamadı ve geçim sıkıntısı çekti. Yazmaya devam etti, edebiyat dergilerinde öyküleri yayınlandı.1949'da babasını kaybettikten sonra İstanbul'a yerleşti. Hayatının geri kalanında geçimini kitap, makale, film senaryosu yazarak sağladı.1966'da "hücre çalışması ve komünizm propagandası" yaptıkları gerekçesiyle iki arkadaşıyla birlikte tutuklandı. Bilirkişi raporu üzerine bir ay sonra serbest bırakıldı. Kimi romanlarını oyunlaştırdı. *72. Koğuş AST* tarafından sahnelendi. En iyi oyun yazarı seçildi. 1969'da Türk Dil Kurumu Ödülü'nü ve Sait Faik Hikâye Armağanını *Önce Ekmek* adlı kitabıyla aldı.

Bulgar Yazarlar Birliğinin çağrısı üzerine 1970 yılında Sofya'ya gitti. Geçirdiği bir beyin kanaması nedeniyle 2 Haziran 1970'te öldü. Dört çocuk babası olan *Orhan Kemal*'in cenazesi yurda getirildi; Zincirlikuyu Mezarlığına defnedildi..

Orhan Kemal, yoksul kesimin, işçilerin, öğrencilerin yaşamını anlatan öykü ve romanlar yazmış ve insan-toplum ilişkilerini gerçekçi bir dille yansıtmıştır. 27 roman, 19'u öykü kitabıyla anı, inceleme, oyun, röportaj türünde kitaplar bırakmıştır.

İÇİNDEKİLER

Temmuz 2020/360

Hasan AKARSU	Boğulmak (Şiir)	1
Betül ÇOTUKSÖKEN	Felsefenin Gör Dediği: Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 49	2
Mürşide UYSAL	Yağmurla Rüzgarın Savaşımı (Şiir)	5
Berrin TAŞ	Adnan Öztel'in Şiir Evreni	6
Hasan Salih KAYMAZ	Çağdaş Felsefede Ortak Yönelim: "Özne ve Bilinç"	8
Nurten ERGEN	Bir Sağlıkçının Korona Günlüğü (Şiir)	16
Hasan AKARSU	Edebiyat Estetiği* Üzerine Söyleşiler	17
Dursun YİĞİT	Dalgaların Dansı (Şiir)	19
Yusuf ÇOTUKSÖKEN	Özsözler Günlüğü (7) Nisan 2020	20
Nusret KARACA	Tekin Gönenç'in Ardından	22
Sevinç KIRMIZIGÜL	Göğü Yırttı Bir Kurşun (Şiir)	25
Berrin TAŞ	Hep Yolda	26
Zeynep ALPASLAN	Diyalektik (Şiir)	30
Nilgün CÖN	Şairime Mektuplar (2) Her Köyün Hep Yabancısı: Mascha Kaélko	31
Dilek YILMAZ	Şairime Mektuplar (3) Dingin Bir Senfoni... Melisa Gürpınar	35
Mehmet Doğan KARAKUŞ	Şairime Mektuplar (4) Merhaba... Müşür Kaya Canpolat	38
Neriman ÇELİK	Stefan Zweig, Bir Kadının Yaşamından 24 Saat	43
A. Didem USLU	2018-2019 Tiyatro Sezonundan Seçme Oyunlar (3)	47
Güldane BULUT	Cumhuriyet bana bu hakları verdi (Öykü)	55
Yusuf NAZIM	Taş (Öykü)	59

Boğulmak

“Bir yerde olmayınca”
Orada yoksunuz!

Kuyruk acısından
Şaşkın gocunmalı
-Topunuza birkaç dize-
Gökyüzünden inersiniz yere
Saldırılarınızda boşsunuz!

Bırakın herkes
Anladığını yazsın
Yaşam uzun
Sonuna geldiğinizde
Başını unutursunuz!

Oradan burası nasıl görünürse
Öyle görünür buradan da orası
Molla Kasımlar her yerde
Her zaman/ nasıl olsa
Küçümseyen sözlerinizde
Kirli sularınızda boğulursunuz!

Hasan AKARSU

Felsefenin Gör Dediği:

Felsefe Tarihi: Antropontolojik Okuma 49

Betül ÇOTUKSÖKEN*

"Bunalım" terimi ve ardındaki 'bunalım" kavramı *Nermi Uygur*'la ve onun söylemiyle tam olarak bütünleşmiş, onun söylemini belki de en iyi biçimde yansıtan terimlerden-kavramlardan biri. Bunalım insanlık durumlarını derleyip toparlayan, onların ortak paydasını imleyen bir kavram. Bunalım varolanla ikileşen ve bu nedenle de bilginin, bilgi olmayanın yolunu açan bir kavram, bir çerçeve. Özne-özne, özne-nesne ya da özne-özne olmayan ilişkisinde ortaya çıkan, davranış-eylem-ilişki ağlarının içinde yer alan, ama kimi zaman bu ağların içinde yer almakla birlikte, içinde ya da karşısında bulunduğu durumu bunalım olarak hiç mi hiç algılamayan insanların da var olduğunu biliyoruz. O zaman da bunalımı bunalım yapan nedir? İnsan ne zaman içinde bulunduğu durumun bunalımlı bir durum olduğunu fark eder? Yaşanan, ardından da farkına varılan tüm bunalımların ortak paydasında ne vardır? Bunalım nesnel bir yapı mı sunar, yoksa her bunalım kendine özgü, biricik özellikleriyle mi ortaya çıkar? Birisi için bunalımlı bir durum, bir başkası içinde bunalımlı bir durum mudur? Herhangi bir durumu "bunalımlı" bir durum olarak belirlemek ya da tanımlamak, üzerinde herkesin anlaşabileceği bir yapı mıdır?

Görüldüğü gibi, çok çeşitli sorularla karşılamamız olanaklı bu insanlık durumunu. *Nermi Uygur* insanı bunalımlı bir varlık olarak gördüğünü, ilk basımı 1989 yılında yapılan *Bunalımdan Yaşama Kültürü. Deneme* başlıklı kitabında, kendi yaşamından ve yaşantıladıklarından yola çıkarak ortaya koymaya çalışır. Tekil bir durumdan hareketle, ortak insansal bir duruma ilişkin belirlemeler yapar. Bu yolla, bir bakıma iç ve dışın ortak paydasında yer alan, tekilliklerle içeriklendirilen bir tümele, kavrama varmayı amaçlar. Her insanın bunalımı yaşadığını ancak bunalımdan çıkış yolunun da olanaklı olduğunu, bunalımlardan yaşama kültürünü yaratmanın da yine olanaklı olduğunu yapıt boyunca gözler önüne sermeye çalışır.

Bu kitap vesilesiyle ve bu kitapla ilgili olarak yıllar önce yazdığım bir yazıda dile getirdiklerimi, yeniden okurlarımla paylaşmak istiyorum: "Felsefe varolana bir 'anlam' verme çabasıdır. Bir özne olarak ve `öznel dünyanın', `öznel gerçekliğin' asıl taşıyıcısı olarak her varolana yeni bir 'anlam olanağı' kazandıran insan da felsefenin odağında yer almaktadır. Hatta felsefe insansal gerçeklikle öylesine büyük bir ilişki içindedir ki, onun tümüyle, 'kendini bilme'ye ilişkin yanıt denemelerinden oluştuğu da ileri sürülebilir. Felsefe sonsuz söylem olanaklarıyla doğrudan insana yöneliyor: her şeyin ancak kendisiyle anlam kazandığı insana. Olup bitene bilinçli olarak bakmayı başarabilenler bu durumu fark edebilirler; dolayısıyla felsefe de bir 'anlam' kazanabilir doğrudan insan varlığı için.

İlk akademik çalışmasından bu yana, insan, kültür, toplum, dil, tarih, bilim, felsefe, sanat (edebiyat) başlıkları altında toplanabilecek sorunlarla uğraşıyor *Nermi Uygur*.

Tüm yapıtlarında kendine özgü bir felsefi söylem oluşturan ve doğrudan insanla ilgili sorunlarla gündemini oluşturan (bir ara içinden geçtiği mantıksal-çözümleyici yaklaşımında bile bu tutumundan vazgeçmemişti —*Kuram Eylem Bağlamı* gibi—) düşünür, yepyeni bir çalışmasıyla karşımızda.

Belki birçok söylem türünün kavşağında yer alan ama bana göre, felsefi söylemin ağır bastığı bir yapıt olan *Bunalımdan Yaşama Kültürü* birçok insansal-toplumsal sorun yanında ağırlıklı olarak `kendini tanıma'yı gündemine alıyor. Düşünür, 'kendini tanı' buyruğunu tüm varlığıyla duyuyor ve bu buyruğa kulak verirken olup biteni 'bunalım'la 'bunalım' yaşantısıyla algılıyor: insanı insan kılan bunalım; insan bunalımla var. Bu insanın asıl belirleyicisi de, onun 'tüm anlam yollarının en orta yerinde'[1] olmasıdır. Yapıt böyle bir insanı 'bunalım'da kavrıyor. Bunalım tek başına bir şey, 'nesne' değil; onu 'insan yaşamına arada bir takılan bir eklenti diye değerlendirmek yanlış. (...) Hep insanlar var; insan, insan olduğu için de bunalım var. (...) Çözülmez, kopmaz bir bağ onlarınki.'[2] Mantık diliyle söylenecek olursa, 'bunalım' insanın ayrılmaz bir ilineği, başka deyişle özelliğidir. İnsanı insan kılan bir yapı bunalım; sanki bunalım insanın doğası, naturası, neliği, özü.

Filozof, dünyanın kendisiyle 'anlam' kazandığı insana karşı her zaman duyarlı olmalıdır. Filozofun her zaman için bir insan tasarımı vardır ve bu tasarım öylesine büyük bir önem taşır ki filozofun tüm diğer görüşlerinin de belirleyicisi durumuna gelebilir. İnsan, *Nermi Uygur*'a göre 'öznel dünyanın' yapıcısı, yaratıcısıdır; 'nesnel dünya' ise 'öznel dünyanın' küçücük bir parçasıdır: '(...) öznel dünyamızla var, bu öznel dünyayla anlamlı nesnel dünya.'[3] Bireyin gerçekliği, öznel gerçekliği ile bir; ama nasıl bir öznel gerçeklik bu? Bu öznel gerçekliği öznel gerçeklik yapan ne? BUNALIM. Bunalıma ilişkin felsefece yaklaşım ne olabilir? Hiç kuşkusuz onu o yapanın, 'bunalımı bunalım kılanın' ne olduğunu araştırmakla olabilir bu. Öylesine büyük bir önem taşıyor ki bu sorunun yanıtı hiçbir biçimde gözardı edilemez; çünkü 'insanı insan yapan şey bunalım'. Bunalımın onsuz olunmaz koşulları ise 'beklenmedik oluş', 'birdenbirelik', 'birdenbire değişiklik'tir.[4] '(...) insan-toplum yaşamını, her türlü gelenek görenekleriyle altüst eden büyük olaylar'dır[5] artık bunalım. Böyle bir yaklaşımı benimseyen düşünür, bunalım özce şudur ya da budur deyip onu dar bir çerçeveye yerleştir(e)mez artık. Şu ya da bu bunalım (buradaki hastalık), bunalımı bunalım yapan şeyin kavranmasında, günışığına çıkarılmasında bir sıçrama tahtası gibidir; varoluşsal ögelerin önemini belirli kılmanın bir aracı durumundadır *Augustinus, Abælardus, Kierkegaard, Camus* ve daha niceleri böyle dile getirmemişler miydi kendilerini (felsefelerini-düşünsel tavırlarını-varolana bakışlarını?)

Filozofları yaşama ya da birçok anlam ayrımlarını hesaba katarak akla ağırlık verenler diye ayırmak olanaklı. *Nermi Uygur*'un yaklaşımı yaşamdan yana; ancak bu onun aklı bir yana ittiğine hiç de tanıklık etmiyor; ona göre yaşamın ağırlığı, değeri var her yerde 'akıl da güdücü ama sınırlı.' Bunalım, yaşamda (salt akıl varlığı bunalmaz ki) bizim öznel yaşamımızda, nesnel dünyada değil: 'İnsan-toplum-tarih-kültür evreninin her kesiminde, her yöresinde, her aşamasında, birinden öbürüne uzun, aralıklar geçmeden, kendine yol açan gerçekliğin adıdır bunalım. Hem tek tek kişilere özgü yaşama evrelerini, hem geniş toplulukları yoğuran karmaşık ilişki ve etkenleri kuşatır bunalım.'[6] Nerede insan ve toplum varsa orada bunalım da var. 'Bunalım' ile birlikte kültür doğuyor, kültür artık: 'bunalım kültürü', (bunalımdan kültür), 'bunalımdan yaşama kültürü'. İnsan olmanın, değerler yaratmanın onsuz olunmaz koşulu bunalım. Bunalım güçlü kılıyor bireyi (bireyleri, toplumları) yaşatıyor; onu var ediyor; onu sorumlu kılıyor; onu o yapıyor; özgür kılıyor; ardından gelen: yine bunalım.

Bunalımdan Yaşama Kültürü hem bir 'bunalım kitabı', hem 'bitmeyen bunalımlar kitabı', hem de bunalımın serüvenini dile getiren bunalım üzerine (insan üzerine, yaşam üzerine) bir kitap. Bu yapıt, kendimize ilişkin; bizi biz yapana ilişkin; biz kendimiz varız orada; kendimizi tanıyabiliriz bu kitapla; kendimizi güçlü, sorumlu, özgür kılabilmenin yolu bunalımları fark etmekten geçiyor çünkü.

Bunalım değişme ilişkisi de bu arada hep düşündürmekte. Bunalım özsel bir yapı olduğuna göre tüm değişimlere karşın (bunalımlardan ötürü) değişmeden kalan var; işte bu kalan da bunalım değil mi? Sonsuzca değişken kılıklara karşın sürüp giden hep bunalım, bunalımlarla örülü yaşam. Bunalım güçlü, bunalım değiştiriyor; bu değişimler kimi zaman başkalarının, başka toplumların cehennemi de olabiliyor. Ama asıl bunalımın farkına varanlar sayıca arttıkça cehennem yaratmak isteyenlerin gücü de azalacaktır; bunu da akıldan çıkarmamak gerekiyor.

Okurun alımlaması, 'yazarın istediği' ile her zaman örtüşür mü? Okur kendi açısından metne bakar; çünkü yazıya geçmiş, artık bir bildirişim olayını gerçekleştirmeye hak kazanmış metin nesnelleşmiştir; yaratıcısından kopmuştur bir bakıma. Kendi açısından metne bakan okur da orada aradığını bulur. Hele böylesine geniş, zengin içerikli bir başyapıtla karşı karşıya ise ne büyük tatlar devşirir oradan! Hatta öyle olur ki yapıtın diliyle özdeşleşiverir insan, dil-dışı olan kendi gerçeği dile gelmiştir orada: kendiniz işte tam da oradasınızdır."[7]

Nermi Uygur, insanın karşılaştığı durumlar karşısındaki duruşunun, bunalımları kavrayan bir duruş olduğuna dikkati çekmesi ve bu durum değerlendirmesinin yalnızca insana özgü olduğunu bize duyurmasının arka planında olan nedir? İnsan neden bunalımlı bir varlıktır? Bu sorunun yanıtı *Nermi Uygur*'da belirgin değildir. İşte tam da bu noktada antropontolojinin yaptığı çözümlemeler işe yaramaktadır. Çünkü antropontolojinin ortaya koyduğu ve geliştirdiği insan kavrayışına göre insan arada olan bir varlıktır; insan arada olduğu için bunalımlı bir varlıktır. Hatta antropontoloji insana yönelik şu keskin belirlemeyi de yapar: İnsan olmak arada olmaktır. O zaman da sormak gerekir: İnsanın aradalığı nerede kendini gösterir? Arada oluşun temel ortak formu var mıdır? Antropontoloji bu soruya da yanıt vermeye çalışır: İnsanın yaşadıklarıyla, düşünsel duruşu, zihnindeki kavrayışları, kavramları arasındaki gerilime işaret edilir bu noktada. Bu gerilimi felsefenin diliyle, asal gerilim olarak, "tekil-tümel gerilimi" olarak değerlendirebiliriz. İnsan dünyasındaki her türlü karşılaşmanın, karşılamanın, karşılaştırmanın özgün formudur bu gerilimin imledikleri ya da işaret ettikleri.

Öyleyse, *Nermi Uygur*'un söyleminde bütünüyle antropontolojik ögeler vardır. Ancak antropontolojinin insana ilişkin çözümlemelerinde bir adım daha ileriye gidilmiştir ve insan dünyasının bunalımlardan örülü bir dünya olduğunun temelinin yine insanda olduğu ileri sürülmüş; onun bir bunalım varlığı ya da bunalımlı bir varlık oluşu, onun arada olan bir varlık ve özne oluşuyla açık kılınmıştır.[8]

* Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü.

Dipnotlar

1- Nermi Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü. Deneme*, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989, s, 231.
2- Nermi Uygur, *Agy*., ss.239-240.
3- Nermi Uygur, *Agy*., s. 94.
4- Nermi Uygur, *Agy*., ss. 226-228.
5- Nermi Uygur, *Agy*., s. 233
6- Nermi Uygur, *Agy*., s. 220.
7- Betül Çotuksöken, *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak* (İlk basımı, 1995), İstanbul: İnkılâp Kitabevi, ss. 293-296.
8- Ayrıntılı bilgi için bkz. Betül Çotuksöken, *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi*, İstanbul: Notos Kitap Yayınevi, 2018.

Yağmurla Rüzgarın Savaşımı

Güneş akşam dinlenceye çekilirken
Yağmur dolu bulutlara dokunuyor
Akşamın karanlığında
Bir fırtına kopuyor
Onca şiddetine karşın
Bulutları durduramıyor rüzgar

Ağaç kökleri tutunurken toprağa
Yeşil yapraklarla sarılmış dallar
Rüzgarın şiddetiyle birbirlerine çarpıyorlar
Gecenin karanlığında ürpertiyor insanı
Yine de durduramıyor yağmurun coşkusunu rüzgar

Camlara çarptıkça rüzgarla, yağmur
Doğa yeniden
Yorgun bir savaşımın ardından sabaha uyanıyor
Güneşin tekrar gülümsemesi
Yağmura doyamayan yeryüzünün güneşi kucaklaması
İnsanı umutlandırıyor

Güneşle bulutların
Kol kola dans edişi
Bugünlerde kıskandırıyor bizleri
Sosyal mesafelerle
Uzaktan sevilmek bizimkisi
Ben de, yağmur dolu bulutlar gibi
Var gücümle umudu taşıyorum içimde
Yıldızlı yarınlarda var olmak için...

Mürşide UYSAL

Adnan Öztel'in Şiir Evreni

Berrin TAŞ

Adnan Öztel'i düşünüyorum. Sağlık sorunlarıyla boğuşuyor. İlaca doktora ulaşması hiç kolay değil. Önüne çıkarılan engellerle de mücadele etmesi gerekiyor. *Adnan Öztel* dört duvar arasında olsa da bilinci duvarları delerek insana ulaşıyor. Kovid 19 bizleri evlere kapattığından beri aklıma hep kapalı kapılar ardında direnenler geliyor.

Adnan Öztel'in insana seslenişi tek yönlü uçuk kaçık bir sesleniş değil. Birikimin yoğunluğundan damıtıyor yaratıcılığını. *Adnan Öztel*'in seslenişi direnmeyi yaşam biçimi bellemiş bir insanın, bir yaratıcı insanın konuşmasıdır. Onun konuşması dağlara, ırmaklara, ovalara yayılan bir çığlığın sözcüklere dökülmesidir. İlgi alanı geniş. Estetik, felsefe, şiir… daha ne olsun.

Adnan Öztel'in şiirlerini okuduğumda *Rilke*'nin *Genç Bir Şaire Mektuplar*'ını anımsadım. *Rilke*, genç şaire yol gösteriyor. "*(…) genel temalardan kurtulup kendi günlük yaşamınızın temalarına sığınınız; hüzünlerinizi, isteklerinizi, geçici düşüncelerinizi, herhangi bir güzelliğe karşı duyduğunuz inancı anlatın; içten çığırtkanlıktan uzak, alçakgönüllü bir yüreklilikle anlatın bütün bunları; ruhunuzdakileri dışa vurabilmek için çevrenizdeki nesnelerden, düşlerinizdeki imgelerden, anımsamalarınızdaki görüntülerden yararlanın.*"

Adnan Öztel genel temalardan kurtulamamış olsaydı deprem şiirlerini, kırmızı karanfile, begonvillere şiir yazamazdı. *Adnan Öztel*, *Rilke*'nin uyarılarını içselleştirmiş. Bu içselleştirme karakteriyle uyumlu bir yol tutturmasını sağlamış. Duygularını apaçık dışlaştırıyor. Gerçekçi bir şiirin ardına düşmüş. Depremin yarattığı yıkıntıyı duyumsamış. Okurken, yıkıntıların altından seslenen insanların sesini duyuyorsunuz.

"*Deprem Şiirleri 3*"te depremin yarattığı acıyı, açlığı, kimsesizliği duyumsuyorsunuz. "*Bize yardım edin / Bize yardım edin / Karda naylon terlik / Bize yardım edin / Bize yardım edin // Saçları dikenli çalılık / Gözyaşları çocukların / Taşlaşmış // Deprem altındayım / Yıkılan Sevgi Apartmanının altında / Gözlerinin içindeyim çocukların // Korku umarsızlık / Açlık ve soğuk / Üşüdüm baba / Açım anne / Çadır nerde baba / Anne mama / Gözlerinde karakışın vahşi gölgesi / Ağlıyor çocuk yüzleri / hücremin duvarında!*"

"*İçten çığırtkanlıktan uzak, alçakgönüllü bir yüreklilikle*" yazıyor şiirlerini *Adnan Öztel*. *Goethe*, *Eckermann*'a şiirini geliştirebilmesi için önerilerini sıralarken bugün onu okuyanlara da yol gösteriyor. Bu sesi *Adnan Öztel*'in duyduğundan kuşku duymuyorum. "*Dünya öyle büyük, öyle zengin, yaşam öyle renkli ki, şiir yazmakta hiç güçlük çekilmeyecektir. Ama bu şiirlerin hepsi yaşanmış bir olay üzerine yazılmalı, bunun anlamı şu; gerçeklik şiirin yazılmasına neden olmalı ve şiirin konusunu oluşturmalı. Özel bir durum, ancak şairin onu şiir haline getirmesi ile herkesi ilgilendirir bir hale gelir ve şairane bir boyut kazanır.*" *Adnan Öztel*'in şiirleri damıtılmış yaşam izleridir. Belki bu nedenle şiir-

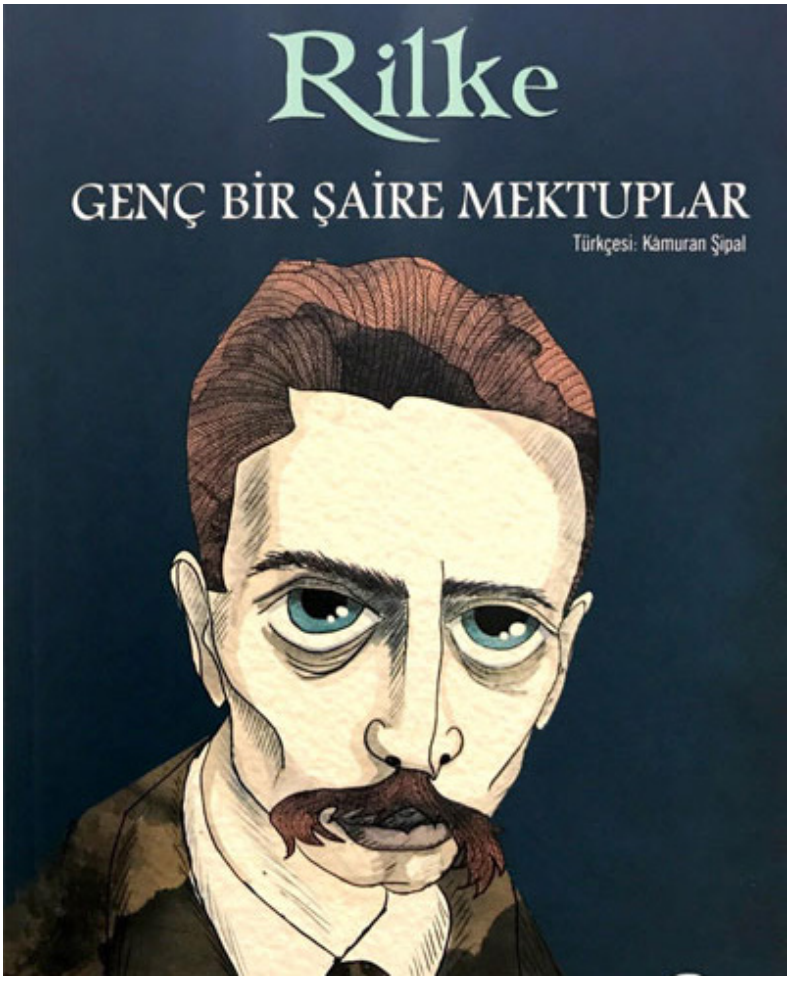

lerin adları bile yaşamından süzülen yaşanmışlıkları gösterir. Bayram'a da şiir yazmıştır, madenlere diri diri gömülenlere de yazmıştır. Ateşim yükseliyor da demiştir. F Tipi'ne de şiir yazmıştır. Minbiçli Kadınlar, Telgraf, Yeni Yıl'a, İşçi Kadınlar'a, Ring'de giderken yazdığı şiirlerle bizleri yaşamına konuk eder. Yaratıcılığın direnmenin koynunda büyüdüğünü görürsünüz. Gerçekçi şiiri seçmek zordur. Gerçeklikle uğraşırken estetik düzeyi yakalamak kolay değildir. Takır tukur şiir yazmak riski vardır. *Adnan Öztel* bu sorunu aşmış. Onun yaşadıkları somut olarak yaşadıklarının ötesine geçiyor. İç dünyasında yaşadıklarıyla zenginleşiyor *Adnan Öztel*, *Rilke'*nin öğüdünü dinliyor. *Rilke*'nin genç şaire söyledikleri *Adnan Öztel*'in yaratıcılığına uyuyor. "*Diyelim bir tutukevindesiniz de duvarlar dış dünyanın seslerinden hiçbirini içeriye koyvermiyor, duygularınız tarafından algılanmasını önlüyor bunun. Böyle bir durumda bile çocukluğunuz, bu olağanüstü, bu krallara yaraşır zenginlik, bu anımsamaların hazinesi hala sizin içinizde değil midir? Dikkatinizi bu hazineye yöneltin. Geçmişin derinliklerine gömülmüş bu uzak duyumsamalarınızı içinizden çekip çıkarın günışığına, böylelikle kişiliğiniz sağlamlaşacak, yalnızlığınız açılıp yayılarak loş bir eve dönüşecek ve başkalarının şamatası bu evin uzağından geçip gidecektir.*"

Adnan Öztel kendi yaşamını kurmuş bir şairdir. Hapisane koşullarında bile kendi alanını yaratmak, kendi alanını korumak için didindiğini görebiliyorum. Onun kendine ait loş bir odası var. Bu odanın kapıları dünyaya, insana açılıyor. *Adnan Öztel*'in yalnızca çocukluğuna dönmesi gerekmiyor. Onun eşitlikçi bir dünya özlemi, nesnel bakışı, insana duyulan büyük sevgisi uyarılmayı yalnızca çocukluktan bekleyemez. Bu dünyaya baktığında gördükleri onun duygularının uyarılmasını sağlıyor. Düş gücü dünyanın seslerini dört duvar arasında çoğaltıyor. Algılamasa madencileri, depremi yaşayanları, yamalı bir asma kütüğünü duyumsayabilir miydi.

Kaynaklar

1- Rainer Maria Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar,* Türkçesi. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, 2. Basım, Aralık 2001, İstanbul.

2- Johann Peter Eckermann, *Goethe İle Konuşmalar*, Çeviren: Mahmure Kahraman, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2007, İstanbul.

Çağdaş Felsefede Ortak Yönelim: "Özne ve Bilinç"

Hasan Salih KAYMAZ

"Gece, ancak, kendilerini geceye bırakanlar için gelmiştir, yaşayanlar için, 'güneş her gün yeniden doğar'." Castoriadis

Felsefeyi ve felsefe tarihini, kendine has bir kümülatif ilerleyiş şeması sergileyen bir yapı olarak düşündüğümüzde, ya da tarihselliğini göz önüne aldığımızda, Antik dönemden bugüne dek ele alınan sorunların ve bu sorunlara yönelik yaklaşım biçimlerinin uğradığı evrimi doğru şekilde okuyabilmek olanaklı olacaktır. Bununla birlikte, bir dönemin tartışma odağını oluşturan ögenin, içinde bulunduğu dönemdeki hemen hemen tüm felsefi ekollerin, belirli ölçülerde, ortak uğraşı haline geldiğini söylemek mümkündür. Modern dönem öncesi felsefe dünyasında hakim olan özne anlayışı, *Aristoteles*'in kullanımıyla, salt zihinsel bir içerik olarak varolmak için kendisinden başka bir şeye gerek duymayan bir töz olarak anlaşılırken; Skolastik dönemden modern felsefeye geçişte kırılma noktası olan *Descartes* ile birlikte, özne, kurucu bilinç olarak görülmüş; algılara, tasarımlara, izlenimlere, düşüncelere dayanak olan "ben" olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Modern felsefeyle birlikte ortaya çıkan bu özne tasarımının en belirgin özelliği de öznenin bilgiye temel oluşturan akıl ve irade sahibi bir varlık olarak benimsenmiş olmasıdır. Özne, çağdaş felsefe yönelimleriyle birlikte yine ana odak olmaya devam etmiş, ancak bu modern özne tasarımı, geçtiğimiz yüzyılda önemli ölçüde değişmiştir. Aynı şekilde *Descartes* ile birlikte felsefenin en önemli uğraşlarından biri haline gelen "bilinç" kavramının da çağdaş felsefe yönelimlerinin bir diğer odağını oluşturduğu gözükmektedir. Çağdaş Felsefe yönelimlerindeki özne ve bilinç odaklı gelişen yaklaşımları ele almak adına 20. yüzyıl felsefesini bazı başlıca filozoflar ve bazı başlıca metinler üzerinden inceleyeceğiz.

Çağdaş Alman Felsefesine baktığımızda, çeşitlilik ve üretkenlik açısından zengin olan bu kültürde, ortak miras, *Kant* ve ondan bir sonraki yüzyılda gelen *Hegel, Schelling ve Fichte* gibi filozofların şekillendirdiği Alman idealizmi gibi gözükmektedir. Bunun yanında *Nietzche*'nin hayat ve anlam dolayımları üzerinden özneye nihilizm odaklı gelişen yaklaşımının etkileri de yine yoğun bir şekilde hissedilmiştir. *Kant*, özneyi hem tüm bireylerin üstünde hem de her bireyde mevcut bir "evrensel bilinç" olarak tasavvur etmişti. Fenomen dünyasının kurucusu olan bu bilinç, evreni zaman, uzay ve nedensellikten oluşan "saf aklın kategorileri" çerçevesinde değerlendirip anlaşılabilir kılıyordu. *Hegel* ise doğal dünya ile ahlak dünyasının ayrımını reddederek bilincin tecrübesini tarihi

tecrübe olarak değerlendirdi. Fakat burada kurucu bilinç belirleyici öge olarak kendi yapısını seyretmekten başka bir şey yapmıyordu. Büyük ölçüde bu gelenek üzerine inşa edilen Çağdaş Alman Düşüncesi esasında çok katmanlı bir yapı olarak karşımıza çıkar.

Neo-Kantçılığın temsilcileri tarafından *Kant*'ın transendental yöntemine ve etik kaygılarına sadık kalınmasıyla birlikte, modern özne, bilgiye temel oluşturan akıl ve irade sahibi bir varlık olarak benimsenmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda merkezinde öznenin yer aldığı kabul edilen doğa, kültür ve bilme ediminin kendisi bu filozoflar tarafından ana tema olarak işlenmiştir.

Viyana Çevresiyle birlikte Çağdaş Alman Felsefesinde yer edinen pozitivizm, felsefeye bilime vermesi gereken önem açısından yaklaşıp onu metafizikten, bu yönüyle bir anlamda kurgul özne ve bilinç anlayışlarından, arındırmaya çalışmış ve daha sonralarda da bu çevrenin filozofları İngiltere'de analitik felsefe geleneğinin başlamasına ön ayak olmuştur.

Frankfurt Okulunda da başta *Horkheimer, Adorno, Benjamin* gibi isimlerin öne çıktığı, Marksist etkilerin beraberinde yeni bir Marksizm geliştirme çabası görülmüştür. Bu Marksist eğilimin odağında, Marksist gelenekten biraz daha farklı biçimde, aşılması gerektiği düşünülen toplum ve ekonomi ilişkisinin ötesinde batının yüceleştirirken araçsallaştırdığı akıl vardır. Bu yönüyle Frankfurt Okulunun geçmişe dönük bir akıl eleştirisiyle yeni bir bilinç kavrayışına fırsat sunduğunu söylemek olanaklıdır. Özellikle geç dönem Frankfurt Okulu temsilcilerinden *Habermas* ile birlikte modern özneyi ilgilendiren güncel meseleler "aklı konuşturmak" suretiyle ele alınmıştır.

Bilinç ve özneye olan yönelimi noktasında Çağdaş Alman Felsefesinde *Husserl*'in geliştirdiği Fenomenoloji yöntemiyle ilişki daha da yakınlaşmıştır. Yapmaya çalıştığı şeyin özünü "şeylerin kendisine dönmek" olarak açıklayan *Husserl*, özne ve bilinç dolayımlarını içeren yönelimsellik kavramını ele alır. Bu noktada, bilinç, kendisi dışında bir gerçekliğe yönelerek onu düşünce nesnesi haline getirir. Yaşananın özüne inmek için fenomeni paranteze alarak onun özüne inmeye çalışan *Husserl,* bu tutuma bilimsel bir temel verebilmek adına felsefe açısından aşkın bir kurucu özneye başvurur. Çağdaş felsefedeki bilinç ve özne odaklı yaklaşımların *Platon* ve *Descartes*'tan oldukça beslenen *Husserl* ile birlikte yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Öyle ki yüzyılın bir diğer büyük filozofu *Heidegger*, hocası *Husserl*'in fenomenoloji yönteminden biçimsel anlamda etkilenmiş ve bu doğrultuda, belli ölçüde buna karşı, ontolojik çalışmalar yürütmüştür. *Heidegger*'in varlığa yönelik metafiziğe varacak boyuttaki incelemelerinin ardında özneye dair bu yaklaşımların tetikleyici olduğu gözükmektedir. Öte yandan, *Freud*'un büyük yankı uyandıran psikanaliz yöntemiyle birlikte, batı kültüründe itibarını kaybeden bilinç felsefesine karşılık bilinçdışının irdelenmesiyle "öznenin" ve "bilincin" konumu bir anlamda değişmiştir. "Bilinç taşıyıcısı" olarak temellendirilen özneyi yersizliğe, bölük pörçüklüğe, bilinçdışına yollayan *Freud*'un yaptığı büyük buluş tam da özne üzerine yeni bir önerme ileri sürmek olmuştur. *Freud*, bilinçdışı unsuruyla birlikte bize özne sorusunun bilinçten daha geniş olduğunu gösterir. Onun için, özne, bilinci kapsamakta ama ona indirgenememektedir. İnsanlık tarihinin yeniden ve daha farklı biçimde okunmasına olanak sağlayan psikanaliz, hem *Freud* sonrası *Lacan* gibi psikanalistlerin, hem de psikanaliz karşıtlarının çalışmalarıyla birlikte çağdaş felsefede özne ve bilinç odaklı yaklaşımların zenginlik kazanmasını sağlamıştır.

Fransız felsefesinde ise, ana odak, çağdaş dönem öncesi geçmiş birkaç yüzyılda etkisini görmenin kaçınılmaz olduğu *Descartes* ile belirli bir düzenin oluşturulması için gerekli ilkelerin bulunmasına dayanırken, çağdaş dönemde, yine *Descartes* etkilerinin görünmesine karşın, *Henri Bergson* ile birlikte belli ölçüde erozyona uğramıştır. Bu yönüyle geniş çerçeveden yapılan yüzeysel bir bakışla kaotik ve bölünmüş gibi gözüken Fransız düşüncesi esasında bir birlik ve ortaklık da barındırmaktadır. Bütün yüzyılın felsefi ekollerinde hissedilen fenomenoloji etkisi Fransız felsefesinde de kendisini göstermiştir. Fransız fenomenolojisinin gelişimine baktığımızda *Husserl*'in kullandığı yöntemin benimsendiği görülürken *Husserl* fenomenolojisinin içeriğine yönelik bir itiraz söz konusudur. Örneğin *Merleau-Ponty* fenomenolojideki Husserlci esinlere sadık kalıp, nesnelci bir bilim anlayışını eleştirerek, psişik yapının doğa öğesi olarak alınmasına karşı çıkmak suretiyle, bilimi kaynaklandığı yere, yani algı inancına kadar geri götürür. Dış dünyanın varlığını inanç olarak kabul edip, duyulardan anlayışa geçişte bedenin önemini vurgular. Anlam verme aşamasında da, varlığın anlamını kuran bir varlık tarzı olarak özne, bir aşkınlık birliği olarak belirir. *Levinas* ise bu kurucu özelliği bize etik bir ilkeyi hatırlatan diğer bir suretten, insandan yola çıkarak kurar. Buradaki öteki varlığı imleyen "suret" metaforunun Tanrı'ya kadar geri götürülmesi mümkündür. Bu dışta olmayı anlamamıza olanak sağlayan tanrı fenomenolojik yöntemle anlaşılabilecek bir aşkınlıktır. Yine *Paul Ricoeur* ve *Vladimir Jankelevitch* gibi fenomenologların da bu doğrultudaki çalışmalarıyla yeni bir özne ve bilinç yaklaşımı sergiledikleri görülür. Varoluşçu felsefesinde *Husserl* ve *Heidegger*'den beslenen *Jean Paul Sartre* için, benlik, bir veri değildir. Bilinç, sürekli bir atılım içinde olan bir tür boşluk ve kendi kendinin dışına taşma eğilimi olarak kabul edildiğinden, bilincin benliğinin kendine bir ideal nokta oluşturduğu ve dolayısıyla benliğin belirleyici ve kurucu olarak alınamayacağı öne sürülür. *Sartre*, *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde de özgürlüğü a priori bir veri olarak alır ve insan bilincini, sürekli olarak dışa atılma ve dünyaya olumsuzluk öğesini getirme şeklinde değerlendirerek özneye ve bilince yönelik yeni bir yaklaşım sergiler. Fransız felsefesinde fenomenoloji etkisinde gelişen bu yönün yanında felsefenin ideoloji olarak algılandığı dönemin de büyük bir etkisi görülmüştür. Bu dönemde bilinç/deneyim incelemeleri yerini dile, fenomenoloji de yerini ego, bilinç ve özgürlük gibi kavramların sorgulandığı bir felsefe yapma biçimine bırakır. Bu noktada *Levi-Strauss* için "insan bilimleri" olarak adlandırılan bu yönelimin amacı insanı yüceltmek değil insanın içyüzünü göstermektir. Yine bu dönemde *Ferdinand de Saussure* ile birlikte, dil, bir göstergeler dizini olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu gösterge incelemeleri *Roland Barthes* ile edebiyata, *Jacques Lacan* ile psikanalize, *Michel Foucault* ile delilik, cinsellik, hapishanelerin oluşumu gibi konulara yönelir. Burada şekillenen tema biçimlerinde yine modern öznenin merkezde olduğu görülür. Bilhassa *Foucault*'nun metinlerinde öznenin tarihsel serüvenine eleştirel bir okuma getirildiği görülmektedir. Cinsellik ve delilik hususlarında öznenin özneye karşı sergilediği, bir yönüyle ironik tavır, sarkastik şekilde ele alınırken; burjuvazinin akılcılık uğruna birtakım değerleri nasıl dışladığı ve konuşan/çalışan öznenin tarih içerisinde nasıl ortaya çıktığı gösterilir. Özne ve iktidar ilişkisiyle de insanlık tarihinin kazandığı yeni boyut irdelenir. *Foucault*, kurucu bir özne anlayışının bırakılması gerektiğini ileri sürerken özne kategorisinin bütünüyle bırakılmaması gerektiğini özellikle vurgular. Özne

kategorisini yeniden inşa edilecek biçimde olmamak koşuluyla, öznenin işlevlerini, söylem üzerindeki etkilerini yeniden düşünmeyi önerir. *Lacan*'da ise psikanalizin felsefi kavramlarla zenginleştirildiği görülmektedir. Arzuya ihtiyaçtan daha farklı bir kavram olarak yaklaşan *Lacan*, bu ilişkiye talep kavramını da dahil ederek ihtiyaç-talep-arzu üçlüsüyle bir diyalektik oluşturur. *Lacan*'ın yapmaya çalıştığı belirli bir diyalektiği her zaman bilinçdışından yola çıkarak saptamaya çalışmaktır. Onun bilinçdışının öznesi olarak bahsettiği noktada, özne, bilincin ötesinde bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu kanattaki Marksist isim olarak öne çıkan *Althusser* ise bir taraftan dönemin içerdiği "yeni bir Marx okuması" sorunsalıyla uğraşır. *Althusser* ile yenilenen Marksist anlayışın bakış açısından özne, ideoloji kavramı çözümlenirken, ideolojinin işlevi belirlenirken başvurulan kritik bir kavramdır. *Althusser*'e göre tüm varoluşunu yaşam pratiğinden almakta olan ideolojide özne ve bilinç arasındaki ilişki büyük önem arz etmektedir. Burada doğumunun tasarlanmasından itibaren ideolojiye maruz kalan öznenin bilincini geliştirmesinin olanağı tartışma konusudur. *Althusser* tarihi öznesiz bir süreç, özneyi de ideolojik bir kategori olarak tanımlayarak bir anlamda farklı bir duruş sergiler. Buna göre ideolojinin temel ödevi, toplumsal yapıların taşıyıcıları ve kendilerine verilmiş rolleri oynayan kişiler olarak özneyi kurmaktır. *Althusser*'i izleyen *Jacques Ranciere* ise bilinç kavramının batı felsefesinde nasıl belirdiğini saptar. Fransız felsefesinin yapısökümcü geleneğinin ise özneye aşırı önem veren diğer akımlara karşın özneye karşı olan tutumuyla bir denge sağladığını söylemek mümkündür. Buradaki en önemli isim olarak karşımıza çıkan *Jacques Derrida* ilk kitaplarında *Husserl* fenomenolojisine olan hayranlığından söz eder ancak *Heidegger*'in onda bulduğu metafizik yönü yine eleştiri haline getirir. *Derrida*'nın geliştirdiği dekonstrüksiyon yönteminin temelinde *Husserl*'e karşı itirazlarının yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten bir yöntem olarak fenomenolojiyi benimsemesiyle *Derrida*'nın da getirdiği farklı söylemin özne ve bilinç odaklı gelişen yaklaşımların içinden çıktığı görülmektedir. Özne-nesne ikiliğine yol açan modern özne anlayışı *Derrida*'nın geliştirdiği yapısökümcü felsefenin malzemelerinden biri olmuştur. *Derrida* özne kavramının kendi içinde çelişkili bir kavram olduğunu göstermek amacıyla öznenin "eylemin başlatıcısı" olarak hep ön planda tutulması varsayımını yapısöküm işleminden geçirerek öznenin kurmaktan çok kurulan bir şey olduğunu göstermeye çalışır. Ona göre özne ne yalnızca dilin yarattığı bir şeydir ne de kendisini içinde bulduğu tarihsel pratiklerden bağımsız bir kategoridir. Buradaki bir diğer önemli isim hiç kuşku yok ki *Gilles Deleuze* olarak karşımıza çıkar. Farklı ve ses getiren bir *David Hume* yorumuyla öne çıkan *Deleuze*, empirisizmde, duyulardan yola çıkmasının değil, öznenin benliğinin aynılığını kırmasının üzerinde durur. *Deleuze* için bazı akımların, öznenin bilinç felsefesinin verilerine dayanmadan kendisini boydan boya geçen hatlar içerisinde tanımlanmasını sağlaması sorun teşkil eder. Daha sonra gelen Fransız felsefesinin bir diğer önemli filozofu *Alain Badiou* da "*Özne Teorisi*" adlı kitabıyla adım attığı serüvende yüzyılın ortak yönelimlerinden özneyi yine odak noktası haline getirmektedir. Çağdaş Fransız Felsefesinde 20. yüzyılın sonlarına doğru fenomenolojide dini bir dönüşüm görülür ve bu noktada *Rene Girard*, *Jean-Luc Marion, Henry Corbin, Christian Jambet* ve *Levinas* gibi isimlerin özneye dair ölümlü ve ölüm sonrası bir varlık olarak endişelerinin görünümü mevcuttur.

Alain Badiou'nun *Fransız Felsefesinin Macerası* adlı eserine baktığımızda 20. yüzyılın ikinci yarısında faal olmuş bazı filozoflar hakkında yazdığı metinlerde bilincin ve özellikle öznenin yine ana odak noktası olduğu görülmektedir. *Badiou* için, 20. yüzyılın ikinci yarısına karşılık gelen ve "Çağdaş Fransız Felsefesi" olarak adlandırdığı bu dönem kapsamı ve yeniliği bakımından hem Alman İdealizmiyle hem de Antik Yunan felsefesiyle kıyaslanabilecek düzeydedir. *Badiou*'nun dönüm noktaları olarak *Sartre*'ın *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabını yayınladığı 1943 ve *Deleuze*'un *Felsefe Nedir* adlı kitabının çıktığı 1991 yıllarını aldığı ve arada *Bachelard, Merlau-Ponty, Levi-Strauss, Althusser, Lacan, Foucalt* ve *Derrida* gibi isimleri de kattığı bu incelemedeki esas sorusu "*Bu dönemin tarihsel ve entelektüel bir birliği var mıdır. Varsa bu nasıl bir birliktir?"* sorusudur. Yazıda daha önceden belirtmiş olduğumuz gibi kaotik ve bölünmüş gibi gözüken Çağdaş Fransız Felsefesindeki ortaklık bu eserinde *Badiou* tarafından sorgulanmıştır. *Badiou*'nun yine *Bergson* ile başlatmış olduğu ve bir noktada *Descartes*'a kadar geri götürdüğü inceleme sürecinde ulaştığı sentezde Çağdaş Fransız Felsefesinin ilgilendiği esas problem yaşam ve kavram problemi olarak karşımıza çıkar. Ve *Badiou* açısından yaşam ile kavram konusundaki bu tartışmanın da en nihayetinde, bizim de sunduğumuz tezde olduğu gibi, tüm dönemi şekillendiren özne sorununa açıldığı görülmektedir. Çünkü *Badiou* için insan öznesi aynı anda hem yaşayan bir bedendir hem de kavram yaratmaktadır. İki yönelimin ortak noktası olarak alınan özne; yaşamına, öznel yaşamına, hayvani yaşamına, organik yaşamına ve aynı zamanda düşüncesine, yaratıcılığına, soyutlama yeteneğine ilişkin olarak sorgulanır. Bir tarafta *Bergson*, bir tarafta *Lpon Brunschvicg*'in olduğu çatışma yüzyılın başından itibaren vardır ve beden ile fikir, yaşam ile kavram arasındaki ilişki Çağdaş Fransız Felsefesini çatışmalı bir biçimde özne kavramının etrafında organize eder. *Badiou*'nun verdiği örneklere dönecek olursak; yönelimsel bilinç olarak ele alınan özne, *Merlau-Ponty* için olduğu kadar *Sartre* için de önemli bir kavramdır. *Sartre* için bir özneyi tanımlayan şey, nevrotik veya sapkın bir yapı değil, temel bir varoluş projesidir. Özneyi ideolojik bir kategori olarak tanımlayan *Althusser*'e karşılık *Derrida* da özneyi metafizik bir kategori olarak kabul eder. *Lacan* da, oluşumunu kökensel bölünmeye borçlu olan yeni bir özne kavramı yaratmaktadır. *Jean-Franoois Lyotard* için özne, sözcelemenin öznesidir ve son kertede bir yasanın önünde hesap vermesi gerekir. *Guy Lardreau* içinse özne acıma duygusuna yol açabilecek kimse olarak ele alınır. Bu noktada *Badiou* kendi düşüncesini de belirterek örnekleme bahsini kapatır; onun için ancak bir hakikat usulünün öznesinden bahsedilebilir. Çatışmanın olduğu kısma geri dönecek olduğumuzda ise yine bir ortaklık karşımıza çıkmaktadır. Bir yanda kökeni *Bergson*'da bulunup, *Sartre*'dan, *Foucault*'dan ve *Deleuze*'den geçen varoluşsal dirimselcilik ile, diğer yanda *Brunschvicg*'in yapıtlarında gördüğümüz, *Althusser* ve *Lacan*'da da karşımıza çıkan kavramsal biçimciliğin kesiştiği nokta özne sorusudur. Zira en nihayetinde özne, kavramı, varoluş tarafından taşınan şeydir. Bir anlamda Freud'un bilinçdışı da burayı kapsar. Tüm bunlarında ardındaki özdeşlik temelde yatan emelde saklıdır. Çağdaş felsefede olduğu gibi bunun Fransız ayağında da yeni bir öznenin aracını, yeni bir öznenin eşlikçisini yaratmak gibi bir temel arzu karşımıza çıkar.

Özne ve bilinç odaklı yaklaşımları daha çok yüzyılın "zihin" tartışmalarıyla ilişkilendirecek olsak da Dil üzerine yapılan çalışma-

larda da öznenin payı göz ardı edilmemelidir. Örneğin *Ferdinand de Saussure*, *Genel Dilbilim Dersleri* adlı eserinde dilbilim çalışmalarına yapısalcı bir boyut getirirken, dili, konuşan kişinin bir işlevi değil, bireyin edilgen biçimde belleğine aktardığı ürün olarak tanımlar. Söz ise bireysel bir irade ve anlak edimi olarak karşımıza çıkar. *Saussure*'da dil sorununun bir gösterge sorunu olarak ele alınmasının anlamı bizi bu yönelimde de kökeni özneye dayandırmamıza fırsat verir.

Özne odaklı yaklaşımların biraz daha farklı bir görünümü de yüzyılın antropologları tarafından geliştirilmiştir. Antropolojiyi "kendini insan fenomenini incelemeye adamış disiplin" olarak tanımlayan *Claude Levi-Strauss, Modern Dönemin Sorunları Karşısında Antropoloji* adlı çalışmasında modern dönemle birlikte öznenin karşılaştığı yeni sorunlara değinir. Batı'da bir "ilerleyiş" fikrine karşın modern dönemde öznenin yaşadığı zorlukların ilkel döneme atıfta bulunarak ele alınmasıyla "kültürel üstünlük" lafzının geçerliliğini kaybettiği öne sürülür. *Levi-Strauss*, bu noktada Antropolojinin meydana getirdiği hümanizm kavrayışının insanlığın karşılaştığı büyük sorunlara çözüm sunup sunamayacağı sorusunu ortaya atar ve bunun olanağından bahseder. Demokratik bir kültür ve bilgi üretmesi yapısalcı antropolojinin bir görevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada parantez mahiyetinde bir önerme ortaya atmanın sakıncası yok gibi gözüküyor: Çağdaş felsefe yönelimleri, bilimin ve sanatın yeni akımlarından, yaşanan radikal değişimlerden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmıyor.

Yüzyılın bir diğer önemli antropologu *Marcell Mauss*, "*Bedensel Teknikler"* adlı makalesinde, bedensel teknikler teriminden, "insanların bir toplumdan diğerine geleneksel olarak kendi bedenlerinden yararlanma biçimini" anladığını dile getirerek bedensel teknikle ilgili bir teori yaratılabileceğinden bahseder. Kültür ve beden ilişkisi üzerindeki çalışmaların *Marcel Mauss*'un bu eseriyle başladığı görülmektedir. *Mauss*'un üzerinde durduğu "habitus" terimine değinmek gerekebilir. Genel anlamıyla alışkanlıkları ifade eden bu terim; toplumsal anlamda, toplumdan kazanılan alışkanlık, bireydeki toplumsallık, şimdileşmiş tarih, öznelleşmiş nesnellik; toplumlara, eğitim biçimlerine, zevke, modaya, prestij değerlerine göre değişen bir alışkanlık biçimi olarak anlaşılır. *Mauss* için bedensel tekniklere gereksinim duyarız. Beden, insanın sahip olduğu ilk ve en doğal nesne ve de teknik araç olarak karşımıza çıkar. Özne kendisini her an psiko-fiziko-sosyolojik eylem dizileriyle karşı karşıya bulur. Bu eylemler bireyin yaşantısında ve toplumun tarihinde yer alan eski ve alışıldık eylemlerdir. Bu eylem serilerinin bireyin yaşantısında oluşma nedenlerinden biri, bu eylemlerin toplumsal otorite için ve toplumsal otorite tarafından oluşturulmuş olmasıdır. Bilincin müdahalesi toplum sayesinde gerçekleşir. Ancak toplumun müdahalesi bilinçsizlik üzerinden gerçekleşmez. *Mauss*'un yaklaşımında, özneye yönelik, alışkanlık ve edimleri üzerinden farklı bir tezle karşılaşırız.

Yine 20. yüzyılın önemli felsefi yönelimlerinden göstergebilime baktığımızda karşımıza yapısalcılığa yaslanan bir metin çözümleme yöntemi çıkar. *Roland Barthes'ın Göstergebilimsel Serüven* adlı eserinde bir metni ele alış biçimine baktığımızda, öznenin, yazar ve okur dikotomosine karşın anlamı keşfetmenin sınırsızlığıyla şekillenen bir kavrayışla ele alındığını sezinleriz. Bu noktada metni otonom olarak düşünebilmenin imkanı gereklidir. Öyleyse göndergelerin sahip oldukları anlamı özneyle birlikte kazandıklarını söylemekte bir sakınca yoktur ve bu anlamın sınırı öznenin sınırı kadar uçsuz bucaksız görünmektedir.

Özne ile nesne arasında kritik öneme sahip uzay/mekan düşüncesini politik açıdan ele aldığı *Mekanın Üretimi* adlı eserinde *Henri Lefebvre*, zihinsel uzay kavrayışı yerine sosyal ve fiziksel uzay algısı ile zihinsel uzay algısının ikiliğini ve bunların bireşimine giden yolu açmaya çalışır. Bir anlamda geometrik yönünün ötesine geçilemediğinden politik yanı unutulan mekan algısı öznenin etrafında şekillendirilir. *Lefebvre*'in yapmaya çalıştığı şeyi özne-nesne dikotomisi içinde bir sıçrayış olarak görmek mümkündür. Zira, Marksist yönünün karşımıza çıktığı, ideolojiyle dolabilen bir özne anlayışından yola çıkarak ideolojiyle dolabileceği öne sürülen bir nesne kavrayışı *Lefebvre*'de hakimdir. Mekanın algısı, mekanın üretimi hayatı ve toplumu değiştirmek için elzemdir. Bu noktada bizce *Lefebvre*'in çalışması, yine marksist eğilimleri de göz önüne alınarak, toplumu ve toplumsal yapıyı değiştirebilmek için değişen modern özneyi değişen mekan algısı içinde yakalayabilmek şeklinde okunabilmektedir. *Lefebvre* için toplumsal ilişkiler ve somut soyutlamalar, ancak mekanın içinde ve mekan aracılığıyla gerçek bir varlık bulabilmektedirler. Bunların dayanaklarının mekansal olması öznenin varlığının mekansal olmasının bir alt görünümü gibi görünmektedir.

Badiou, *Sonsuz Düşünce* adlı eserinin *Felsefe ve Arzu* bölümünde arzuyu, başlıktan anlaşılacağı üzere, felsefenin bir yönü olarak ele alır. Felsefenin arzusunda temelde bir isyan boyutuyla karşılaşırız ancak bu arzu mantığı ve aklın gücüne duyulan inancı da içerir. *Badiou* buradan arzunun evrensellik boyutuna geçer ve düşünen varlık olarak felsefenin tüm insanlara hitap ettiğini belirtir. Buradan felsefenin arzusunun dört boyutuna ulaşılır: isyan, mantık, evrensellik ve risk. Ve bu felsefe arzusu dört engelle karşılaşır: mal mülkün hükümranlığı, iletişimin hükümranlığı, teknik uzmanlaşma ihtiyacı ve güvenlik hesapları yapma zorunluluğu. Felsefe buna cevap verebilecek midir? *Badiou* bu soruya günün felsefesine bakarak yanıt aramaya çalışır. Mevcut olan üç ana yönelimi yorumbilgisel, analitik ve postmodern yönelimler olarak kurar. Hepsi çağdaştır ve kaderleri birdir: ona göre tüm bunlar çağın felsefeden bulunduğu ortak talebin üç ifadesidir. Hepsi de metafiziğin sonuna gelmiş olduğumuzu, felsefenin metafiziği ayakta tutacak kudreti olmadığını dile getirir ve bir anlamda felsefenin sonu içinde konumlanmış olduklarını iddia ederler. Burada modern metafizikle bağdaştırılan büyük özne ve tarih konfigürasyonları da bir sonla karşı karşıyadır.

Kısaca ortak temada bir son, kapanma, nihayete erme göze çarpmaktadır. Bu da bizi klasik felsefedeki hakikat idealinin yok oluşuna götürür. Diğer ortak aksiyom ise dilin anlam sorununun bulunduğu yer olması nedeniyle düşüncenin en önemli mevkii haline gelmesidir. *Badiou*'ya göre çağdaş felsefe hakikat-yönelimli bir felsefeden anlam-yönelimli bir felsefeye geçişi kurumsallaştırır. Bu noktada çağdaş felsefede 20. yüzyılın son dönemiyle birlikte özneye olan bakışın değiştiği görülmektedir. Buradan hareketle baştaki soruya döndüğümüzde çağdaş felsefenin arzuyu ayakta tutmaktan aciz halde olduğu görülür. Son tahlilde *Badiou* felsefeye karşı olan beklentinin bir tekillik felsefesi, bir çağdaş rasyonalite felsefesi ve bir olay felsefesi olduğunu dile getirerek yeni bir özne öğretisi kurmanın imkanından bahseder. *Descartes, Kant* ve *Hegel*'de olduğunun aksine, özne, evrensel değil tekil olacaktır. Çünkü özneyi her zaman için bir hakikat olarak kuran bir olay mevcut olacaktır.

Yine buna paralel bir soruyla *Cornelius Castoriadis* tarafından "*Dünyaya, insana ve tabiata dair*" adlı kitabının "*Felsefenin sonu (mu)"* adlı başlığında ele alınan problem, bu soruyu önce felsefe tarihindeki görünümle-

riyle açar, ardından felsefenin imkanından ve ona olan ihtiyaçtan bahseder. Felsefenin sonu aynı zamanda özgürlüğün ve otonominin sonu anlamlarına da gelmektedir. Çağdaş felsefenin son dönemleri; *Marx, Nietzsche, Freud* ve hatta *Heidegger*'e de atıfta bulunularak "öznenin ölümünün" geniş çaplı tanıtımına sahne olmuştur. *Castoriadis* metinde geçen şekliyle şu soruyu ortaya atar: "*Öznenin çekirdeğinde bilinçdışı bir ruhun, çoğu zaman, o öznenin edimlerini ve dolayısıyla da yargılarını güdümlediği doğru olduğuna göre; hiç kimsenin kendi döneminin üzerinden atlayıp geçemeyeceği ve içinde yaşadığı toplumdan kendini çekip çıkaramayacağı doğru olduğuna göre; her ifadenin, önüne geçilmez bir biçimde, yorumcunun konumu, görüşü ve çıkarlarına tekabül eden bir yorum öğesini içerdiği doğru olduğuna göre, tüm bunlar doğru olduğuna göre, tüm açıklamalarımıza varmamızı sağlayan bir öz-düşünsel etkinlik yeteneğine nasıl sahip oluyoruz?"* Aynı zamanda tarihsel-toplumsal olan ruhsal bir varlık nasıl düşünen bir öznelliğe dönüşebilir? Bizi ilgilendiren, düşündüğümüz ve yaptığımız her şey açısından belirleyici bir önem taşıyan öznenin aşkın değil fiili bir özne olduğu ortadadır. Bu noktada *Castoriadis* için bir "felsefenin sonu" fikri boş bir girişimi dile getirir.

Modern felsefeyle birlikte şekillenen özne tasarımı, ileriki yıllarda başta *Kant, Hegel, Marx, Nietzsche* gibi isimler tarafından eleştirel biçimde ele alınıp işlenmiş, ardından geçmiş yüzyılda çağdaş felsefe olarak tanımlamayı tercih ettiğimiz dönemde *Husserl*'den *Heidegger*'e, *Freud*'dan *Lacan*'a, *Sartre*'dan *Althusser*'e, *Derrida*'dan *Badiou*'ya değin eleştirel biçimde konu edinmiş; öznenin artık "anlamın başlatıcısı" olarak alınamayacağı tartışılmış; bir anlamda öznenin taşıdığı varsayılan yetiler alaşağı edilmiştir. *Alain Badiou*, "*Fransız Felsefesinin Macerası*" adlı eserinde önsöz kısmını "*20. yüzyılda, Fransa'da felsefenin macerasında bütün insanlığa yol gösterecek bir anın yaşanmış olduğunu söylemeye hakkımız var*" diyerek bitirir.

Zaten felsefenin macerasında hayatlarımıza yön veren unsur göndergelerde saklı değil midir? Ve bu güne baktığımızda, bizim de, Çağdaş Felsefenin mirası olan "özne" ve "bilinç" odağında resmedilen göndergelerin yaşamlarımıza sirayet etmiş olduğunu söylemeye hakkımız yok mudur?

Bu yazıda Çağdaş Felsefeyle birlikte değişen bu özne ve bilinç kavrayışlarını; felsefenin kendine has kümülatif yapısı içinde okumayı ve yazıda ele alınan son metinlerdeki ortak soru olan "felsefenin sonu mu?" problemini özne ve bilinç tartışmalarının henüz canlılığını koruyan yapısını göz önüne alarak değerlendirmeyi isteyerek, bu ortak yönelim doğrultusunda gelişen çağdaş felsefede karşılaştığımız göndergelerin yaşamlarımızdaki etkinliğini hissederek ve "özne" ile "bilinç" bağlamındaki düşünce ve tartışma zemini için güneşin her gün yeniden doğmakta olduğu savını -örtük olarak- ortaya atarak ele almaya çalıştık.

Bir Sağlıkçının Korona Günlüğü

herkes gitti
çekildi çatısının korunaklığına
dışarıda
korona salgını
dünya hasta

sabahları akşamları
sokakları caddeleri
toplu taşıma araçlarını
kentin
alkışlar eşliğinde
bana verdiler şimdi

girip umudun koluna
-bir koşu
başlayıp bitiriyorum günü
beyaz düşler kuruyorum
beklerken durakta
tek yolcusu olduğum
hastaneye giden otobüsü

gidip ölçüyorum
kentin
ateşini nabzını soluğunu
dokunuyorum ruhuna
yürütmeye çalışıyorum
onu
yeniden
yaşama doğru
usul usul
dirençle ve umutla

Nurten ERGEN

"Edebiyat Estetiği"* Üzerine Söyleşiler

Hasan AKARSU

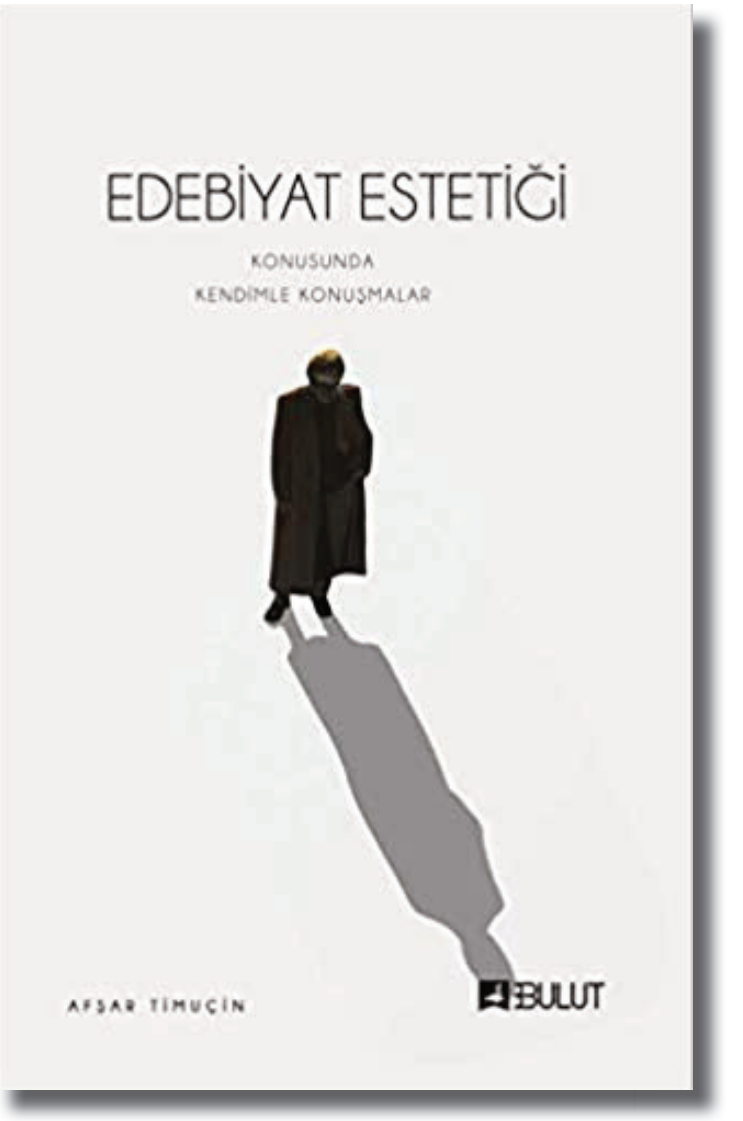

Felsefeci, ozan, eleştirmen, çevirmen *Afşar Timuçin,* 1939 Manisa-Akhisar doğumludur. Yeni yapıtı *"Edebiyat Estetiği"*nde, kendisinin sorup kendisinin yanıtladığı sorularla nehir bir söyleşi gerçekleştirir. Söyleşileri altı bölümde toplanır: Edebiyat bir sanat mıdır? Sanatsa nasıl sanattır? / Edebiyat adamının toplumla ilişkisi / Roman estetiği / Öykü estetiği / Şiir estetiği / Deneme estetiği ve Sonuç.

Yazar, estetiği güzelin bilimi, güzelin bilgisi olarak tanımlar. Edebiyatın bir sanat olduğundan hareketle edebiyatçılığın bir dil ustalığını gerektirdiğini anımsatır. Felsefeyle edebiyatın ilişkisini vurgularken birinin düşünceye, diğerinin de duygusallığa dayandığını söyler. İnsanı, evreni, yaşamı sorgularken insanın kendini nasıl gerçekleştirdiğini açıklar. Edebiyatın türlerini tanıtırken ilişkilerine de değinir. Romanın, tiyatronun ve sinemanın bir eylem sanatı olduğunu vurgular. Toplumbilimci bakışın önemine değinir. Bir edebiyat araştırmacısının, eleştirmeninin yapıt üzerinde çalışırken önce yapıtı doğru anlaması gerektiğini belirtir. Eleştiride ahlaklılığın önemini anımsatır. Yazar, sorduğu soruların doğaçlama olduğunu ve bilimsel çalışma savında olmadığını, toplumdan sorumlu olma bilincini ta-

şıdığını özellikle söyler. Edebiyat adamının estetik görüye (güzelin bilgisine) ulaşması gerektiğini önemser. Edebiyat adamının toplumla ilişkisini açıklarken kültür zenginliğinin önemine değinir. Bu ilişkinin sürekli olması gerektiğini anımsatır. Anadilinin önemini vurgular. Dilde ustalaşmayı yüceltir. Örnekler vererek açıklama yapar. Görüşlerini pekiştirir. "Okuma hamallığına" karşı çıkarken kitap okumada seçici olmak gerektiğini belirtir. Gerçek aydının evrensel bilincin ışığını aldığını ve aydınlandıkça özgürleştiğini söyler.

Ufuk açıcı bir yapıt

Yazar, "Roman estetiğini" açıklarken günümüzde çok roman yazıldığını, bu nedenle edebiyat alanının basitleştiğini, ödüllerin de değersizleştiğini savunur: "*… Çünkü çok ödül vardır, yazar sayısı ödül sayısına göre çok azdır…"* (s. 53). Roman sanatının uygarlıkla birlikte ilerlediğini, sanayi devrimiyle geliştiğini belirten yazar, dünyadaki roman gelişimini örnekler vererek değerlendirir. Sözgelimi; *Flaubert*'in *Madame Bovary* romanını "örtülü bir ahlak kitabı" olarak yüceltir. *Kafka*'yı ve *Marguez*'i sevmediğini belirtirken öznelliğe düştüğünü söyleyebiliriz. Romanla öykü arasındaki ilişkiyi, ayrılan yönleri ayrıntılarıyla belirtir. "*Öykülerde kişilikler değil durumlar önemlidir… Romanda karmaşık bir yapı vardır… ilişkiler ağı vardır…"* (s. 64-65). Öykü estetiğini açıklarken de roman arasındaki ayrılıkları yeniden değerlendirir. *Sabahattin Ali*'den *Sait Faik*'ten örnekler verir. *Osman Cemal Kaygılı*'yı iki romanıyla över: *Çingeneler, Aygır Fatma. Anton Çehov*'un ise öyküleriyle tüm dünyayı etkileyen yazar olduğunu belirtir. Gezi yazılarının kendisine öykü tadı verdiğini, mektupların ve anıların da öyküye yakın durduğunu söyler.

Yazar, "Şiir estetiği"de, şiirin müzikten sonra en yaygın sanat olduğunu, içtenlik ve içdöküş sanatı olduğunu belirtir. Şiir yazmak ona göre öncelikle bir iç hesaplaşmadır. Şiirin gerçek ustaları da kendilerini şiire adayanlardır. Yazar, ilkçağlardan günümüze değin şiirin gelişimini açıklarken benzetmelerden, simgelerden örnekler verir. Divan şiirini ozanlar için iyi bir kaynak olarak görür. "Sen nasıl şiir yazıyorsun?" sorusunu yanıtlarken "Şiiri bir avcı gibi beklediğini" belirtir. "Şiirse söz konusu olan aşk başta gelir" diyerek aşkın şiir için yaratıcı bir etken olduğunu vurgular. "Deneme estetiği" de yazarın üzerinde ayrıntıyla durduğu bir bölümdür. "Deneme kaypak ya da kaygan bir türdür, sınırları kuralları belli değildir, zaten deneme sözü de insana güven vermez…" (s.123) diyerek deneme yazmanın zorluğunu anımsatır. Deneme yazarlarını irdeler. Yazarın önce kendini iyi yetiştirmesi gerektiğini, dil konusunda özenli, anlamda ahlaklı ve dürüst olmasını belirtir.

Afşar Timuçin "Edebiyat Estetiği" yapıtında, sonuç olarak edebiyat estetiği ve eleştirisi alanında çalışıp yapıt veren yazarın az olduğunu anımsatırken sorularına verdiği yalın, açık yanıtlarla, akıcı diliyle edebiyatı sevenler ve okuyucular için ufuk açıcı bir yapıt sunar.

(*) Afşar Timuçin, *Edebiyat Estetiği,* Söyleşi, Bulut Yayınları, Aralık 2019, 144 s.

Dalgaların Dansı

Sonsuzca sürer
dalgaların dansı
akarlar bir denizden
bir denize
İstanbul Boğazı
iki yanı
binalar, binalar
dalgalara inat
dik dururlar
bakarlar yüksekten
boğaza
siz mi her şeyi bilir,
güçlü sanırsınız
kendinizi
öyleyse neden
kaçarsınız dalgalardan
yanında, içinde
niye duramazsınız
çürütür diye mi
içinizi
bir bir
parlarsınız sahte ışıklarla,
sizde uçabilir misiniz
deniz kuşlarının
dansını yapabilir misiniz
suyun üstünde
tükenmeden ömür boyu,
sanki sonsuzca
yaşar sanırsınız kendinizi
söyleyebilir misiniz
binlerce dalganın
şarkısını.

Dursun YİĞİT

Özsözler Günlüğü (7) Nisan 2020

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

1 Nisan

"Dayısı dümende olanın, sırtını sıvazlayan çok olur."

2 Nisan

"Eğitim; çağdaş, insancıl, hoşgörülü, ahlaklı, yürekleri kinden arınmış, dogmalardan kurtulmuş, akla ve bilime inanan, saygı ve sevgi yüklü bir kuşak yetiştirmiyorsa, oturup hep birlikte ağlayalım bugünümüze ve geleceğimize..."

3 Nisan

"Eğitimde, bilimsel, çağdaş, insancıl bilginin kovulduğu dönemlerde, dogmalar, safsatalar, gerçeklikten kopuk saçmalar...bilgisiz gençliği yetiştirme araçları olur. Yaşamın pusulası çağdaşlığa ve insancıllığa yöneltiyorsa, bize buna uymak düşer..."

4 Nisan

"Her kahkahanın altında, yaşanmış, bilemediğiniz, derin bir acı yatar..."

5 Nisan

"Her deneyim, acımasız yaşama karşı kazanılmış bir savunmadır."

6 Nisan

"Bilgiden, akılcılıktan, dürüstlükten, yöntemden yoksun her girişim, başarısızlıkla sonuçlanır..."

7 Nisan

"İyi insanlar hayatı yeniden, güzel düşlerle kurgular; kötü insanlarsa, iyiye kurgulanmış hayatı zehir eder insana..."

8 Nisan

"Kibrine ve gururuna yenik düşen insanlar, bilgisizliklerinin ve mutsuzluklarının kurbanı olurlar."

9 Nisan

"Nüktesini yitiren, canlı cenazedir..."

10 Nisan

"Gerçekten biz eğitimde/eğitimle çocuklarımızın merak duygusunu öldürüyoruz.

Yöntemimizle, toplumsal ahlakımızla, katı disiplin anlayışımızla, çağdışı bilgilendirmelerimizle… Daha çok özgürlük: Tek anahtar…"

11 Nisan

"Yalanı yalancıyla, bilgiyi bilgisizle, edebi edepsizle tartışmayın; yenilgiye uğrarsınız…"

12 Nisan

"Yalan söyleyen kimse, sanıldığı gibi gerçekte zeki değil, kurnazlığıyla güveni aptalcasına yok eden biridir. "

13 Nisan

"Yalan; gönül almak için, iyilik olsun diye, mutlu etmek amacıyla söylense bile, yine yalandır..."

14 Nisan

"Yalan ile iftira, ikiz kardeş gibidir; her yalan, bir iftira; her iftira da, bir yalandır."

15 Nisan

"Yalancı, yalan söylediğine inanmaz; ona yapılacak en büyük iyilik, onu da yalan söylediğine inandırmaktır."

16 Nisan

"Boşuna uğraşmayın: Çıkarı için yalan söylemeyi alışkanlık durumuna getiren birini, doğru(ları) söylemeye yönlendiremezsiniz."

17 Nisan

"Bu Dünyada, insanca yaşamamızı sağlayan bütün bilim-kültür-sanat ürünleri insan yapımıdır. İnsanı yok edenler de öyle!..."

18 Nisan

"Bir kimseye edilen ağır hakaret, ayna kuramı gereği, edenin suratında tokat olarak patlar."

19 Nisan

"Bilgi, kişinin yaşamında değişim ve dönüşüme, evrilmeye yol açmıyorsa, kişi için ağır bir yüktür."

20 Nisan

"Düşkırıklıkları yaşamak, insan ilişkilerinin sigortasıdır."

21 Nisan

"Düşüncesine özenli olmayan, dilini de özenli kullanamaz..."

22 Nisan

"Vasiyet bir söz vermedir; söz de, tarafların namusudur."

23 Nisan

"Mutluluğu ve mutlu olmasını bilmeyen, hiç kimseyi mutlu edemez."

24 Nisan

"Bir kişinin kendi eksik, yanlış ve yetersizliklerini görmeden, başkalarına saldırması kişilik bozukluğundan kaynaklanır."

25 Nisan

"Eleştiri; akıl, bilgi, kuramla/yöntemle yapılır; duyguların egemen olduğu eleştiri (!) sözleri, kişinin bilgisizliğini yansıtır."

26 Nisan

"Acının karanlığı, umutlarımızı da karartmamalı... Acımız büyük, ama umudumuz daha büyük..."

27 Nisan

"Bazen güneş doğar, ay dolunaya döner, sokak lambaları tümüyle yanar, ama karanlıklar bir türlü gitmez..."

28 Nisan

"İnsan, gerçekte severken, bir de sevilirken insan olduğunu hissediyor..."

29 Nisan

"Ortaçağlar, kendi içlerinde aydınlık çağların özünü taşır. Ancak, Aydınlık çağların gelmesindeki gecikmeler, insanların bu Dünya yaşamına sıkı sıkıya sarılamamasından kaynaklanmaktadır. Unutulmamalı, ortaçağlar hep kapının arkasında bekliyor..."

30 Nisan

"Gerikalmış ülkelerde, dinsel duyarlıklar dibine kadar sömürülür, bilgisizlikler alkışlanır ve yüceltilir, boş inanışlar kutsanır, halka yazgısına boyun eğmesi salık verilir. Türkiye dörtnala, gerikalmış ülkeler safına koşuyor, koşturuluyor..."

Tekin Gönenç'in Ardından

Nusret KARACA

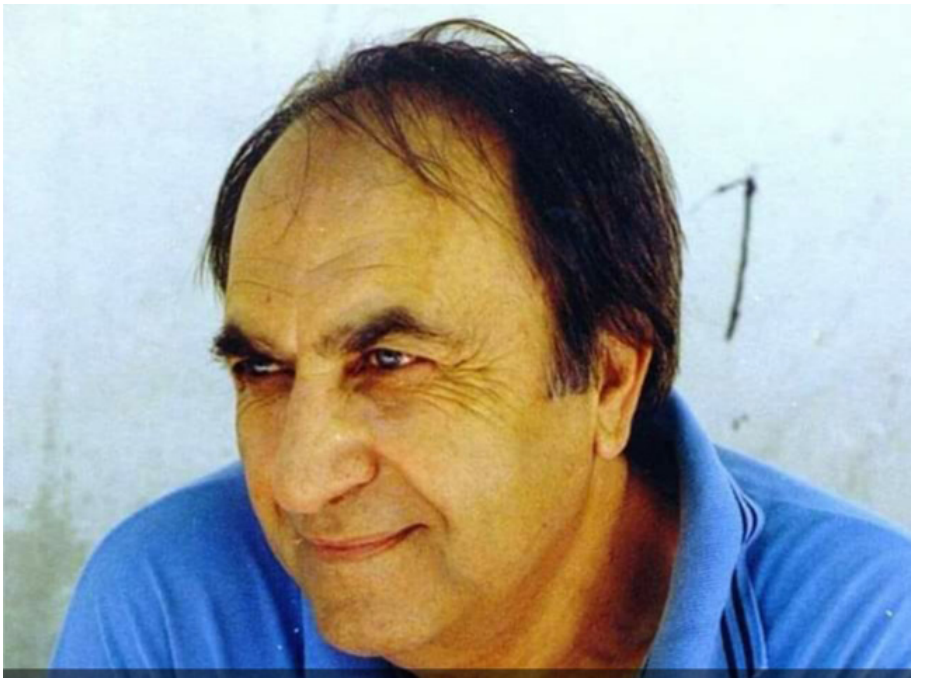

"Sen Kalplerde Yaşayacaksın"...
Ve "Şiirlerinle"

Bazı sözcükler vardır, bir an da boğazında düğümlenir insanın, eli kaleme ve kağıda gitmez. İşte öyle bir an benim ki!

Zaman şeridi su gibi akar gider gözlerinin önünden. Sabah "Günaydın" sözünü duyup uyanmak üzereyken elin saate bakmak için telefona gider ve bir üzücü haber karşılar sizi günün ilk aydınlığında.

Ve yalnızca bir şiir dökülüverir ansızın dudaklarından bir dost, bir güzel insanın ardından... gözyaşları dizelerde saklar kendini.

...
Gece gündüzle
Ne zaman kucaklaşır
Ne zaman ayrılır
Yaşam denen an
Araya sıkışan mıdır (Nusret Karaca)

"*İçten, sımsıcak dostluğun ve yıllarca Kadıköy Kız Lisesi'nde (İstanbul Kadıköy Lisesi) etkinliklerimize sürekli katılımınla bizleri onurlandığın, öğrencilerimize katkıların için, her şey için teşekkürler Tekin Gönenç*"

Ve bir de kendisiyle 2002 yılı Kasım ayında yaptığım ve Gazete Kadıköy'de yayımlanmış söyleşisi'nden.

AŞK KONUŞUR BÜTÜN DİLLERİ
....
Doğdu doğacak bir şiiri
nasıl da kundaklıyor
her gidişin

aşkın bir yarısı
yiyip bitirirken öbür yarısını

ah bir bilebilsem
neden hala
tek senin yalnızınım ben
....

* Yetiştiğim aile ortamı açısından kendimi şanslı hissediyorum. Annem *Atatürk*'ün gençlere "Ülkemizin her köşesinde reformları sizler uygulayıp halkı aydınlatacaksınız." çağrısına uyarak dilekçe vermiş ve dilekçesine "Beni Anadolu'nun en az gelişmiş yörelerinden birine gönderin." diye not düşmüş. O güne kadar İstanbul'dan dışarıya adımını atmamış bir genç kızın böyle bir girişimde bulunması bugün bile zordur. Yıldızeli'ne gidiyor ve yetişkinler dahil yöre halkına alfabeyi öğretiyor. Emekli olana kadar ilçeden ayrılmıyor."

* Babam'da öğrenciliği sırasında TBMM'de *Hıfzı Veldet Velidedeoğlu* ile birlikte katiplik yapmış, Hukuk Fakültesini bitirip yargıç olduğunda o da annem gibi dilekçesine "Beni dilediğiniz yere atayın" diye not düşmüş.Yıldızeli'ne atanmış. Orada annemle evlenmişler.

* İlkokulu Yıldızeli, Liseyi Sivas Lisesinde tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde okurken ulusal gazeteler bana belirli sayfalarda yer verdiler. Gençlik sayfaları düzenliyordum, köşe yazıları yazıyordum.

Şiir yazmaya o günlerden başladım.

İlk şiirim *Varlık* dergisinde çıktı.

* Amerika'ya gittim. Michigan Üniversitesinde Psikofarmakoloji eğitimi gördüm. Dünyada görmediğim ülke kalmadı diyebilirim. İnsanları tanıdım, ülkelerin yaşamlarına girdim. Bunlar benim için kazanımlardı.

Ürettiklerime değişik renkler kattığına inanıyorum. Şiirimde yansımaları mutlaka olmuştur.

* Pen, TYS, Edebiyatçılar Derneği, Mesam gibi kuruluşların üyesiyim.

* Ülkemizde okuma alışkanlığı konusunda benim bir değişik gözlemim var. Okurlardan önce yazarlar okumuyor. Türkiye Yazarlar Sendikasının sanat edebiyat dergisinde aynı zamanda şiir yazan bir kitap tanıtımcısı "Aşk Konuşur Bütün Dilleri" adlı kitabım için "toplumsal içerikli şiirler yok" diyebiliyor. Aslında yarısından fazlası toplumsal çağrışımlar uyandıran şiirler.

* Çağa ayak uydurmanın bir başka yolu olarak gençlerle kurulacak iletişime çok önem veriyorum. Yetişkinlerin onlardan öğrenecekleri çok şey var. Hele iletişim olanaklarının, teknoloji'nin inanılmaz geliştiği günümüzde bunlardan yararlanan ,kaynaklara kolayca ulaşan gençlerin çoğunun yetişkinlerden daha donanımli olması doğaldır. Üç ayrı şiirimin Milli Eğitim Bakanlığı'nca ders kitaplarına alınmış olması nedeniyle çok sık lise düzeyindeki okullara konuk oluyorum. Gençlerle çok güzel iletişimler kuruyorum. Bu okullardan özellikle sizin okulunuz benim adeta yuvam oldu.

"GÖNLÜ GÜVERCİNLİ KADIN
önce sesin geldi
aralandı kapılarım
ardında şaşkın bulutlar çıkmazı
sonunda sen
gönlü güvercinli kadın köpüren simsiyah saçlarınla

günler boyu koşuşup durdun
içimin aykırı ırmaklarında gamzelerinde gizlediğin
o binlerce yıldızı
döküp de şimdi üstüme
söyle nereye artık herkes
tutsun da elinden kendi şiirinin
tersinden mi girsin
ölü kelebekler sokağına sen bende daha bitmedin ki
gönlü güvercinli kadın (Tekin Gönenç)

TEKİN GÖNENÇ KİMDİR?
(1933 - 2020)

8 Mart 1933'te Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini Sivas Lisesinde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesinden mezun oldu. 1968-1970 yılları arasında Amerika'da University of Michigan'da Psikofarmakoloji eğitimi gördü. Uzun yıllar yurt dışında değişik ülkelerde çalıştı. Küba Yazarlar Birliği, Makedonya PEN Yazarlar Birliği, Akdeniz Ülkeleri Şairler Şenliği, Türk Dünyası Çağdaş Edebiyat Günleri, Uluslararası Yalova şiir günleri, Uluslararası Özgür Yazın semineri, Akdeniz ülkeleri yazarlar toplantısı, Uluslararası 6 toplantısı gibi etkinliklere katıldı. PEN, Türkiye Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Derneği, Dil Derneği, Besam ve Mesam üyesi olan Gönenç İstanbul'da yaşıyordu.

Şiirleri sürekli olarak *Varlık* dergisinde, zaman zaman *Yeditepe, Yelken, Milliyet Sanat, Kitaplık, E.Dergisi, Edebiyat Eleştiri, Yaşasın Edebiyat*, gibi dergilerde yayımlandı. Değişik sanat dergilerinde inceleme ,deneme yazılarıyla gezi izlenimleri yayımlanıyor. "Gönlü Güvercinli Kadın" adlı şiir kitabı Kocaeli Üniversitesi 1998 Akademik Ödülünü aldı. Düzyazı ve anıları, *Varlık* yayınlarınca 2005 yılında "Gizdüşümler" adlı kitapta bir araya getirildi. Şiirleri İngilizce, Fransızcaya çevrildi. Üç ayrı şiiri Milli Eğitim Bakanlığınca lise ders kitaplarına alındı. "Anne" adlı şiirim Hürriyet Gazetesi Anneler Günü şiir yarışması ödülünü aldı. *Varlık* dergisinde yayımlanan birkaç şiirim bestelendi.

Yapıtları:
Gönlü Güvercinli Kadın
Aşk Konuşur Bütün Dilleri
Gizdüşümler
Babamın Bıyıkları Yoktu

Ödülleri:
1998 Kocaeli Üniversitesi Akademik Ödülü / Gönlü Güvercinli Kadın
Hürriyet Gazetesi "Anneler Günü" şiir yarışması / "Anne" adlı şiiri ile

Göğü Yırttı Bir Kurşun

Adana'da 29 Nisan 2020 de "Dur ihtarına ihtarına" uymadığı gerekçesiyle polisin silahıyla öldürülen
Ali El Hemdan'a (Suriyeli 19 yaşında)

Duyduğunuz emeğin acısı
günü kavuran
Ah bir kez geldik dünya'ya,
akarız hep kanla.
Uçurumda açtık bu ilkbaharda
Susmuş tuz
susmuş taş
susmuş bıçak
donmuş kan.
Kesilmiş soluğumuz ters esen rüzgarla.
Baltalar geçer başlarımızı koparta koparta.
Su ağır
dil kenetli
evren basık
yazgımız tortop
Hava, kuş, toprak yabancı.
Ah bir kez geldik dünya'ya
Sevgilim ne bakarsın dağa taşa.
Yanmış dağ taş
Turnalar göçmüş.
Bak, eğri bu terazi
ağır bu kırbaç
yamuk bu piramit
Solmuş düşler güpegündüz.
Karantinada dünya.
Sevgilim çok uzak çok,
Kuzuyu bağlamışlar kurda
Silahlar olmuş tek yasa
'Sırtımı deldi kurşun ah
Göğümü kanattı kurşun'
Duyduğunuz emeğin sancısı
Uçurumda açtık bu ilkbahar.

Sevinç KIRMIZIGÜL

Hep Yolda

Berrin TAŞ

14 Mayıs 2020

Evdeyiz…

Evde internet yoktu. İnternet bağlattım. Bilgisayarım da yoktu. Taksitle bilgisayar aldım. Yaşamımız *İnsancıl*'da geçiyordu. Kovid 19 bizi evlere kapatana dek ne internete ne de bilgisayara gerek duymamıştık. Şimdi seminerlerimizi on-line olarak sürdürebiliyoruz. Bu akşam dünya şiir gününü gecikmeli kutlayacağız. Mart ayında virüs nedeniyle iptal etmek zorunda kalmıştık. Direnç şiirleri okuyacağız. İnternet üzerinden görüntülü konuşabiliyoruz.

Dilimde bir *Sümer* şiiri dolanıyor. Şiir bugünkü duygularıma yanıt veriyor. Tanrıça *Ningal Ur* kenti için yazmış. *Afşar Timuçin*'in hazırladığı *Düşünce Tarihi*'nden aldım.

"*Toz doldu kentimin ırmaklarına / kentimin ırmakları / tilki yuvasına döndü / köpük köpük sular akmıyor şimdi orada / çalışanlar onları bıraktı gitti / Kentin tarlalarında buğday yok / yurttaş çekip gitti / bal ve şaraba boğulan hurmalıklarımda / ve bağlarımda dağ dikenleri bitti / Yazık! Evim yıkık bir ahır oldu şimdi / Ben Ningal'im, ben sefil bir çobanım / koyunlarımı silahlar parçalamış / Yazık! Barışı bulmamış kendi kentinde / bir sürgünüm ben / Ben Ningal'im dinginliği bulamamış / yuvasından kovulan biri / Ben yabancı bir kentte oturan / bir yabancıyım şimdi.*"

Sokağa çıktığımda ben de bir yabancılaşma yaşıyorum. Sanki yaşadıklarım bana ait değil. Bir düşteyim. Uyanamıyorum. Maskeler takılmış. Birbirimize yanaşmaya çekiniyoruz. Çarşıya gittim. İn cin top oynuyor. Hiç kimse konuşmuyor. Gülmüyor. *İnsancıl* kapalı, lokantalar kapalı. Hafta sonları gazeteler yok. Bilgisayardan okunabilir yalnızca. Canım istediğinde alışverişe çıkamıyorum. Diken üstündeyiz. Sağlık sorunlarımız olursa doktora gitmemek için kendimizce formüller buluyoruz. Adını unuttuğum bir filmi anımsıyorum. Sokaklar bomboş. Yakılmış yıkılmış bir kent. Yalnızca gece ışıklar yandığında ortaya çıkan kurgu tipler… bir tür yabancılaşma. Gerçekliğin dışına düşme. Ne yazık ki bugün bizim gerçeğimiz bu. Kovid 19 bize insanın aslında ne kadar da zayıf olduğunu bir kez daha gösterdi. *Bronowski*, *İnsanın Yücelişi*'nde söyler. İnsan doğanın en zayıf yaratığı. Öbür canlılar silahlarını bedenlerinde taşıyorlar. Pençeleriyle, tırnaklarıyla kendilerini koruyabiliyorlar. İnsanın bedeninde böyle bir silah yok. İnsan kendini koruyabilmek için aklını kullanmak zorunda kalmış. İnsan doğasından uzaklaştığı için de şimdi bir virüsün pençeleri altında yaşamını korumaya çalışıyor. Zavallı insan. Havayı kirletti. Suyu kirletti. Zevk için de öldürüyor doğadaki canlıyı. Şimdi bedelini hepimiz ödüyoruz. İnsan doğayı yok etmeden yaşamayı öğrenmeli.

15 Mayıs 2020

Direnç şiirleri okuduk…

Dün akşam güzel şiirler okundu. *Brecht*'ten, *Neruda*'dan, *Eluard*'dan, *S. Sezer*'den, *Kaysın Kuliev*'den şiirler okundu. *Sümer* şiirini okuyarak başladı gece. Severek okudum. *Cahit Irgat, Yaşar Nezihe, N. Hikmet, Ritsos, Attila Jozsef, Liçezar Elenkov, Hasan Hüseyin, A. Kadir, Edith Södergran, Gülsüm Cengiz* de vardı şiirleriyle. *İnsancıl* şairlerinin de şiirleri okundu. *Zeynep Alpaslan, Güldane Bulut, Baha Çıtakoğlu, Mürüvet Yılmaz*'ın şiirleri de vardı gecede. *Rıfat Ilgaz* da unutulmadı. Benim şiirlerimden de seçmişlerdi. Şiir gecesine sevinçle katıldı arkadaşlarımız. Merakımdan saydım, 16 kişi katıldı geceye. On-line bağlandık. Zoom yükledik bilgisayarlara. Koronavirüs şiiri engelleyemedi. İlk şaşkınlığı atlattıktan sonra teknolojinin olanaklarını kullanarak alıştığımız yaşamı sürdürmeye çalışıyoruz.

Brecht'ten okuduğum şiiri yazmak isterim. "*Karanlık Zamanlarda*". "*Demeyecekler: Ceviz ağacı rüzgarda sallandığı sıralar / Ama diyecekler: Badanacı işçileri ezdiği sıralar / Demeyecekler: Çocuk yassı taşı ırmakta kaydırdığı sıralar / Ama diyecekler: Büyük savaşlar hazırlandığı sıralar / Demeyecekler: Kadının odaya girdiği sıralar / Ama diyecekler: Bütün güçlerin işçilere karşı birleştiği sıralar / Demeyecekler: Karanlıktı o sıralar / Ama diyecekler: / Neden şairleri sessizdiler*".

Okunan şiirler dünya şiir birikiminden seçilmiş özgün örneklerdi. İki saat nerdeyse az bile geldi. Evde oturmaktan bunalan şairler, şiirseverler memnun ayrıldılar şiir gecesinden. *Yusuf Çotuksöken* de katılacaktı, katılamadı. On-line görüşmelere alışmak, bilgisayarı ona göre düzenlemek zaman alıyor.

29 Mayıs 2020

Dün akşam Korona şiirleri okuduk…

İki hafta çabuk geçmiş. Şairlerden korona şiirleri istemiştim. Dün okudular şiirlerini. Ben de korona şiiri yazdım. Onları önümüzdeki sayı yayımlarız *İnsancıl*'da.

Çarşamba akşamı "*Goethe İle Konuşmalar*" ı okuyoruz. *Eckermann*'ı şiire ilişkin uyarılarıyla desteklemek istiyor. "*Uzun konulara girmekten kaçınınız. (…) En iyilerimizi bile sıkıntıya sokan bir durumdur bu: çok yetenekli, çalışmaktan yorulmayan şairlerimiz için bile bu böyledir. Bunun acısını ben de çektim, bana ne gibi zararları dokunduğunu gayet iyi biliyorum. Tasarladığım şeylerin çoğunu bu yüzden gerçekleştiremedim. Gerçekten iyi yapabileceğim şeylerin hepsini yapmış olsaydım, yapıtlarımın sayısı yüz cildi geçerdi*".

Goethe, deneyimlerini paylaşıyor *Eckermann*'la. Yaratma sorunlarını anlatıyor. Şiirin işçilik yönüne dikkat çekiyor. Uzun konulara girilirse bütünü görebilmek, bütünü ayrıntılarda tamamlayabilmek kolay değildir. *Goethe*, konuyu daraltıp yoğunlaştırmaktan yana. *Goethe*'nin uzun konulardan kaçınınız sözünü böyle anlıyorum. Geniş bir konuda yaratıcı kolaylıkla dağılabilir. Gideceği yönü belirlemede zorlanabilir. Konuyu dar tutup dar alanda yoğunlaşmak gerekir. Dar alanda bütün dünyayı verebilir şair.

Goethe örnekleyerek pekiştiriyor görüşlerini "*Konigsbergli August Hagen, kendisi büyük bir yetenek; Olfried und Lisena'sını (Olfried ile Lisena) okudunuz mu. Bu yapıtta daha iyi yazılması olanaksız bazı bölümler var: Baltık Deniz'indeki yaşam koşulları, bölgenin yerel özellikleri ile ilgili ne varsa, her şey ustalıkla dile getirilmiş. Bu sözünü ettiklerim sadece bazı güzel pasajlar ama yapıtın bütününü kimsenin beğeneceğini sanmıyorum. Oysa şair bu yapıtı yazarken ne çabalar harcamış, olan gücünü kullanmış,*

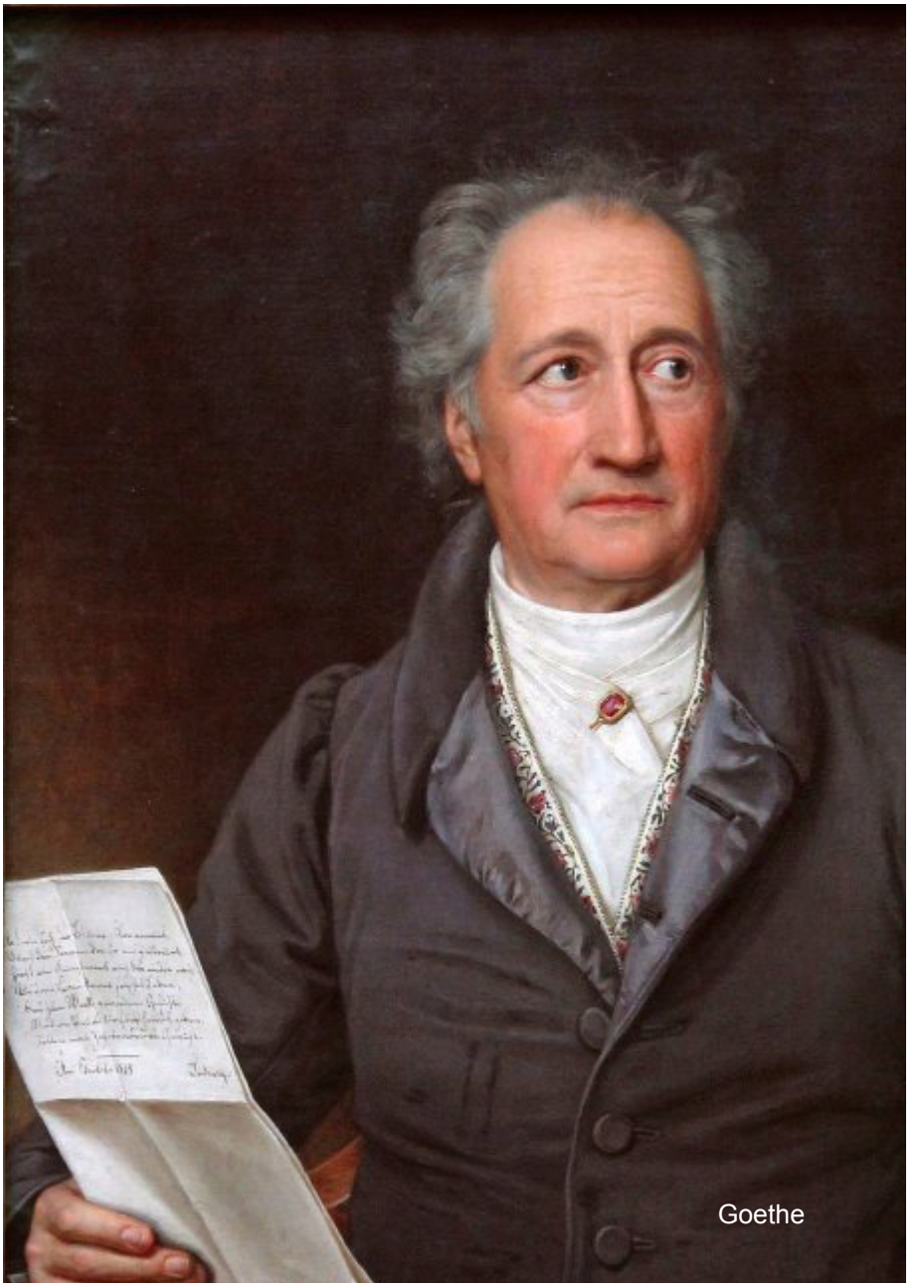
Goethe

evet nerdeyse enerjisinin tümünü bu uğurda harcamış!"

Goethe'nin söyledikleri bana sözü uzatma hastalığını çağrıştırdı. Gönderilen şiirlerde bu sorunlarla sık sık karşılaştım. Çoğunlukla güzel dizeleri, hoş sözleri bütüne uysa da uymasa da şiirden çıkarmıyor şairler. Hoş sözlere kıyamıyorlar, bütünü bozuyorlar.

Yıllar içinde gördüğüm şu: Şiir işçiliği kolay yürütülen bir çaba değil. Şairin hem kendini hem de şiirini ciddiye alması gerekiyor. Çoğunlukla bu cin olmadan adam çarpmaya dönebiliyor. *Goethe* şaire kısa konuları işlemesi gerektiğini söylemiş ama şair onu dinlememiş. "*Herkes en iyisini bildiğine inanıyor, böyle olunca da bazıları unutulup gidiyor, bazıları da uzun zaman yollarını bulmakta güçlük çekiyor. Oysa yanılgıların peşinde kaybedecek zaman yok, biz yaşlılar çok zaman kaybettik, şayet gençler de tekrar aynı yolda yürüyeceklerse, bizim tüm yanılgı ve arayışlarımız bir işe yaramaz! İlerlemek olanaksız hale gelir! Bize yol gösterilmediğinden biz yaşlıların yanılgıları hoş görülmeli: ama bizden sonraki nesilden daha çok şey bekleniyor; bir kez daha yanılıp arayışa girmesi değil beklenen. Yeni neslin yaşlıların gösterdiği yoldan yürüyüp vakit kaybetmeden yeni yolda yürümesi gerekir.*"

Deneylerden yararlanma bilinci kolay edinilmiyor. *Goethe*'nin söylediklerine katılıyorum. Ben her zaman benden öncekilerin deneyimlerinden yararlanmaya çalıştım. Bakışım böyledir benim. Hiçbir zaman kendimi yeterli görmedim. Olmuş bitmiş görmedim. Bu da beni hep anlamak isteyen biri

kıldı. Kesinlikle bilmediğim çok şey var. Bu bilinçle hareket ettim. Ben hocalarımın yanında fazla konuşmazdım. *Kemal Özer* şiir seminerleri için geldi Atölye'ye. Onun yanında fazla konuşmadım. Benden önce şiir yolculuğuna çıkmış, kendi sürecinin yaşayan bir şaire saygılı davranmanın önemini bilirdim. Katılmadığım görüşleri olursa da bir şey söylemezdim. *Sennur Sezer* için de aynı davranışı gösterdim. Okuyarak tanıdığım kimi şairlerin de hep öteki şairlerden onları ayıran yanlarını tanımaya çalıştım. Bu tutumun beni eksiltmediğinden kuşku duymuyorum.

Goethe yazma eylemini ciddiye alıyor. "*Yazarın gelecekteki hedefine giden adımları atması yeterli olmaz, atılan her adımın hem hedefe hem de ileriye doğru atılan bir adım olması gerekir*" diyor.

30 Mayıs 2020

Goethe… yazmanın sorumluluğu

Goethe yaratıcılığı sürdürebilmek için göze alınan sıkıntıları biliyor. Bu süreci *Faust*'u yazarken yaşamıştı. *Schiller*'le birlikte *Aristoteles*'in *Poetika*'sı üstüne konuşmayı severlerdi. *Aristoteles*'in üç birlik kuralını biliyordu. *Faust*'u yazarken sorunlarla karşılaştı. *Schiller* mektuplarında onu bu kurala bağlı kalmaması konusunda destekledi. Yazdığı bölümün gerekliliklerine göre bir bölüm lirik olabilecekken öbür bölüm epik ya da dramatik anlatılabilirdi. Böylece *Goethe* üç birlik kuralını kırdı. Yer-zaman-olay bütünlüğüne bağlı kalmak *Faust*'u yazmasına yetmiyordu. *Aristoteles*'e hayran olmasına karşın yaratıcılığının ardından gitmiş ve *Faust*'u yaratabilmişti. Yazma eylemini önemsemesinin bir sonucudur *Faust*. 60 yılda yazılmıştır. Gecikmesinin bir nedeni *Faust*'u yazarken önüne çıkan yaratma sorunlarıydı. Öbür yanı düşünsel olgunluğa erişme süreciydi. İkisi de tamamlanınca *Faust*'u bitirebildi.

Goethe, *Eckermann*'a deneyimlerini anlatırken gerçekçi olmanın önemine değinir. Gerçekliğe bağlı kalmak önemlidir. Bunu sağlayabilmek için öneriler vardır. "*Dünya öyle büyük, öyle zengin, yaşam öyle renkli ki, şiir yazmak için konu bulmakta hiç güçlük çekilmeyecektir. Ama bu şiirlerin hepsi yaşanmış bir olay üzerine yazılmalı, bunun anlamı şu; gerçeklik şiirin yazılmasına neden olmalı, ve şiirin konusunu oluşturmalı. Özel bir durum ancak şairin onu şiir haline getirmesi ile herkesi ilgilendirir bir hale gelir ve şairane bir boyut kazanır. Benim bütün şiirlerim gerçekliğe dayanır, bana şiir yazdıran şey gerçek bir olaydır, bundan dolayı şiirimin esası ve temeli sağlamdır. Konusunu hayal gücünden almış şiirler bana hiçbir şey ifade etmez.*"

Goethe'nin şiir üstüne görüşlerini kısaca yeniden yazmak isterim:

-Uzun konulardan kaçınılacak.

-Gerçeklik, şiirin yazılamasına neden olmalı. *Goethe*'ye göre "*Yaşanan günün hakkını vermek gerekir. Şairin aklından geçen duygu ve düşüncelerin her gün kaleme alınması gerekir.*"

-Bizden öncekilerin deneyimlerinden yararlanmak gerekir.

-Seçilen konu önemlidir. Şair kendisine uzak bulduğu konularda yazmamalıdır. Yaşamadığı konularda yazmamalıdır. Burda yaşamayı ben başka biçimde alıyorum. Şairin içinde yaşattıklarını da yaşadıkları arasına alabiliriz. Bu anlamda kendine yabancı bir konuyu ilgi çekmek amacıyla yazmaya kalkışırsa başarısız olur. Bu doğru bir saptama.

Kaynak:

Johann Peter Eckermann, *Goethe İle Konuşmalar,* Çeviren: Mahmure Kahraman, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2007, İstanbul.

diyalektik

dünya
insanlık
yenileniyor
doğa geri geliyor

tüm bunları
yapan
korona virüs
teşekkür ederim
sana
korona virüs
kimsenin
yapamadığını
sen
yaptın
korona virüs
dünyanın değişim
dönüşüm
zamanı
dünya dönüyor
insanlık
yenileniyor

sen ki korona..
insanları eve hapsettin
tüm yeryüzü canlıları
adına haykırıyorum..
(seni bağışlamıyorum...)
virüs!..

değişim dönüşüm dünyasında
yaşıyoruz
seni
yeneceğiz
dünyamızı
kasıp kavuran koronavirüs

Zeynep ALPASLAN

Şairime Mektuplar (2)

Her Köyün Hep Yabancısı: Mascha Kaléko

Nilgün CÖN

Mascha Kaléko (doğduğundaki adı Golda Malka Aufen; 7 Haziran 1907 Chrzanów, Avusturya-Macaristan – 21 Ocak 1975 Zürih, İsviçre), Yeni Nesnellik (*Neue Sachlichkeit*) akımının şairlerindendir. Rus-Yahudi bir baba ve Galiçyalı-Yahudi bir annenin evlilik dışı çocuğu olarak doğar.1914'te Yahudi katliamlarından kurtulmak için annesi ve kardeşleri ile birlikte Almanya'ya, Frankfurt am Main kentine göç eder. Babası onlara sonradan katılır. Aile, Almanya içinde çeşitli göçlerden sonra 1918'de Berlin'e yerleşir. İyi bir öğrenci olan Mascha, ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra da okumak niyetindedir. Lakin 1922'de kendisini (Mascha Engel adıyla) resmen nüfusuna alan babası, bir kız çocuğunun okumasının şart olmadığı görüşündedir.

Kaléko, 1925 yılında Berlin *Auguststrasse*'deki *Almanya Yahudi Örgütleri Sosyal Yardımlaşma Bürosu*'nda çalışmaya başlar. Yanı sıra Lessing Yüksekokulu ve Friedrich-Wilhelm Üniversitesi (günümüzde Humboldt Üniversitesi) gece derslerine katılıp felsefe ve psikoloji eğitimine devam eder.

1928'de İbranice öğretmeni *Saul Aaron Kaléko* ile evlenir. 1920'lerin sonunda Berlin *Romantischer Café*'de buluşan avangart sanatçıların çevresine girer. *Joachim Ringelnatz, Else Lasker-Schüler, Kurt Tucholsky* gibi sanatçılarla tanışır.

İlk kabare şiirleri, 1929'da *Querschnitt* gazetesinde yayımlanır. Ardından *Vossische Zeitung ve Berliner Tageblatt* gazetelerinde yıllar boyu şiirleri çıkar ve başkentte

ünlü olur. *Hermann Hesse, Thomas Mann* ve *Alfred Polgar* hayranlıklarını dile getirirler. Şiirlerinden bestelenen ve dönemin *Rosa Valetti* ve *Tatjana Sais* gibi yıldızlarının okuduğu, hızlı Berlin zekâsı ve Doğu Avrupa Yahudilerinin melankolisini birleştiren şansonlar çok popüler olur. *Kaléko*, *KüKa*'da (Sanatçı Kabaresi) okumalar yapar.

Kendi dönemindeki Berlin'in atmosferini ve küçük insanların günlük dünyasını neşeli ve melankolik bir tonda yansıtan şiirlerdir bunlar. 1930'dan sonra radyo programların-

da ve şiir müzikallerinde etkin olur. İlk kitabı *Lyrischer Stenogrammheft* (Lirik Stenografi Kitabı) 1933'te yayımlanır. Kitap hakkında filozof *Martin Heidegger* şöyle yazar: "*[...] Stenografi kitabınız, ölümlülerin bilebildikleri her şeyi bildiğinizi söylüyor."*[1]

Mayıs 1933'te nasyonal sosyalistlerce yakılan kitaplar arasında yoktur bu kitap. Zira *Mascha*'nın Yahudi olduğu henüz bilinmemektedir. İkinci kitabı *Das kleine Lesebuch für Große* (Büyükler İçin Küçük Okuma Kitabı), 1934'te yayımlanır.

1936'nın aralık ayında oğlu *Evjatar Alexander Michae*l (sürgünde adı daha sonra Steven olarak değiştirilir), evlilik dışı[2] dünyaya gelir. 1938'de kitapları, "zararlı ve istenmeyen yazılar" olarak nasyonal sosyalist rejim tarafından yasaklanır. O güne dek Berlin'den ayrılmaya gönlü el vermeyen *Kaléko*, Eylül 1938'de ailesiyle ABD/New York'a göç eder. Eşi *Vinaver* işsiz kalır, *Kaléko* aileyi reklam metinleri yazarak ayakta tutar. Kendisini kocasının konser kariyerinin ilerlemesine adamış ve küçük oğluna bakarken, uzun ve zor bir sürgün dönemi yaşar. Günlüğüne; "*Dünyam iki kişiye 'daraldı': Chemjo ve Evjatar. Lakin yine de genişledi.*" yazar. Bu dönemde İngilizce çocuk şiirleri de yazar. 1939'da Yahudi sürgün dergisi *Aufbau*'da yazıları yayımlanır. 1944'de Amerikan vatandaşlığına geçer, bu dönemde New York *Progressive Literary Club* bünyesinde kurulan Almanca *Literatur im Exil* (Sürgünde Yazın) insiyatifinde aktif yer alır.

İkici Dünya Savaşı'ndan sonra kitapları Almanya'da yeniden yayımlanır ve geniş kitlelere ulaşır. 1960 yılında eşinin ardından Kudüs'e yerleşir. Orada dilsel ve kültürel bir izolasyonda, düş kırıklıkları içinde bir yaşam sürer. 1968'de bir müzik dehası olan oğlu *Steven* New York'ta ölür. *Kaléko* bu kaybı hiç atlatamaz. 1973'te de *Vinaver* yaşama veda eder. Çaresizliği ve yapayalnızlığı daha da derinleşir. Yaşamının son yılında şiire ve yazmaya tutunarak var olur. 1974 sonbaharında son kez sevgili Berlin'ine gelir. Kudüs'e dönüş yolunda Zürih'te, 21 Ocak 1975'te yaşama gözlerini yumar.

Kendi döneminin yeni nesnellik akımı erkek şairleriyle karşılaştırılarak[3] ne denli güçlü bir şair olduğu vurgulanır çoğu kez. Büyük kent şairidir *Kaléko*, şiiriin ironik-yumuşak, melankolik bir sesi vardır. Neşesi zarif, melankolisi hafiftir. Esprili, hicivli dizeleri, geç Weimar Cumhuriyeti'ndeki kentsel yaşamı hem alkışlar hem de alay eder; büyük şehirdeki küçük insanların çalışma dünyası, sosyal adaletsizlik ve çalışanların, tezgahtar kadınlarının ve küçük katiplerin hayatının mütevazı mutluluğunu işler. Rol modelleri *Kurt Tucholsky, Walter Mehring* ve daha sonraki yıllarda *Heinrich Heine*'dir. Naziler tarafından yasaklandıktan sonra şiirleri el yazısıyla yazılıp çoğaltılır ve gizlice elden ele dağıtılır. Diasporada şiirleri, dini içeriği ve Almanya özlemiyle daha ciddi hal alır. 1945'te Cambridge, Massachusetts'te yayımlanan ve sonradan 1958'de Almanya'da basılan, *Verse für Zeitgenossen* (Çağdaşlar İçin Dizeler), sürgündeki deneyimlerini tasvir eden hiciv şiirleridir. Almanca yazında gelmiş geçmiş en çok satan şair olmasına rağmen unutulur. Oysa ki, *Mascha Kaléko*'nun şiirini bu kadar karşı konulamaz ve zamandan bağımsız kılan, melankolinin espriyle, hep güncel kalışın keskin bir siyasi anlayışla tuhaf bir karışımı olmasıdır.

Mascha'ya

Senin terk edişinden seksen yıl sonra gittim *Auguststrasse*'de yaşadığın o eve. Oradan 300 metre mesafede yaşıyordum artık. Berlin'in ayakta kalmış en eski binasındaydı evim ve ofisim. *Hackescher Markt*; Birinci Dünya Savaşı sonrası, Doğu Avrupa'dan kaçan Yahudilerin oluşturduğu, yaşadığı semt. Yahudi öksüz-yetimler evinin, Yahudi yardımlaşma kuruluşlarının, okullarının, kültür merkezlerinin, şimdi Berlin'in en ünlü en görkemli sinagogunun olduğu yer. O zamanlar Berlin'in kent merkezine uzak bir varoş. Canlı, biraz da ufak tefek kanundışı işlerin olduğu bir yer. O senin bildiğin. Şimdi görsen bayılırdın sanırım. Başkentin en canlı yeri. Sanatta yeniliklerin aktığı ve sergilendiği yer. Kentli entelektüellerin, pa-

ranın gözbebeği.1990'lardan sonra restore edildi. Senin yaşadığın evin sağ çaprazındaki balo salonu (*Clärchens Ballhaus*), şimdi yine dans salonu olarak kullanılıyor. En alt katında ve bahçesinde yaz sıcağından kaçıp ağaçlar altında soluklanırken kentin belki de en lezzetli pizzalarını yiyebiliyorsun. Hâlâ elektrik yok binada. Aynalara yansıyan mum ışığıyla aydınlanıyor.

Sol çaprazındaki öksüz-yetimler evi bomboş, biraz yıkık. Oradaki çocukların çoğu temerküz kamplarında öldürülmüş sen gittikten sonra. O, gün battıktan sonra kapkaranlık duran ıssız bina, *#hiçunutma* diyen bir anıt-göz gibi bugün. Senin çalıştığın ofisin olduğu bina artık belediyenin kültür evi. Sergiler, konserler oluyor. Kamu kesintilerinden ötürü pek fazla yapılamıyor ama olsun, beğenirdin sen yine de.

Oturduğun evin avlusu artık avlu lokantalar, barlar cenneti. 2000'lerin başında hâlâ rant savaşına yenilmemiş yaşlı Doğu Berlinliler de yaşıyordu orada.

Biliyor musun; orada seni tanıyan yaşlı bir kadına rastladım. Sen orada yaşarken çocukmuş. O avluda senden bir esinti bulmak için dolaşıp üst katlara bakarken üzerinde eski komünist ülkelerin emekçi kadınlarının giydiği cinsten çiçekli naylon önlüğüyle trabzana yaslanmış aşağıyı seyreden yaşlı bir kadın gördüm. '*Guten Tag!*' diye aşağıdan yukarı seslenerek selam verdim. '*Guten Tag*!' diye yanıtladı. Bar, lokanta mobilyaları arasında, dışarı yansıyan *house* müzik eşliğinde seni hissetmenin mümkün olamayacağını anladım ve yukarı katlara tırmandım. Merakla bana bakan yaşlı kadının yanına gidip senin yaşadığın yeri görmeye, seni hissetmeye çalıştığımı söyledim. Eski Yahudi ruhu bulmaya. O günleri hatırlayıp hatırlamadığını sordum ve bir hazine buldum. Hatırlıyordu. Hem o günleri hem de seni. Senin güzelliğinden söz etti. Bir şiirini eski Berlin lehçesiyle ezberden okudu hatta. Ölüme gönderilen Yahudilerin ardından nasıl çaresizce ağladıklarını, Berlin'in yıkılışını anlattı. Ardından Doğu Almanya günlerini. Karşımda, uçuk mavi üzerine pastel renkli irili ufaklı çiçekli önlüğüyle duran bir sözlü tarih mucizesi. Sonradan bir fotoğrafını çekmek için izin istemediğime çok hayıflandım. Daha sonra gittiğimde bulamadım artık. Belki öldü, belki de rant canavarına yenildi. Sahi, sana göstersem gözlerinden tanırdın o yaşlı bedendeki küçük kızı belki.

Auguststrasse'de sağa doğru yürüyüp sola, nehre doğru kıvrılınca yine bir Yahudi cemaati evi ve okul var biliyorsun. Okul bugün bir kışla gibi korunuyor, etrafı yüksek, bombaya dayanıklı duvarlar ve NATO telleriyle çevrili. 24 saat izleyen kameralar var. İçin sızlardı görsen; okul gezmesine çıkan minicik çocukların polis kordonu koruması eşliğinde yürüyüşlerini. En acısı da, bu durumu normal hissediyor olmaları sanırım. Ana caddeye varmadan yıkılan bir evin arsasında şimdi temerküz kamplarında öldürülen Yahudiler için yapılmış bir anıt var. Tüm semtin üzerine travmadan bir tül örtülmüş gibi. Tüm gürültü, tüm canlılık ve tüm eğlence çabasına rağmen tüyleri diken diken eden, görünmez bir acı. Yitenlerin, öldürülenlerin, onların öldürülüşüne seyirci kalanların acısı. Bir daha asla geri gelmeyecek olan o Berlin'in yası.

"*Kalbime basarak yürüyorum caddelerde*
Sokak tabelasından başka bir şey olmayan yerlerde.
Eski resim yaşıyor içimde, yabancı ben'de
Binlerce insanın unuttuğu şehir."[4]

diyorsun bir şiirinde. Yeniden şehrine gelip artık ne senin ne de Batılıların ziyaret edemediği yaşadığın yerlerden Berlin Duvarı'yla ayrılmış uydu kentte kendini çok yabancı hissetmiş olmalısın. O yüzden anlattım sana *Auguststrasse*'yi biraz da.

Aidiyetsizlik, köksüzlük nedir çok iyi bilirim ben de. Erken gelen acıları da.

Steven İçin Ağıt

Hiçbir sözcük söylenemezi anlatamaz.
Bu yüzdendir taşıdığımın söylenmeden kalması

Ve senin hatırına, artık yakınmak istemiyorum.

Çünkü gururlu oğlum, sen, hiç yakınmadın.

Ve eğer yüz oğlum daha olsaydı: Hiçbiri bu
bir'inin tesellisi olamazdı!
Diyorum ki: yüz? Evet, yüz dedim
Ve yüz demek istedim. Ve bende başka oğul yok.

Nasılda öğrenir insan, çok tereddütle
verdiğini zalimce alanın önünde eğilmeyi.
Kalbim attıkça, içindedir mezarın.
Sana saf suskunluktan bir anıt dikiyorum.

Hiçbir sözcük. Tek sözcük bile değil, yasımın yoldaşı!
Kopmuş uçan yapraklar gibi, sürükleniyoruz.
Ağlayışıma şaşırma, sen en sevdiğim!"
Bazen gözümde yaş kalmamasına şaşır.[5]

Berlin o yüzden benim de yetişkinlik kentim. Hiçbir şeyin seni taşımadığı, buzul kumu temelin üzerine kurulmuş bu kent, erken kayıpların yasında özünle baş başa bırakır ya seni. Kendinden başka çaren yoktur. Yapayalnızlığın tek gerçek olduğuyla barışırsın. Öncesinde kapkaranlık, ıssız vadilerinde savrulsan da yalnızlığın. *"Die frühen Jahre*" (İlk Yıllar) şiirin şöyle biter ya: *"Keşfedilmemiş yerlerin önünde suskun bir yabancı / karanlık yıllar boyunca donuyordum."*[6] Öyle işte.

Gelip de buralı olamamak, geldiğin yerde de oralı olmamak bağlıyor beni sana. Oğluna şu öğüdü veriyorsun: *"Unutma ki, sen, unutma, o ağaçtansın, / sonsuza dek dallanıp budaklanan lakin asla kök salmayan."*[7] Şiirsel annemmişsin gibi hissediyorum. Bu öğüdü, ben de ikaz gibi taşıyorum yüreğimde. Senin de dediğin gibi, tek çareyi öğretti bana da Berlin:

"Sevgiyi kendime vatan seçtim."[8]
Şiir evrenine emanet ol!

Dipnotlar

1- Martin Heidegger'in Mascha Kaléko'ya mektubu, 27 Şubat 1959, Mascha Kaléko'nun mirasından, DLA Marbach. Alıntı yapılan eser: Jutta Rosenkranz: *Mascha Kaléko.* Biografie. Deutscher Taschenbuchverlag, München 2007.

2- Orkestra şefi ve müzük bilimcisi Chemjo Vinaver'in oğlu olarak. Saul ve Mascha Kaléko, 1938'de boşanırlar ve Kaléko hemen ardından Vinaver ile evlenir. Lakin Kaléko soyadını kullanmaya devam eder.

3- "Kadın Ringelnatz", "Kadın Kästner" gibi.

4- "Auf meinem Herzen geh ich durch die Straßen / Wo oft nichts steht als nur ein Straßenschild. / In mir, dem Fremdling, lebt das alte Bild / Der Stadt, die so viel Tausende vergaßen."
"*Wiedersehen mit Berlin*" (Berlin İle Yeniden Buluşma) şiirinden. Kaynak: Mascha Kaléko: Die paar leuchtenden Jahre, 2003, dtv Verlagsgesellschaft: München.

5- Elegie für Steven
Kein Wort vermag Unsagbares zu sagen./ Drum bleibe, was ich trage, ungesagt. / Und dir zuliebe will ich nicht mehr klagen. / Denn du, mein stolzer Sohn, hast nie geklagt. / Und hätt' ich hundert Söhne: Keiner wäre / Mir je ein Trost für diesen, diesen einen! / Sagt ich: hundert? Ja, ich sagte hundert / Und meinte hundert. Und ich habe keinen. Daß man doch lernte, sich vor ihm zu neigen, / Der grausam nimmt, was er so zögernd gab. / Solang mein Herz schlägt, ist darin dein Grab. / Ich setze dir ein Mal aus purem Schweigen. Kein Wort. Kein Wort, Gefährte meiner Trauer! / Verwehte Blätter, treiben wir dahin. / Nicht, daß ich weine, Liebster, darf dich wundern, / Nur daß ich manchmal ohne Träne bin. Kaynak: *In meinen Träumen läutet es Sturm* (Düşlerimde Fırtınalar Çınlar), Mascha Kaléko, Gisela Zoch-Westphal düzenlemesiyle, 1977.

6- "Ein Fremdling stumm vor unerschlossenen Zonen / fror ich mich durch die finsteren Jahre."

7- "Du bist, vergiss es nicht, von jenem Baume, / der ewig zweigte und nie Wurzel schlug."

8- "Zur Heimat erkor ich mir die Liebe."

Şairime Mektuplar (3)

Dingin Bir Senfoni... Melisa Gürpınar

Dilek YILMAZ

Size sıcak bir mayıs gününde yazıyorum. Evet sıcak, sokakların cıvıl cıvıl olması gereken bir mayıs gününden. Oysa gelen bu baharı duyumsayamadık. Sokağın tadı tuzu yok. Bir küçük virüs yaşamı altüst etmeye yetti. İnsanın böbürlenmesi, kibri bir anda yerle bir oldu. Şair kadın, şair insan sesimi duyarsınız umarım. Dünya, insanlar, insanlık zor bir sınavdan geçiyor. Koca bir mahpusluk yaşıyoruz dersek yeridir. Ama siz de bilirsiniz, her gecenin bir gündoğumu vardır. Bizler sabırsızlıkla gün doğumunu bekliyoruz. Gelecek biliyoruz… Siz de bizlere sabırlı olmamızı önerirdiniz. Biliyorum. Anlayacağınız sabırlı olmayı öğreniyoruz… Daha neler neler… İnsanın yaratıcılığı evde sıçrama yaşıyor dersek yeridir. Evde bin bir çeşit aşçılık deneyleri, hobi patlamaları yaşanıyor. Bu arada çocukları durdurmak zor. Haliyle düz duvara tırmanıyorlar. Ama en mutlu olanlar da onlar. Anne babalarını hiç bu kadar gördüklerini sanmıyorum. Size bu Corona günlerinden sesleniyorum. İnsan nasıl bir varlık. Hani dört duvarı yaşam alanına çeviren mahpuslar vardır ya, zaman onlara yetmez. İnanın insanlar yine evlerde de olsa harikalar yaratıyor. Bir şeyler yaratıyor. Bu benim insana olan umudumu güçlendiriyor. Kanımca insan her koşulda yaratmayı biliyor. Mekan, yaratıcılığa engel olmasa gerek.

Gel gelelim Corona'ya… Corona bize önce sayılarla geldi. Şu kadar test, şu kadar vaka, şu kadar yoğun bakım, şu kadar

ölüm… Evet şair kadın insanlar ölüyordu ama ölenler yalnızca sayıydı. Oysa onların da bir yaşamları vardı. Sevdikleri, sevgilileri, oğulları, kızları… Onları bekleyenler vardı. Onların bekledikleri vardı, düşleri, düş kırıklıkları vardı. Ama haberler yalnızca sayılar üzerine kuruluydu. Test sayısı, vaka sayısı, iyileşen sayısı, ölüm sayısı… Şair kadın, bizi şimdi sayılarla, grafiklerle yaşatmaya çalışıyorlar. Ha bir de maske var. Bir de nurtopu gibi "#evdekal" hashtagi. Oysa şairler bilir yaşamın gücünü. Yaşam evde de güzel olabilir… Ama yaşamın yeri sokaktır. Sokağı duyumsamaktır. Evde yaşanır ama ev yaşamı insanı sığlaştırır. Ama şairin, şiirin mekanı evrendir. İster evde olsun, ister sokakta, ister mahpusta. Şiir sınır tanımaz. Yaşam da hashtaglerin çok ötesindedir. Bundan ötürü şiir, insanı sayılara, grafiklere dönüştüren tutsaklığı parçalayacaktır. Bu konuda hiç endişeniz olmasın şair kadın. Bu karabasan önünde sonunda bitecektir.

Şair kadın, yalnız virüsün karabasanıyla uğraşsak iyi… Bir de yaşamımıza çöken öbür karabasanlar var. İki ayaklı, kırpık bıyıklı karabasanlar… Onlar da geçecek biliyorum. Bugünlerde işi gücü bıraktılar kız çocuklarını tartışıyorlar TV programlarında… Evet kız çocuklarını... 12 ila 17 yaş arasında doğum yapsınlar diyorlar… Bunu da yan yana gelmiş üç beş sözüm ona akademik ünvanlı kırpık bıyıklı tartışıyor. Çocuklar ellerinde oyuncak. Uyuyor insanlar… Karabasanlar çökmüş insanlığın üstüne… Şairler, şiirler uyandıracak insanları… Sizin de şiirinizi okuyacağım, kadınlara, insanlara… Tüm karabasanlar dağılıncaya dek;

"Uzun bir karabasandan / uyandığımda, / öyle şaşkındım ki, / ansızın bir aydınlık / vurmasa alnıma / inanmayacaktım, / kimsenin kimseyi görmediği / bir körler adasında / tam kırk yıl boyunca / tutsak yaşadığıma. / / Küçük kara kitabı / yazdığım günden bu yana, / pembe çizgiler vardı hani / bir boşluktan bir boşluğa / içimdeki lavları aktardığıma / inanmayacaktım asla! / / Beni saçlarımdan çekerek / / bilinmez bir yolculuğa / sürükleyenin, / yoklar ülkesinin sultanı / olduğuna / nasıl inanırdım, / martılar uyarmasa / kayalıklarda. / / Meğer / karanlık bir zindandan, kömürleşen zamanın / tozlarını taşımışım / gökkuşağının altına. / Gidip gelmişim kırk yıl, / şarap fıçılarının / ekşi kokusunu duyarcasına sırtımda. / yük boşaltmış / düş yüklemişim / sonsuza giden bir yelkenlinin / ambarına, / kamçı sesleri / durmadan yankılanırken / kulaklarımda. / tam kırk yıl, / dedikleri doğruysa." *

Şair kadın, anlıyorum sizi ve yıllarca süren uzun karabasanınızı… Tam kırk yıl, dile kolay… *Yunus Emre*'nin kırk yılı… Kırk eğitim yılı, kırk sabır yılı… Bu bir yanıyla tutsaklıktır doğru… Ama bir yanıyla da özgürlüğe giden yoldur. Bilginin arayışı, düşün, düşlerin arayışı… İnsanın pişmesidir bu süreç… Şair kadın, kırk yıl yükünü yüklenmişsiniz. Düşlerini yüklenmişsiniz. İnsanın insan olması öyle kolay bir süreç olmasa gerek. Yaşamın yüküyle bilgeleşmişsiniz. Şiiriniz yaşamınızla bütünleşmiş.

Şair kadın, kömürleşen zamanın tozlarını taşıyorsunuz. Şiiriniz kör karanlık zindanlardan geliyor. Sırtınızda taşıyorsunuz yaşam savaşımınızı da, düşlerinizi de. Şair ne kadar emekçiyse, şiirde o kadar damıtılmış emektir. Belki değişim değeri yoktur ama kullanım değerine paha biçilemez. Hem saf bir elmastır, hem de saf bir elmastan bile daha değerlidir. Bundan ötürü insan türüne kattıklarınız paha biçilemez değerdedir. Şunu da söylemek isterim. Belki siz bu şiiri yazarken çok farklı şeyler düşlediniz. Ama şiir sizden çıktı. Şiir artık alımlayıcının… Şiir, şairden çıktıktan sonra yolculuğunu sürdürür. Çoğalır, çoğaltır. Şiiriniz açıkçası güzel bir yol arkadaşı…

Şair kadın diyorum, bile isteye diyorum.

Çünkü bilirim biz birbirimizi daha iyi anlarız. Burada bir pozitif ayrımcılık yapmak isterim. Şundan ötürü, kadın bir yere geliyorsa tırnaklarıyla kazıya kazıya geliyordur. Sözgelimi, *Melisa Gürpınar*'ı çok az insan bilir… Ama çağdaşınız erkek bir şair daha çok bilinir. Daha çok tanıtılır. Bu anlamıyla kadın olmak, hele bir de şair kadın olmak daha da zor. Daha da çok emek ister. *Melisa Gürpınar* bu anlamıyla çok emek vermiştir. Çok çalışmıştır.

Bunu şunun için söyledim;

"*Bir reçel yap / iyi gelir sıkıntıya. / İçine kakule at, / ıtır, limon kabuğu… / ve olgunundan seç / küçücük mor incirleri ki, / okunsun üstündeki / her bir elif / güneşin çizdiği… / / kaynat onları yıllarca, / arkadaş olsunlar / paylaşsınlar sırlarını. / Ta ki duyuruncaya kadar / ateşin üstündeyken ancak / bir ömrün / kutsandığını…"*

Şiirinizdeki reçel yaşamı simgeler… Bir bileşim ama nasıl bir bileşim. Bir yanıyla emek, bir yanıyla estetik bir bileşim… Yaşam da seçimlerimizin, düşlerimizin, emeğimizin estetize edilmiş biçimi değil midir… Siz, "bir reçel yap" derken, aslında insanın insanı, insanın yaşamı yaratmasından söz etmektesiniz. Biliyoruz… İşte yaratım sürecinin sancıları reçel ile şiire dönüştürmüşsünüz. Yaratımınız estetik bir nesneye dönüşüyor. Her şeyin kıvamında olduğu… Bu kıvamı, yılların birikimi yaratıyor.

Bu arada şiirinizin ikinci bölümcesinde dünyaya bakışınızı görüyorum. "*kaynat onları yıllarca, / arkadaş olsunlar / paylaşsınlar sırlarını."* İnsana, arkadaşlığa emek vermek… İnsan ilişkileri de canlıdır. Ne kadar emek harcarsan o kadar arkadaşlık, dostluk, yoldaşlık yaratabilirsin… Siz insani ilişkilere değer veren bir şairsiniz. Sırlarını paylaşan, sırdaş olan. İnsanın insana güvenidir sırdaşlık. Sırdaşlık denilen olgunun ardında yılların birikimi, emeği yatar. Siz insan ilişkilerini, insan sıcaklığıyla özümsemişsiniz. Bunu görüyorum. Sırdaşlık ağırdır. Her insan taşıyamaz bunu… Siz, insanın insana güvendiği, inandığı bir dünya düşlüyorsunuz. Sırdaşlık, düşler yaratan, yaratmaya cesaret edenlerin simgesidir.

İnsana olan inancınız sizi ateşlerde olgunlaştırmış, "*Ta ki duyuruncaya kadar / ateşin üstündeyken ancak / bir ömrün / kutsandığını…"*

Yaşam size, savaşımı, sabrı, dinginliği öğretmiş… Hem yoğun yaratım süreçlerinden geçmişsiniz, hem de dinginliğinizi yitirmemişsiniz. İşte bu karmaşanın içinde dingin bir senfoniyi çağrıştırıyorsunuz. Son sözü size bırakıyorum;

"*Hani bir mayıs akşamı / tam taşırken / yol yorgunu kırlangıçlar / saçak altına kuru dalları, / üç beş kör yarasa / göğü yırtan bir hızla / karışır ya aralarına / ne çok isterdim / böylesine anlamsız / bir saldırıda / dingin ve güvenli kalmayı / sürülmüş tarlalar kadar / söz verebilmeyi yarına*."

*https://zeynepnazan.wordpress.com/tag/melisa-gurpinar/page/2/

Şairime Mektuplar (4)

Merhaba... Müşür Kaya Canpolat

Mehmet Doğan KARAKUŞ

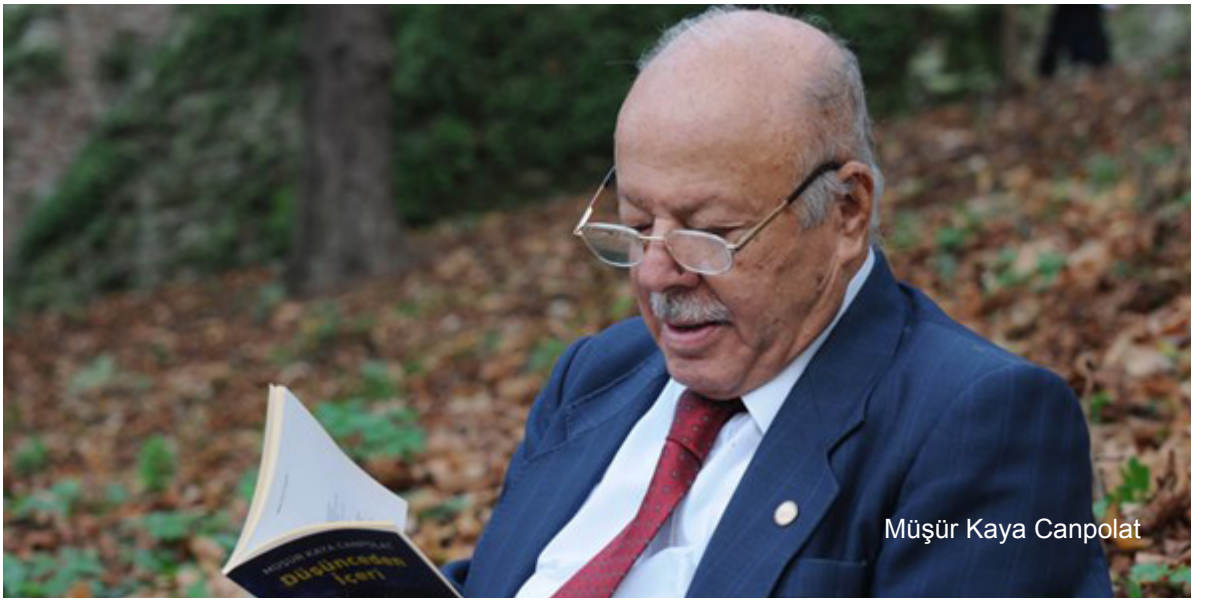

Müşür Kaya Canpolat

Biliyorum. Sessiz, kavgasız yerdesin. Önünde çam ağaçlarının yeşili, boğazın serin, dingin maviliğini söykenmiş bir halde; keyifli bir dinginliğin uçsuzluğunda seyrederek yaşadığın dünyada bıraktığın günleri düşünüyorsundur. Gah dudak büküyor, gah kaşlarını çatıyor, dudak köşelerinden alaylı bir gülümseme yayılıyordur. Sen de yayıldıkça yayılıyor, genişledikçe genişliyor, düşündükçe düşünüyorsun. Kimsenin rahatsızlık vermediği, senden önce gidenlerin kıdem tartışması yapmadığı bir dünyada yaşamak ne güzeldir, kim bilir?

"Biz gurbettekiler bir ölümlerde gideriz memlekete, bayramlarda belki!" demiştin, gurbeti yaşayanların hallerini o gözlerine yüklediğin mahzunluğu bir baş eğerek, gizleyerek. Sesinin titrek, dokunaklı oluşunu da gizlemekten kaçınmamıştın hani. Öyle ya, bir çocuğun ağlamışlığı gözlerinde belirir, dudaklarındaki mirtildemeyle sürer. O an, gurbeti, yaşadığım kent olmakla bellerdim. Meğer ki hayat olduğunu bileydim gurbetin; terk etmemen için bir dem olsun ayrılmazdım yanından. Gittin. Üşüdüm. Seni bir Eylül sıcaklığında Yoros Galası ardına, Yuşa Dağı'na bıraktığım anda bir üşüme sarıverdi her bir yanımı. Boş boş kaldım. Kimsesiz kimsesizdim. Çiğnimi çekip her bir yana baktım durdum. Yalnızdım.

"*Önüne ne çıkarsa öpüyordu taş, toprak, böcek*
Doğayı kutsuyordu şimdi kasabanın eski müftüsü
Çün, kitaba ağır basmıştı bir kadının öyküsü
Ha bir kadının delisi, ha tanrının delisi
Ayırt edilemiyordu sonunda madem ki
Sürüp gidiyordu öyleyse
Tanrının delisi olmak!"

DELİSİ OLMAK şiirinin bu bölümünü okuduğun zaman heyecanlanıp coşardın. Dinleyen herkes dudaklarını büküp bakarlardı sana. Senden çok, onları izlerdim. Kimse bilmezdi kasabanın delisini ki; delisi olmayı anlayabilsin!
"*Anamı sokmasın dedim, düşündüm, öpüverdim akrebi. Öpersem anamı sokmaz dedimidi!"* diyen saflığın en üst düzeyindeki sevginin dışa vurumunu senle ben biliyorduk. Onlar bilmiyorlardı.
Dilimiz döndüğünce anlattık. Yine anlamadılar. Oysa Deli Müftü bizim kasabamızdı, hayatımızdaki güzel insandı; anasına olan aşırı bağlılığından ötürü mal mülk, para pul görünmemişti gözüne; Kays nasıl düşmüşse çöle; Deli Müftü de anasına olan sevgisi nedeniyle düşmüştü yollara ve ne görürse öpüyor;
"Anama tokanmayın!" diyordu.
Bunu sen ve ben biliyorduk.
Sen şiire, ben öyküye döktük.
Yapacak bir şey yok! Ne diyordu Gesi Bağları türküsünde;
"Bu dünyada ölüm varsa zulüm var!" En çok bu dizeyi severdin, senden önce ölenleri aklına getirip de hüzün dalgaları baştan aşağı yayıldığında.Ölenlerin ardından iç geçirmelerini gördükçe bir kahrolmuşluk sarardı içimi;
"Ya ölürse?!" dediğim çok olmuştur bu yüzden.
Ölüverdin.
Şaka mıydı yaptığın bilemem ama, gerçekten ölüverdin. Cenaze töreninde kimler yoktu ki?!
Konuşmam için böğrümü deldiler dürte dürte. Konuşamadım. Orada, tabutun içindeydin. Önümde duruyordun, diriyken karşımda durduğunca. Hatta ölmeden bir gün önce, bir anma gününe gitmek için kasabalı bir arkadaşım dedi ki;
"Müşür beyi de alalım yanımıza!"
"Müşür baba sabaha çıkarsa..." demiştim. Demez ola mıydım? Dedim işte. Neden dediğimi bugün bile anımsadığım, anamın bir sözüydü;
"Sabaha çıkan canlar öğünsün!" kafama takılan. Ölümün, saçlarının telinden yüz hatlarının çizgilerine dek oyuk oyuk bir sarılıkta yerleşmeye başladığını görüyordum. Seni yormamak için konuşmadım, seni de konuşturmadım. Ama diyebilirdim kimi anmaya gideceğimi. Can gelirdi, kan gelirdi, derman gelirdi, dirilirdin. Ölmezdin. Bilemedim. Hem, insanın ne de çok bilemediği şeyler de varmış hayatta; ölüm bana öğretti tüm çıplaklığıyla. En belirgin örneği de sendin Müşür baba. Hiç düşünmedin ölmeyi, çün yaşıyordun. Ölüverdin, ölümü bilip de gereksiz bir olguymuşcasına kulak ardına atıp;
"Kulağasma!" der hallerinde seni ve kendimi düşündüm durdum, seni toprağa koyunca. İşte o zaman öğrendim ölümü. Sen de dirilsen, baksan kendi ölümüne, sen de öğrenirsin. Kuşkum yok!

ÖZNE
Maviyi daha incelt, bulutu sür öteye
güneş yakına dursun

beyazın hükmü enine boyuna
suya ses kat, toprağa bereket
dalları çiçekle
mayıs yerinde dursun
sundurmayı geniş tut
tavanı yükselt
bacada neşeli bir duman
damı kar tutmaz olsun
unutma sakın – fırça kurumadan evvel –
evin yolu denize vursun
vapur sesiyle tren sesi
o yolda buluşsun
ben bu resmi yaparım boydan boya
odamın duvarına
renklere ruh katarak
yaparım da girerim içine
öznesi ben olarak
bir kilim atarım yeşile
elimde Apollinaire ve Aragon'dan iki do-
yumsuz tat
iki balad
Ben bu resmi yaparım Müşür Kaya Canpo-
lat
boydan boya odamın duvarına
yaparım hilafsızım
zındanlara, zulümlere, ölümlere
karanlığa, kötülüğe inat
girerim resmin içine
öznesi ben olarak
renklere ruh katarak
renkleri kutsayarak
evreni taşırım ben bu resme
genelden özeli, özelden güzeli damıtarak
bütün dirimiyle
çünkü nesne ve kavramlar için
yeterlidir birer simge
fakat
kin ve öfkeyi kovsam da tekme tokat
hüzün otağ kurmuş yüreğime
bu hüznü hangi renge boyamalı Müşür
Kaya Canpolat
bu hüznü hangi renge.

Türkan İLDENİZ bu dizelerinde yazdığınca yaşamış, yaşadığınca yazmış. O da bilememiş ki ölüm nicedir, nasıldır, hattâ niyedir. O da aramızdan ayrılmış gitmiş ötekilerce. Geridekiler hep bakakalmış. Şimdi tutup ölüme mi anlatayım bencileyin dirilere?! Anlatayım değil mi?

"Bu dünyada ölüm varsa zulüm var!" diyor türkü.

Türküler ağıttır. Bilirsin. Hattâ Deli Müftü'nün toprağı, böceği, ağacı, yılanı, çayanı, kurdu, kuşu parmağıyla dokunarak hissetmesi; anasının mezarındaki akrebi görünce tutup öpmesi, akrebin onu sokması, otamasını yapan doktora;

"Ne bili'im sokaca'anı! Öpi'im de anamı sokmasın dediyidim!" demesi bir ağıt değil de ne? Sen, niye aldın DELİSİ OLMAK adlı şiirine kimsenin bilmediği, kasabanın bile unuttuğu adamı? Ya! İşte ölümü bu dünyada yaşayanlar zulümle birlikte anmak zorundadırlar. Çünkü, ölen, geride kalanları yalnızlık zulmüne, bırakılmışlık zulmüne uğratır. Bencileyin uğratırcasına.

Dünyanın hali böyle... Gittin. Daha öncekiler de gittilerdi oraya. Ya da zorunlu olarak gidip dönemedilerdi. Özgürlük savaşçıları, sendikacılar, düşünen insanlar... Babanız Boynu Eğri Mustafa sizi karşılamıştır eminim. Kardeşiniz Mustafa, Kör, Püküllüoğlu Ali ve İlhan... Ercüment, A. Kadir, Çetin abi, Ahmet bey... Hele Ahmet beye ne kadar üzüldüğümü bilirsiniz...Vatansız gazeteci Doğan abi, Ziyalan...

Bu ikisi de üzülmüştür eminim. Çünkü bir daha sizi göremeyecekler ama şiirlerinizi, hele hele Can Yücel'in;

"Aramadı sormadı diye Müşir, takaza etme ikide bir!

Ölü – evinden çıkar çıkmaz, hastasını nasıl unutursa doktor,

Avukatlar da öyle ortak bir güdüyle herhalde
Hüküm giydin miydi cezaevide, unutacak seni mecbur”
KIRKÜÇ adlı kısa şiirinde sana sitem etse de o saçı sakalı karışık bir halde olan görüntüsüyle sana kucak açıp;
“Hoşgeldin!” diyeceğini, adımı nasıl biliyorsam, öyle biliyorum; Can Yücel’in...
En kötüsünü bana yaptın.
Adam yerine bile komadın...
“Hekimhan’dan bir kuş havalanır
Kadirli’de Savrun kıyısına konar
İstanbul’dan süzülen duygularda
Gün gerçeğe döner, yalanlar yanar.” diyen Mustafa Emre’nin, ölümüne ne denli üzüldüğünü belirtmeme gerek yok. Sevinenler de az değildir hani. Yaşar Kemal Zincirlikuyu’da, sen Yuşa Dağı eteklerinde toprak ananın nennisini dinlerken aranızda şu konuşma geçiyordur, bilirim;
“Kadirlili olsun da çamurdan olsun!” sözüne, okşanmış ruhuyla birlik olup, dev cüssesine uyan bir dev gülüş patlatarak;
“Kadirli halkının eyidir huyu
Aklını almazsa Savrun’un suyu!” deyişini söyleyecektir. Kahkahalarınızı duyuyorum. Orada o toprak altında böyle olmanız beni sevindiriyor.
Üşüyorum.
Yalnızlar üşür.
Önce düşler üşür, sonra hayat. Düşüncenin üşümesi kadar kötü olan necidir?! Bunu birileri anlatmak zorundadır Müşür baba! Hani insan diyor ki...
Diyemiyor.
Demeye çalışıyor da diyemiyor hallerinde kalmak kadar açmazlık var mıdır?
Duyduğum bir haber var ki şaşar kalırsın. Hani o Toros Dağı’nın yaylağındaki Şerifbeleği var ya; babanız Bolat Mustafa adına açtığınız kütüphane...
“Heeee!”
“Hah!”
“N’o’olmuş?!”
“Ne pencere koyuklar, ne kitap! Paramparça edikler.”
“Niye?!”
“Sorma Müşür baba, sorma. Bib’oğlun Ahmet’e sor. O daha iyi anlatır.”
“Anladım... Anladım... Zaten, sağ iken de pek sıcak bakmazlardı bana. Ölünce...”
“Evet. Üzgünüm bu haberi vermekten ama gerçeği saklamamam gerektiğini söyler dururdun.”
Yaaa! İşte böyledir Müşür baba. Düşünceler üşüdü, beyin dumura uğradı, aldı başını gitti her bir aymazlık. Seni gömdükten sonra, torunun Sarp’a bir şiir okumuştum. Onu yazayım da okur, avunursun.
Torunun başını sallayıp durmuştu.

DOĞAÇLAMA

“*İçinden geldiği gibi gülmelisin*
Yüze yansımalı yaşam sevinci

Bebeklerinki kadar yuvarlak saydam
Kaynağındaki coşan su gibi delice
İçinden geldiği gibi ağlamalısın
Sırasız ölümler hüznünde ikindileyin
Parkların yağmur sonrası sessizliğinde
Ve kimsenin taklit edemeyeceği kadar özgün
İçinden geldiği gibi üflemelisin
Birden doğrultup nefesli sazları göğe
Ayırt edilemesin böcek kim, kuş kim, insan kim
Öyle bir cümbüş ki yürek yüreğe
İçinden geldiği gibi oynamalısın
Dönerken bu ben miyim demeli eski beden
Hızlanmış ritimde titreşen ne, değişen ne
Bir aşkınlık hali mi yoksa devinen

İçinden geldiği gibi dövüşmelisin
Haklı davalar uğruna ikirciksiz ve atak
Dövüşür gibi sevişmeli ve bilmelisin ki
Öfke de, sevgi de su katılmamış olacak!"

Eeee! Müşür baba! "Hayat bitiverirse her şey biter m'ola?" diyesim geliyor. Biz fanilerin yaşama haklarını ellerinden alan her ne ise, gücünden emin, düdüğü ağzına götürüp, can alıcılığının keyfinde bir hovardalıkla; "Frrrrrrüüüüüttttttttt!" diye uzattıkça uzatan, hoş bir melodiyle kulağımıza üfleyen düdükçü kimdir, necidir bir zahmet başını kaldır da ışmar ile anlat. Seslenme. Ola ki sesini duyar da ateşlerin içine
atar. Yine onun keyfine kalmış bir;
"Frrüt!" kısalığında bitiverir hayatımız.
Sencileyin olduğunca.
Ha uzun, ha kısa...
Bitecek.
Dünyadaki ahval böyledir, ahirettekilere arz olunur. Herkes bilirse de ölümlünün daha evvel dirimli olduğunu; unutmuş olabilir diye yazdım sana. Hem denmez mi;
"Gözden ırak olan gönülden de ırak olur!" diye.

Bir uzun şiirini Oktay Akbal'a adamışsın, kendin belirtiyorsun. O şiirinle ayrılayım senden
desem, umarım kızmazsın.

BERBER AYNALARI

- Akbal'a -

"Bir yabancı değil gibi ayna
Kendinizle göz göze geldiniz mi
Ne garip bakışım söyleşir gibi
Başkasına hiç böyle güldünüz mü
Yazgı diye güldürü mü oynanan
Yaşam sevinci mi yoksa nedeni
Aynadan içine döner gözlerin
İzler gibi sonsuzluğa gideni
Bir deli yaşardı kasabanızda
Tek ayrımı gülmesiydi nedensiz
Yıllar sonra şimdi anlaşıldı mı
Gülmek sevişmekmiş yalnız ve bedensiz
Aynada görünür sevdikleriniz
Her biri yeniden anılmak ister
Ey sevgi acemisi ne bu pişmanlık
Sevdadır her yaşta yanılmak ister
Gözleri böyle kısıksa eğer
Özde yitikleri sen biliyorsun
Bazı anıları yansıtmaz gibi ışık
Dur, boş yere aynayı siliyorsun
Dağılır aynaların sır'ı ansızın
Bin parçaya bölünür iç yüzün
Kim yansıttı seni böyle camlara
Şimdi ellerimdesin ey hüzün
İnsan aynalarda tanır kendini
Bu yüz kaybolacak daha o saat anlar
Varlığı ve yokluğu aynı anda göstermez
hiçbir sanat
Berber aynaları kadar!"

Baki selamlarımı beklersin değil mi Müşür baba? Bolat Mustafa'nın oğlu. Değirmen sesini
dağların arasından yürüdükçe iyi duyarsın. Şakıldaklar leylekçesine takırdarsa bil ki onun sık sık vurması,
un öğüttüğüne işarettir demiştir dağ bilgesi; beyeza bulalı saçlarını çırparak.

Hoşçakal...

Stefan Zweig
Bir Kadının Yaşamından 24 Saat

Neriman ÇELİK

Öykü, 1927 yılında kaleme alınmıştır. Bu uzun öykü savaştan on yıl önce Fransız Rivierası'nda küçük bir pansiyonda geçer. Pansiyonda yedi kişi kalmaktadır. *Zweig*, pansiyonda geçen olaylarla insanın ruhunun derinliklerine ışık tutar. Bayan C.'nin anlattığı 24 saat geriye dönüşlerle anlatılmıştır. *Zweig* karakterler üzerinden burjuva dünyasını anlatır. Birkaç burjuva karakter üzerinden insanın iç dünyasını aydınlatmıştır. Bu karakterlerin başından geçen olaylar ve anlatım bütünlük içinden yansıtılmıştır. Öykünün başında yolları bir pansiyonda kesişen insanları inceler. Hiyerarşi odaklı bu kitabı olumlu ve olumsuz durumların içinde sıkışıp kalan insanın iç dünyasında neler yaşadığını konu edinen hiyerarşinin hümanizme nasıl etki ettiği gözler önüne sermiştir. *"Bir Kadının Yaşamından 24 Saat*"de psikolojiye büyük katkısı olan *Sigmund Freud* ve *Arthur Schnitzler*'den etkilenmiş olan *Zweig*'ın insanın iç dünyasını açığa çıkaran bir eser niteliğinde okuyucuya sunduğu başarılı bir eseridir.

Dil ve Anlatım

Anlatım birinci tekildir. Yalın ve temiz bir Türkçeyle tercüme edilmiştir. Canlandırmalar ve diyaloglar oldukça zengindir. Dil ve sınıf ilişkisi iyi kurulmuştur. Karakterler son derece başarıyla gerçekçi oluşturulmuştur. Öyküde geçen her şey bir hafta içinde olmuştur.

Karakterler

Genç Fransız – Rahatına düşkündür, modaya uygun giyinir, alışılmamış sevimli güzelliği onu çekici biri yapıyordur. Bir kızı andıran zarif bir yüzü vardır, ipek gibi yumuşak kumral saçları dalga dalga açık alnına düşüyordur. Yumuşak bakışları sanki karşısındaki insanı okşuyordur. Her yanıyla hoş, cana yakın ve sokulgan biridir. Davranışları yapmacıksızdır, gösterişi sevmeyen biridir. Yanından geçen herkesi büyük bir saygıyla selamlar, çocuklarla şakalaşır, herkese cana yakın davranan biridir. Kendine güvenen sert adımlarla yürüyüşü, hareketlerinin hafifliği ve çevresine yaydığı yaşam enerjisi, coşkuyla insanların ona karşı konulmaz bir sempati duymasına neden olmaktadır.

Madam Henriette – Henriette, kibar, narin, iyi terbiye almış ve biraz da içine kapanıktır. Bu kadın bir gün önce tanıştığı genç bir Fransızla, eşine bir not bırakarak kaçmıştır. Anlatıcı dışında herkes kadını suçlar.

Bayan C. – 67 yaşında, saçlarına ak düşmüş, soylu, yaşlı bir İngilizdir. Herkesi aynı saygı ve ilgiyle, sesini çıkarmadan, iyilik dolu bakışlarla dinler. Aristokrat davranışları çevresine huzur verir. Dostça konuşur ama araya belli bir mesafe koymasınıda bilir. O hiçbir kümenin içine girmez, sohbet ettiği görülmez. Varlığı pek duyumsanmayan bu kadının, yine de diğer insanlar üzerinde ta-

rif edilmeyecek bir etkisi vardır. 21 yıl önce yaşamında 24 saatini alan bir olay yaşamış, bunu her anımsadıkça acı çekmiş, kimselere anlatmamıştır. Anlatıcıyı tanıyınca ona anlatmıştır. Yaşadığı 24 saat öncesi kırk iki yıl alışılmışın dışında hiçbir şey yaşamamıştır. Kocası genç yaşta ölüp de çocukları büyüyünce, amaçsız biri olmuş, her şey gereksiz görünmüştür ona. Ta ki tanıştığı genç bir adamla geçirdiği 24 saate kadar.

Madam Henriette'nin kocası – Lyonlu şişman bir tüccardır. Evli, iki kızı vardır. Rahatı seven, hoşsohbet biridir. Neşelidir. Bütün gün koltuğunda oturup oyun oynar ya da sohbet eder.

Örge

Yapıt bir anlatıcının olayları anlatmasıyla başlar. Örge anlatıcının da kalmakta olduğu bir pansiyonda eşi ve iki çocuğu ile kalan Madame Henriette'nin bir akşam ansızın ortadan kaybolmasıyla başlar. Bu olayın ardından kendini olayı tartışan kümenin içinde bulan anlatıcı, tartışma alevlendikten sonra ortalığı yatıştırmakta başarılı olan yaşlı bir İngiliz hanımefendisinin yaşamından 24 saatini anlatıcıya anlatmasıyla son bulur.

Güdücü Örge

Bayan C. 25 yıl önce başından geçen 24 saatlik bir olayı anlatır. Rulet masasında henüz 24 yaşında bir gencin kumar oynamasını dehşetle izler. Bakışlarını ve tüm dikkatini onun yüzüne vermiştir. Bu yüzde yayılan tutku, fırıl fırıl dönen gözlerden fışkıran canlılık Bayan C.'yi büyülemiştir. O andan sonra salonda neler olup bittiğini tamamen unutmuştur. Çevresinde her şey bulanıklaşır, belirsizleşir, yüzdeki ışıltı da kararır. Bir saate yakın, salonu dolduranları değil, yalnızca o genci ve hareketlerini izler.

Nesnelerin Birliği

Fransız Rivierası'nda küçük bir pansiyonda kalan bir küme insan arasında evli ve düzenli bir yaşamı olan bir kadın pansiyonda tanıştığı yakışıklı bir Fransız gençle geçirdiği bir kaç saat sonrasında kaçmıştır. Bu kaçış boşuna anlatılmamıştır. Bu olay sonrasında bütün pansiyon kadının ahlak düzeyini, yani ahlaksızlığını, edepsizliğini konuşurken sadece anlatıcı, bir kadının cesaretle arzusunun peşinden koşmasının son derece anlaşılır olduğunu düşünür ve onun düşünceleri 67 yaşındaki Bayan C.'nin yıllarca içinde biriktirdiklerini sorgulamayacak birini bulmanın hafifliğini yaşayarak, anlatıcıya yaşadığı 24 saati anlatmasıyla sonlanır.

Çatışma

Pansiyonda kalan kişilerle anlatıcı ve Bayan C. arasında çatışma - Bayan Henriette'nin birkaç saat önce tanıştığı bir adamla, çocuklarını ve kocasını terk ederek kaçmasını herkes öfkeyle karşılar "ilk görüşte aşk" diye bir şeyin olmadığını aşağılayarak üst perdeden savunurlar. Kadını hafif meşrep olarak değerlendirirler. Aradaki tartışma kadına iyice saldırıya dönüşür. Hepsi kendini çok namuslu olarak görüp, Bayan Henriette'nin davranışının affedilemeyeceğini savunurlar. Anlatıcıysa Bayan Henriette'yi tüm gücüyle savunur. Yıllarca sıkıcı bir evlilik sürdürmüş, düş kırıklığına uğramış bir kadının ruhen böyle ani bir değişime açık olması ona olası görünür. Bir kadının yaşamın kimi anlarında iradesinin ve isteklerinin dışında gizemli güçlerin eline düşmesinin apaçık bir gerçek olarak kabul edilmesini savlar. Bu olayı bir kadının sahip olduğu çok güçlü bir tutkuya bağlayıp, kadının bir suçu olmadığını ileri sürmektedir. Bu düşüncesi yüzünden şimşekleri üzerine çeken anlatıcı, güçlü tutkulara sahip olan bir kadının, o tutkulara söz geçiremeyeceğini de eklemektedir. Ancak bir kadının kendini gözleri kapalı teslim etti-

ği kocasını yine de gizlice aldatması yerine, özgürce içgüdüsünün peşinde gitmesini çok daha doğru bulur. Bunun üzerine topluluk anlatıcıya saldırıyı şiddetlendirir. Bayan C. ise öyleyse her türlü ahlaki hüküm gereksiz, törelerin sınırlarını zorlayan her türlü davranış doğru mu der. Siz tutku nedeniyle işlenen suçların da suç olduğunu kabul etmiyor olmalısınız der. Bu durumda devletin mahkemelerine ne gerek var? Siz her suçun ardında bir tutku arayıp bu nedenle bu suçu affedecek kadar iyi niyetli olmalısınız der. Anlatıcı devlet yargılar, bense anlamayı seçiyorum der. Böylece aralarında sıcak bir ilişki başlar. Bayan C., anlatıcının aykırı düşüncelerini çok beğenmiştir çünkü bu durum kendinde bir şeyler bulmasına sebep olmuştur. Bayan C.'nin geçmişinde yaşadığı bir 24 saati hiç unutmadığını ve Madame Henriette'nin durumuyla aynı olduğunu gösteren geçmişindeki olayı ayrıntılarıyla anlatıcıya anlatmaya karar verir.

Bayan C'nin iç çatışması – Kumarhanede her şeyini kaybetmiş bir genç adamı ölümden kurtarmak için elinden geleni yapmıştı. Onu bir otele götürmüş çıkmak üzereyken genç adam onu yatağa çekmiştir. Otel bir batakhanedir. Sabah uyandığında her yanı kurşun gibidir. Kendine gelmeye çalışır. Yabancı bir adamla aynı yatakta olduğunu görünce dehşete kapılır. Gördükleriyle bütün gücünü yitirir. Kendinden utanır, tiksinir. Kafasında geçen tek şey ölümdür. Hiç tanımadığı bir adamla bu batakhaneye gelmiş ve onun yatağına girmiştir. Yüreği durmuştur, soluk alamaz. Kendini suçlar. Duyumsadığı kirlenmişlik ve pişmanlık duygularını gerçekliği olarak sunarken, içindeki arzu ve tutkuyla derin bir yüzleşme içindedir. Bu yüzleşmeyi o ana kadar yapmamış olması, pişmanlığının derecesini belirler. Coşkusu ne kadar büyükse, pişmanlığı da o kadar büyük olsun istemektedir.

Canlandırma

Kumar masasında kıyıya fırlatılmış yeşil keçesinde öylece durdular. Az sonra sağ el, parmaklarının üzerinden titreyerek hafifçe doğruldu, olduğu yerde döndü ve öfkeyle bir jeton aldı. Başparmakla işaret parmağı arasında küçük bir araba tekerleği gibi yavaşça çevirdi. Sonra ani bir hareketle, sırtını yay gibi geren bir panter gibi ileri atıldı. Yüz franklık jeton havada uçtu ve siyah bölmede durdu.

-Hırs ve çılgınlık yüzünü bürümüştü. İnce ağzını yalvarır gibi açmıştı. Dudaklarının arasından birbirine çarpan dişleri görünüyordu. Sarı saçlarını birkaç teli hafif nemli alnına düşmüştü. Burun kanatları küçük dalgalar gibi sürekli titreşiyordu.

-Bir anda bütün yüzünü bir ışıltı kapladı. Gençleşti, ufak kırışıklıklar silindi. Yanakları gerginleşti. Bakışları aydınlandı. O ana kadar öne eğik, kaskatı kesilmiş olan bedeni yaylanıp doğruldu. Şimdi atının üzerinde rahatça oturan bir biniciyi andırıyordu.

-Başını kaldırıp bana baktı. Alnında terler birikmişti. Sanki boğazına bir şey tıkanmıştı, boğulacak gibiydi. Elindeki kağıdı uzattı, tüm bedeni titredi. Önümde diz çöktü. Eteğimi tutu ve öptü. İrkilerek bir adım geri attım. Benim de bedenim titremeye başlamış, tuhaf bir ürperti her yanımı sarmıştı.

-Bayan C. yeniden sustu. Oturduğu yerden kalkıp pencerenin önüne gitti. Hiç kıpırdamadan bir süre öylece durdu. Dışarıya baktı. Odanın loşluğunda gölge gibi seçiliyordu. Sırtının titrediğini gördüm. Sonra hızla bana doğru döndü, o ana kadar sakin duran ellerini sanki bir şey yırtarmış gibi iki yana açtı. Donuk bakışlarıyla bir süre bana baktı.

-Yüzü meleği andırmasının bende yarattığı coşku birden yok oldu. Ruhum aniden karardı. İçimde bir boşluk oluştu. Zorla da olsa, yine kendime geldim. Hiç keyfim yoktu. Sanki başıma demirden, çok ağır bir kask

geçirmişlerdi. Ağırlığı altında sallanıyor, ayakta durmakta zorlanıyordum. Doğru dürüst düşünemiyordum.

İtki

Kendi halinde sakin bir kadın olan Henriette'yle pansiyona gelen genç Fransız arasında duygusal bir şey yaşanmış, bu yaşanan şey Bayan Henriette'nin itkisi olmuş , ailesini terk ederek Fransız erkeğin peşinden gitmiş, böylece yaşamı değişmiştir.

-Bayan Henriette'nin ailesini terk etmesi Madam C'nin itkisi olmuş, yıllarca içinde saklayıp vicdan azabı çekmiş olduğu 24 saatlik yaşamını anlatıcıya olduğu gibi anlatmıştır.

Zaman ve Uzam

Öykü Bayan Henriette'nin genç Fransızla kaçması ve Madam C'nin 24 saatlik yaşadıklarını anlatması üzerine kurgulanmıştır. Tüm olup bitenler bir haftalık bir süreçtir.

İzlek

1927'de kaleme aldığı *Bir Kadının Yaşamından 24 Saat* adlı eserinde *Freud*'un öğretilerinden etkilenmiş olduğu apaçıktır Zweig'ın. Bu eser de birçok kitabında olduğu gibi kadının iç dünyasını analiz etmiştir

Toplumsal Çözümleme

Bir Kadının Yaşamından 24 Saat adlı kitabı, altmış yedi yaşındaki bir kadının yaşamında kimseye anlatamadığı ve unutamadığı 24 saatinin, ertelenmiş bir itirafın ve insana ait tutkuların ve saplantıların öyküsüdür. Bir yandan, bir kadın öyküsünde dile gelen ahlak ve suç algısının, arzunun iyi ve kötüyle ilişkisinin sorgusunun hikayesidir. Kadının içsel sorgulamaları, onun algısında ahlakı nasıl keskin çizgilerle tanımladığını gösterir. Ancak itirafında karşımıza çıkan diğer yüzleri, kendisine gerçek bir yüzleşme yaşatacaktır. Bir kadının yaşamının nasıl değişip, tutkuların insanları nasıl etkisi altına alabileceğini görürüz. *Zweig* bu kitapta insanı merkeze almıştır. Aydınlanmanın etkisiyle ortaya çıkan humanizm anlayışının yoğun biçimde işlemiştir. Bu etkili eserin çalışmadaki yeri, karakterlerin hiyerarşik düzene önem vermeden, insana yardım etme isteği duyması tam da *Zweig*'ın okuyucuya aşılamak istediği şey olup, çalışmanın kalbini oluşturmaktadır. Eserdeki karakterlerin sınıf farklılıklarına aldırış etmeden birbirlerine yardım ettikleri görülmektedir. Burada vurgulanmak istenen nokta, insanların hiyerarşiye ihtiyaç duymadıklarıdır.

Sonuç olarak incelenen yazarın, sınıf farklılıklarını reddeden hümanizm anlayışını benimsediği görülmektedir çünkü, ona göre hiyerarşi gereksizdir. Hiyerarşinin hümanizme etkisi ortaya konmak istenmektedir. Hiyerarşi, sınıf farklılıklarını içermektedir. Burada aile statüsü, ekonomik durum, kariyer ve eğitim durumları gibi belirli ölçütler rol oynamaktadır. Evrensel bir konu olan hümanizm ise, insan merkezlidir ve tüm insanların eşit olduğunu savunmaktadır. Buna ek olarak insanın duygularını ve düşüncelerini önemli bulmaktadır. Yani hiyerarşi ve hümanizm arasında büyük bir farklılık söz konusudur. *Freud* ile olan dostluğunun pekişmesinden sonra, psikolojiye ilgi duyar *Zweig*, o tarihlerde yazdığı eserlerde mutlaka insan tahlili, iç dünya ve psikanalizin bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Ayrıca burjuva dünyasının ikiyüzlülüğünü de ortaya koymuştur. Evli çiftler gizlice birbirlerini aldatmasında bir sorun yoktur ama açık yüreklilikle, cesurca duygusunu ortaya koymak onu ahlaksızlaştırır. Bu aynı zamanda bir ahlak sorgulamasıdır.

2018-2019

Tiyatro sezonundan
seçme oyunlar (3)

A. Didem USLU*

Kazaen (Beyoğlu'nda Çarpışmalar), bir *Nesrin Kazankaya* oyunu. *Kazankaya* iyi bir oyun yazarı, hatta yazarlığı oyunculuğundan çok daha başarılı diyebilirim. Gözlemleri çok iyi, oyun yazma tekniği de başarılı. Üç yıl önce oynanmaya başlamış bu oyunda Beyoğlu'ndaki rastlantısal karakterlerin Beyoğlu karakolunda bağlanmasına tanıklık ediliyor. Sahnedeki sandalyelerde birbirinden uzak ve farklı karakterler: önemli bir iş yapıyormuş gibi görünmek isteyen çekingen Kürt kızı Dilan, entelektüel öğretmen Berna, malzeme arayan kocası yazar Kutay Kılan, seksi pavyon şarkıcısı, onun koruyucusu Kenan ve zengin aile kızı uyuşturucu bağımlısı Rengin. Fondaki Beyoğlu'nun sesleri. Sahne dışında entelektüel İstanbullular Berna'yla Kutay'ın kavgası. Bir yanda Külhanbeyi Kenan şarkıcısını kıskanmaktadır. Bu serim bölümünden sonra karakterlerin ortalıkta koşuşturması da parlak bir buluştu. Kazankaya iyi bir planlamacı.

Metin gerçekten çok güzel. Hele oyunculuk harika. Berna kahve içerken uyuşturucu bağımlısı öğrencisi, takıntılı Rengin gelir ve *Virginia Woolf* üzerine konuşmaya başlar. Bu konuşmalardaki edebiyat, felsefe ve gerçek yaşam derinliği çok iyi verilmişti. Öğret-

Kazaen (Beyoğlu'nda Çarpışmalar)

men öğrenci intihar hakkında tartışırlar. Bu sırada Berna'nın aldatılmış bir kadın ve ev aradığı olduğu ortaya çıkar. Karı koca arasındaki kavga da yazarlık konusunda yoğun ve derindi. Kutay'ı karısı hayatları çalmakla suçlar ama erkek yazar bunu kabul etmez. Karısını bırakmaz istemez, hatta onunla birlikte yaşlanmak istemektedir. Bu sırada uyuşturucu bağımlısı Rengin Güneydoğulu Dilan Rengin'le yanlış anlamalı bir iletişime girer. Rengin torbacı aramaktadır. Öte yandan yazar Kutay yeni romanı için pavyona gelince Kenan'la çok hoş bir sohbete girer ama asıl amacı Sevda'yla görüşmektir. Pavyon bitirimi olan Kenan da canlı bir karakter, kadını Sevda da. Hele Sevda'nın oyunculuğu mükemmel. Yüz ifadeleri, değişen psikolojisi, bedenini kullanışı ve konuşması başlıbaşına bir oyunculuk başarısı. Bu sırada Pavyonda ortaya çıkan trajik olay, oyunun sonundaki çözümün başlangıcı olur.

Nesrin Kazankaya iyi bir oyun yazarı ama bu oyundaki kayıp çocukların anneleri hikayesi gibi güncel kurgu politikaları yansız ele almasını tercih ederdim. Bence, bir sanatçı günlük politikalar ve ideolojilerüstü olmalı çünkü toplumsal ve bireysele mesafe koyduğunda evrensel olma şansı artar. İkinci perdede de merak unsuru yüksek, diyaloglar akıcı, olaydizileri güçlü nedensellikle bağlıydı. Karakter tanımları da başarılı ve stereotip olmaktan uzak. Bu perde Beyoğlu karakoluyla başladığı için herkes buraya gelmişti. Dilan'la müptela Rengin, Rengin'le Kutay, Rengin'le Kenan çatışmaları da iyi verilmişti. Ancak polis şiddeti ve polis kötülemesi hoşuma gitmedi. Renginle Kürt kızı bankta oturduklarında iletişim ve içsel çatışmalar iyice derinleşir. Dilan'ın yöresel tütü yemeği ve ayrıntılı hayat anlatımı iyiydi de, modalaştırılmış bir konuyu ele alması ve uzatması gereksizdi.

Oyunda çok komik sahneler de var, gürültüden konuşmaların işitilmediği mim sahneler de hoş. Oyunun sonundaki karakter değişim dönüşümleri de iyi geldi, oyuncuyu karamsarlığa sürüklemedi. Final bölümü de başlangıçtaki gibi simetrik bir tablo oluşturdu. Konular ve düğümler çözüme ulaştı, bir karakter dışında tümünün olumlu sonu trajik rahatlamayı sağladı.

Todd Müler ve *Hank Boland'*dan *Günün Çorbası* birkaç yıl önce başlayan ama bir türlü göremediğim bir DT oyunuydu. Sonunda izleyebildim bu müzikli komediyi. Oyun tabii ki büyük bir yapım. Mekanı New York'un "Günün Çorbasıyla" ünlü restoranlardan biri ve kurgu zamanı 1939. Bu çorba tam bir Amerikan muamması olduğu için ünlü bir gazetenin ödüllü gazetecisi Katherine'le patronu tebdili kıyafet bir halde restorana girerler. Yakında evlenecek ve düğün hazırlıkları içinde olan restoran sahibi Steward, hem aile tarifini korumak için çırpınmakta, hem de sosyetik nişanlısıyla uğraşmaktadır. Yakın arkadaşı Franklin'le eski sevgilisi de olay dizisinde yer alınca komedi düğümleri atılır.

Dumanlı sahnede masa ve üst katta orkestra için kapalı camekan. Sahne tasarımı güzel ama şu dumanı sevmiyorum, beni hapşırtıyor ve alerjik yapıyor diye. Yine son anda veya üç beş dakika geç kalanlar salonu akın akın giriyor. Neden çoğu Türk insanının saat mevhumu yoktur? Niye geç kalmaktan utanmazlar? Neyse… Kostümler, saçlar, makyajlar ve ayakkabılar, erkek tozlukları çok güzel, danslar harika. Dikişli ipek çoraplar bile güzel ayrıntı. Oyuncular içten heyecanlı. 27 Mart 1939. Neden 1 Eylül 1939 değil? Gazete bir ara "Germany and Poland at war" yazıyor ama çorbanın gizli tarifi Hitler'den önemli habermiş. Ayrıntılar özenli. Gazete yazıhanesi hemen işlevsel ve pratik bir değişimle lokanta/bar oldu. Kızamık salgını yüzünden bütün garsonlar kızamık olmuşlar. Metinde tarihsel dönem çok iyi tanımlanmış. Erkek kılığındaki siyahlı Şarlo ve kadınların dansı çok güzel.

NY'un en büyük restoran eleştirmeni geliyormuş. Canlı müzik çok güzel. Kadın gazeteci Kate çorba tarifini aramaktadır ama iki

kadın gazetecinin rekabeti söz konusu olur. Tiffany'nin şımarıklığı ve şirretliği güzel ama epey Asyalı görünüşlü tavırları var. Kate çorba için lokanta sahibi Stewart'a çok baskı yapar ama kabul ettiremez. Birinci sahnenin sonundaki karanlıktaki Bailey'e baskı sahnesi güzel. İkinci perdede çorba gelir ama bunda bir hile olabilir çünkü Bailey şaşkındır. Çorba içerken çıkan höpürtüler çok tatlıydı. Oyunda en beğendiğim oyunculuk De Coco'nunkiydi. Oyun metni komedi ve basit bir kurgu ama gazete haberi casusluğuyla konu iyi işlenmiş. Olaya bir de Amerikan zenci ırkçılığı girince… Plastik poşet yerine file de iyi bir ayrıntıydı. En önemli komedi düğümü Stewart'ın çorba tarifini kaybetmesiydi. Stewart'la Kate'in sevgi dolu bakışmaları çok güzeldi. Üst kattaki şarkılar da harikaydı. "Daima maskenin arkasına bak." "Kadın isteyince kaçış yok." Gazeteci eleştirisi şu sözlerle gelir: kinaye yok, hakaret yok, yalan yok. Kapitalist gazete patronunun, gerçek haber şarkısıyla, dansı çok hoştu.

Çorba tarifi casusluğu gibi komik ve sıradan bir olayın gerisinde, toplumsal ve dünya olayları müthişti. Konu çok basit ama içinde dünya savaşı, gazetecilik, ırkçılık ve kapitalizm eleştirisi barındırıyor. Oyunun sonu tipik komedi gibi biter.

Sönmez Atasoy'un yazdığı ve Okday Korunan'ın yönetip oynadığı *Yahya Kemal* tek kişilik bir oyun. Bir Türk karakterin ele alınması beni sevindirdi. Oyununun (bazı noktalar dışında) hem metni, hem de sahnesi pek güzel olmuş. *Yahya Kemal*'in odası. Kağıtlar, sayfalar, sarkan; yataklı, üstünde içki olan masalı yalnız insan odası. Fötr şapkalı, pardesülü *Yahya Kemal.* (Rahmetli babam anlatırdı hep, 1939-45 yıllarında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde okurken bir gün Bayezıd'daki bir lokantaya *Yahya Kemal*'ın geldiği öğrenciler arasında işitilmiş, hemen koşmuşlar. Romantik şiirler yazan şişmanca yazar herhalde damak tadına da çok düşkün olsa gerek, kocaman bir siniden iştahla yağlı pilavını höpürdeterek yiyormuş. Vitrinden onu seyretmişler.) Oyun, şairin bu ileri yaş dönemlerindenmiş gibi. Tek kişi olduğuna göre biyografik bir kurgu.

Oyunun başında hemen devrin ünlülerinin adı geçer: *Ahmet Hamdi* ve *Münir Nurettin.* Paris'te *Abdülhak Şinasi* ve hasta Tevfik. *Yahya Kemal* Paris günlerini hatırlar. Bir masadaki uyarı üzerine perhize başlamış. Kendi işini görmesi adet olmuş ama eskiden hizmetkarları çokmuş. Zenginlik hürriyet getirmez ama ayağa düşürmez der. Doktora gelmiş, doktorlar hastalıkları ondan kurtaracaklarmış. Şair şiirin matematiğini iyi bilirmiş. Oyundaki kelimeler ve felsefeler tam şaire layık. Oyunculuk da metin de mükemmel.

Selanik'ten Üsküp'e geldiklerinde diyarsız baba ve verem annenin ölümü. Bir unutmayı hatırlasam diye yakınır büyük şair. Fes takar, günlüğü valizindedir. 8 Temmuz 1903 Paris'e kaçmadan. Galata rıhtımında. Jön Türk hareketine hiç katılmamış. Onlar Osmanlıymış, kendisi Türk. (Ah birileri Osmanlının kimliğini objektif bir şekilde kaleme alsa da, Osmanlıyı hepimiz sevsek! Nasıl sevmem Osmanlıyı, 1919 doğumlu babam Osmanlı tebasıyken.) "Paşazadeler İstanbullular hiçbir şey yapmazmış. Her şeyleri başkaymış. Zekaları kıtmış, züğürtlermiş." Annemle babam eski İstanbul'un yerlisi oldukları için bu sözler beni kırdı. Gelen giden Osmanlı paşalarına haksız ve çirkin göndermeler yapar ama parçalanmış 624 yıllık bir bütünde cepheden cepheye koşan paşalar ne yapsınlar ki… 300 yıldır bir türlü yıkılamayan imparatorlukta kim ne yapabiliyormuş ki…

Oyunda ışıklar çok güzeldi. Yerine göre romantik, karanlık ve puslu. Şairin babası Paris'e iki ayda bir para yolluyormuş. Burada caddelerden bir yoksulluk, bir de şiir akarmış. *Yahya Kemal* ülkesiyle gurur duyuyor, Türkçe'nin sesini ararmış, ahengini bulmak lazımmış. Saf şiir değişmezmiş, yakalamalıymışız. Yalnızlık işkenceden betermiş. Kira isteyen madam.

Herkes gitmiş, Cerrahpaşa hastanesinde. Bütün sevgilileri Canan'mış. Büyükada'da Canan, Nişantaşı'ndaki eve gitmiş. Her şey eskiyor, yalnız yağmurlar dinç yağıyor. Oyun aslında zor bir oyun çünkü durmadan duygu değişimleri oluyor. Canan öleli 15 yıl oluyormuş. Şair kendini arıyormuş. Heybeli'de *Necip Fazıl* yanında. *Nazım Hikmet.* Lozan konferansında *Dr. Rıza Nur*'la. *Ahmet Hamdi*'yle konuşuyor. Oyun boyunca yatak işlevsiz kaldı.

Gazi Mustafa Kemal'den telgraf. Şiir okuyuş heyecanı güzel, Kuvayı Milliye süvarilerine, Hamdullah Seyfi'yle işgalde. Oyuncu şiirleri çok güzel okuyor. *Yahya Kemal*'dan daha iyi belki de… İspanya sefiri olmuşken iş savaş çıkmış. Dehşete düşer. Yatakta otururken Tamburi Cemil beyi dinler. İttihat Terakki günlerinde asker sürgü takmış. Ünlü Babıali baskını. *Enver* hükümetinin istifasını ister. Öldürülen Kıbrıszade Tevfik'i hatırlar. *Yakup Kadri*'yle düello hikayesi. Canan kim diye sorar doktor. Hayalinde şiiri hatırlatan kadınmış. Aşk kuyruklu yıldıza benzermiş. Kadınlar şairleri sevmezmiş. Şiirimin ardında neden kadın arıyorsunuz diye sorar. Cerrahpaşa hastanesine gidelim der. Oyun şairin son günlerini ve anılarını anlatır ama keşke şimdiki zamanı yazar daha iyi ve net gösterseymiş.

Nesrin Kazankaya'nın yazıp yönettiği *Annem, oğlum ve ben* oyunu çok düzgün bir metindi. Zaten *Kazankaya* iyi bir yazardır. Oyun, yılbaşı ve sonrasındaki iki gün içinde geçerken üç kuşak bir aile tanıtılır. Anneanne Ahsen, anne ve (Otizm türü) Asparagus hastası torun Bülent. Derli toplu ve sıkıcı olmayan bir oyun. Salonda oturma takımı, kanepe iki koltuk, yemek masası ve yılbaşı ağacı. Bir yazarın her zaman seyirciden daha bilgili olması ve seyirciyi bilmediği konularda aydınlatması beklenir. Bakalım yazar biz seyirciye torunun bu hastalığını iyi anlatabilecek mi? Bir de böyle roldeki bir oyuncunun çok iyi olması gerekir.

Evet, torun çok iyi bir oyuncu. Oyun yine çok kültür dolu. Anne torun felsefe hakkında konuşurlar. Cern'e gitmek isteyen torun hedonizm kurucusunu anlatır. Bir ara ıslak gelir. Aşırı bilgili genç, bir kıza çikolata vermiş, kız itmiş, çekil dokunma demiş. Üç-dört kocası ve pek çok ilişkisi olmuş anneanne Ahsen hanım babası Adnan beyi anlatır. Çaça sahnesi çok güzel ama ne yazık ki kızı durdurur. Süslü anne kızına makyaj yapmasını ve siyah/kahverengi giymemesini söyler. Kızı ofisteki insanları anlatır ama daha sonra aile içindeki bir sır ortaya dökülecektir. Bir de üzüntülü bir olay yaşanacaktır. Oyun güzel bir anne kız ve ana/oğul teması ve çatışması işler. Anne/kız koca ve başka konularda kavga ederler. Anne kızını eleştirir. Hayal dünyasındaki Ahsen hanım kimseyi beğenmez, *Autumn Leaves* şarkısını söyler, Cole Porter'dan söz eder. Yılbaşı partisi kızı için önemlidir. Anılarla ve şimdiki zaman olaylarıyla yaşanan oyunda, monopoli oyununa başlarken sahne kararır. Çok güzel bir metin ve çocuk başarılı oyunculuk.

Nina Braun oyununu *Balahan Gürel* yazmış ve yönetmiş. Tek kişilik bir oyun. *Tuğba Erdem* oynuyor. Nis'e giden baba-kız yerde. Anne Alman mı? Nina'nın zihninde dönüp durmaktaymış. Küçük Nina'ydım diye anlatmaya başlar. Hakan'la tanışmış. Aşık olmuş. Işık da müzik de hoş. Ailesinden aşkın tepkime olduğunu söyler, alay ederlermiş. *Tuğba Erdem* iyi bir oyuncu. Mimik, ses, beden ve duygusal değişimleri başarılı. Hikayesini güzel anlatıyor. Sahne tasarımı sade ve işlevsel. Hakan'la buluşuyormuş. Ailesi Kanada'da master yapmasını istiyormuş ama 21. yaşındaymış ve Hakan varmış, o yüzden gerek yokmuş. Hakan'ın taklidini yapar. Maganda bir erkek. 12 Ağustos doğum gününde birinci yılları dolmuş. Hakan sertmiş, mesafeliymiş ama yüzük takmış. Annesi salak mısın demiş. Kubrik seviyor mu demişler? Sanattan anlıyor mu diye sormuşlar. Sanat konuşmaz deyince yüzleri düşmüş. Sakarya'daki Hakan'ın ailesi. Türk/Alman farkı. Hakan övgü dolu bir konuşma

yapmış. Gazeteyi telefondaki Hakan'a okur küçük Nina. İstanbul'dan sonra Sakarya'ya geçiyorlarmış. Nina heyecanlı. Yazlarını İzmir'de geçirmiş. Nina Türk mü? Oyun bu konuya açıklık getirmiyor.

Geleneksel Türk halleri Alman'a komik. Sakarya'da karşılama töreni. Hakan Müslüman olmayanla evlenemez diye kızmışlar. Düğünden sonra döneceklermiş. Ancak on günlük bekleyiş zor gelir. Kimse onunla konuşmuyormuş. Annesi simli, pullu, iğrenç bir gelinlik getirmiş. O da sinirlenip bir şey fırlatmış. Hakan geçip gitmiş. Düğünde sinirli ve ilgisizmiş. Nina bütün gün odada oturuyormuş. Hakan da vaktini arkadaşlarıyla geçiriyormuş. Berlin'e ne zaman döneriz deyince yüzüne bile bakmamış. Oysa Berlin'deyken Hakan çok iyiymiş. Şimdi kocaman, korkunç, grotesk maske takar. Hakan yemekle ilgilenmesini söylemiş. Nina pirinçlerle biberleri parçalar, her yeri boyar, deliriyor gibi olur. Boya sahnesi hoş. Nina hamile kalmış, herkes çok mutlu olmuş ama hep ana/oğul olayları paylaşıyorlarmış. Nina ailesini aradığında, sevinmişler ama erken bulmuşlar. Berlin'i dönmek isteyince, Türkiye'nin nesini beğenmiyorsun diye kızmışlar. Çok sevdiğini söylemiş ama dengesiz bir Türk erkeğine çatmış. Hakan çalışmıyor, Nina'nın çektiği belgeselin parasıyla geçiniyorlarmış. Hakan sürekli dışarıdaymış, arkadaşlarıyla vakit geçiriyormuş. Nine durmadan aşık olduğu adama ne olduğunu sorguluyor. Eskiden küçük Nina'ymış, şimdi anne olmuş. Ne zaman kadın olacağım diye sorar. Berlin'e dönme düşü devam eder.

Oyun, aşırı trajik ve oyuncu yoran türden ama oyuncu çok başarılı. Bir zamanların İran/ABD kurgusu olan *Kızım Olmadan Asla* gibi bir kurgu ama Türkiye'yle İran arasında büyük farklar olduğunu unutmamak gerekir. Çoğunlukla Alman hanımlar düzgün bir hayat istiyorlarsa, Türkiye'ye uyum sağlayabiliyorlar. En basit örnekle, benim kuzenim 59 yıldır evli olduğu Alman karısından bugün neredeyse yaşlanan üç çocuk sahibi oldu ve hala mutlu yaşıyorlar. Annemin de kuzeni 66 yıldır Alman karısı ve üç oğluyla birlikte kah Türkiye'de, kah Almanya'da yaşadılar. Kültür farkları tabii ki zor ama aynı ülkeden olanlar bile anlaşamaz ve boşanırken…

*Boris Viyan'*dan *Generallerin Beş Çayı* sürrealist bir oyunmuş ama oldukça realist bir sahne tasarımı içinde oynandı. Üçgenin tepesindeki silindir şapkalı konuşan adam. Önde yatan kadın. Ziller, akordeon ve davullar. Kabare şarkısı. Vatan elden gidiyor yüce İsa. Üçgen piramit ayrıştırılıyor, generallerin beş çayı başlıyor. Telefonları kapatın uyarısı hoş. Dekor ev olur. Napolyon resmi ve kravat bağlayamayan generalle yatan annesi. Siz diye konuşan anne kulak muayenesi yapar. Ufak general çocukla annesi. General Robert'e seslenir. Başbakan gelmiştir. General abartılı konuşur. Avrupa'da durum vahimmiş. İnekler, tavuklar, madenciler. Aşırı üretimde kriz yaşıyorlarmış. Başbakan ekonomi konuşur ama general anlamaz, onun derdi adam aşmaktır. Memleketin sağlıklı kalması için yoksul olması gerekirmiş. "Dengeyi sağlayan ordudur, dengesizlik dengeyi kurar." Savaş deyince general bayılır, sonra tartışırlar. General 1914 savaşını anlatır, başkan pabucumun generali der. Üç erkekle anne. Anne generalin içki içmesine kızar. General hem annesine cevap verir, hem de ondan korkar. İki erkekle bir kız şarkı söylerler, anne de kanepe getirir. Dupan Dizi gelir. Anneleri överler. Generalin arkadaşları gelir. Absürd konuşmalar, Aziz George gibi Türk kültürüne yabancı konular yabancılaştırma yaratıyor. Başkan savaş istiyor deyince tümgeneral dehşete kapılır ama hazırlığa başlarlar. Tanklar, uçaklar eskidir ama propaganda yapacaklardır. Başka bir görüş, başpiskoposluğun desteğini arkalarına almaktır. Monsenyör gelir ve generalle tanışır. Dört erkek ve bir kadın olurlar. Tam bir Hıristiyan kültürü örneği ve epey uzak bir konu ama oyuncu gençler çok eğleniyorlar. Beden dili komik de, kilise, papa, kardinal, yasak elma, tarihsel bilgiler ve takdis töreni

ne ifade ediyor? Kadın karakter aziz seçmeyi önerir. Anne çocuklarla konuşur, savaş oyununu sorar ama kiminle savaşacaklarını bilmezler. Oyundan ne anladık, ben bilemiyorum ama neşeli oyunculuğu izledim.

Caddebostan Kültür Merkezinde T*olga Yeter*'den ilginç bir *Hamlet* izledim çünkü başrol oyuncular minicik çocuklardı. Hem de replikleri öyle güzel ezberlemişlerdi ki… Onların başarıları görülmeye değerdi. Sarışın küçük Hamlet pek tatlı bir gençti. Oyunda çocuk oynatmak ilginç olmuş ama inşallah zorlanmazlar. Horatio ve Hamlet çocuk. Çok gayretliler ama çocuk Hamlet'le büyük Ofelya pek uymadı. Polonius'un kapıdan girmesi de komik oldu. Keşke kulisten çıksaymış. Giysiler de niye farklı farklı olmuş? Olmak, ya da olmamak tiradı neden kurukafaya değil de, hançere sesleniyordu? Hamlet'in hep "maşallah" demesi kötüydü. Oyuncular sahnesi beyaz perdede çok pratik ve kolay yapılmış. Dekor yok. Kostümlerin hepsi zamana uygun değil ama çocuklar çok tatlı. Polonius'u öldürdükten sonra Hamlet'in annesiyle olan sahnesi güzeldi. Annenin yerdeki hali etkileyiciydi. *Tolga Yeter*'in *Hamlet* yorumunda ilginç olan çocukların kocaman replikleri ezberleyebilmiş olmaları. Üç önemli karakteri çocuklar oynuyor. Bravo doğrusu…

Etik oyununu gelişmesini yakından izlediğim genç yazar *Gökhan Eraslan* yazmış, bir üniversite hocası aracılığıyla bu konuyu incelemeğe çalışmış. Aslında Türkçeye giden etik kelimesi neden bu kadar sevildi anlayamıyorum çünkü etik, kavramsal olarak ahlak kelimesiyle aynı anlamdadır. Acaba bizler etik kelimesine toplumbilimsel açıdan ne ekliyoruz? Sonuçta ahlak, ahlaktır. Adı ister etik olsun, ister başka şey. Ahlaklı olmanın da ne demek olduğunu herkes bilir ama… Deri değiştiren bukalemun gibi kişiye veya topluma göre değişken bir kavramdır. Ahlakı kavramını sabitlemek hep zordur. *Gökhan Eraslan'*ı çok sevdiğim halde, oyunda ahlak konusunun çok iyi tartışılabildiğini düşünmüyorum. Belki de metin biraz değiştirilebilir. Tiyatro metni buna uygundur.

Karatahta ve kürsü önündeki üniversite hocası sıradan bir ders yapacağını ilan eder, akademik olmayan bir ders. Öğrencilerine "ders olarak algılamayın, samimiyet ve içdökme" der. Masada mavi bardak, su şişesi, elma vardır. Hoca suyu içer. Felsefi konuşacaktır. Öğrenci saf saf bakıyormuş etik deyince ama penis felsefesi dese öğrenci gülermiş. Tabii ki öyledir. (Amerikanca da ifade edildiği gibi, cinsellik satar!) Hoca kendi hayatını anlatır. Olaylar 1990'lı yıllarda geçiyormuş. Üç kardeşlermiş. Öğretmenlerin taklidini yapar ama taklidin taklidi hoştur. Biri onu gammazlamış, haber eve gitmiş. Kardeşinde utanma duygusu yokmuş. Hikaye anlatımı merak unsuruyla ilerler. Gençken ergenliği teğet geçmiş, hep disiplin kuruluna yollanmış. Babadan kalma matbaaları varmış. Sahte karne basmış. Kardeşin yaptığı etik miydi. Şimdi önemli iş adamı oluş ama bu ahlaksızlıktır yargısı. "Ahlak nedir?" sorusu. Yazarın dilinin arkasında bir dilekçeye imza atma olayı var ama yazar bunu açıkça ortaya koyamıyor. Bilgiyi, olaylar ve kişilerle karıştırıyor, hatta kimi üniversite hocası gibi, çekindiği veya korktuğu için konuşup konuşup hiçbir şey söylemiyor. Metinde netlik yok ama aslında pek güzel konular üzerinden ahlakçılığı daha iyi işleyebilirmiş. Özgürlükten, özgür iradeden dem vuruyor ama her iş o kadar basit ve kolay değil. Kimi ahlak konusu son derece karmaşık ve derinliklidir. Üstelik şimdiki zamanda doğru görünen bir karar veya seçim, ileride daha iyi veya daha kötü olabilir.

Ben de bir üniversite hocası olarak tüm akademik yaşamım boyunca ahlaklı not ve karar vermeye çalıştım. Duygularıma kapılmadan dürüst olmak için çabaladım. Ancak bence önemli olan vicdanımın hür olması ve benim kendime verdiğim hesaptır. Ne kendime zarar vermeliyim, ne de toplumuma. O yüzden hayatım boyunca kendime ters düşmemeye çalışarak orta yolu bulmaya çalış-

tım. Bence ahlak da budur. En önemlisi de duyguları olayın dışına atabilmek ve akılcı, mantıklı ve sağduyulu olmayı başarabilmektir. Şimdilerde insanlar postmodern düşünceyle, objektiflik herkese göre değişir gibi sözler sarf ediyorlar ama bence objektiflik adalettir. Aklın yolu da bir olmalıdır.

İnsanın koca bir ömür her yaptığının ahlaklı olması beklenemez ama önemli olan toplumun günübirlik veya yaygın olan ahlak değerlerine göre değil, insanın kendi iyi kötüsünü yüzyıllar içinde vicdan, kanun, gelenek ve kurallarla kendisini ayarlayabilmesidir. *Gökhan Eraslan*'ın *Etik* oyunu derli toplu bir kurgu ama etik/ahlak gibi ucu bucağı olmayan bir konuyu incelemek o kadar kolay değildir. Soyutlukların zamana ve zemine göre değişmesi, kavramların ne kadar da belirsiz olduklarını gösterir. Mutlaklık arayan insan için oynak kavramları anlatmak veya anlamak çok zordur. O yüzden bu konuda yazılacak oyunun da çok yönlü olması gerekir.

Sevim Burak'tan *Sahibinin Sesi* DT oyunuydu. Müzikli oyun. Giriş çarpıcı. Gramafonlu. Konak gibi. Zembul yine hastalanmış. Kapılar açılınca kravatlı, robdöşambrlı. Eski İstanbul'un ev ve hayatıyla ilgili haberler. Günlükten okuyor gibi. İstanbul'da gezinti. Baban rüyası. Çok hoş dans ve kedi şarkısı. Sürreal bir sahne gerisi tasarımı. Bilal'in son sevgilisi Tanya zenciymiş. Geri planda paşazade Bilal ve tekerlekli sandalyede baba. Bilal rüyadan uyanır. Ablası Şahende hanım yaptıklarını gramofona anlatır. Bira ve rakı içip serserilik eden eski İstanbullu. Zembul "kötü tesirler altındaymış." Bilal'in hayatına müdahale edermiş. Eski İstanbul hayatında karakterler. Bilal şemsiye ararken ışıklar kararır, bu sefer "Huzurlu Kadınlar" Anastasya'yla Zembul gelir ama Bilal Anastasya'yla alay eder. Bilal öfkeli, huysuz, aksi ve değişken. Zembul gebe olduğunu açıklayınca, Bilal iyice kızar, hamileliği inkar eder. Durman öfkeyle konuşur. Bilal Yahudi kökenli Anastasya'ya bağırır, çağırır. Mahalle kültürü içinde birbirine işkence eden karı koca. Zembul nikah ister ama kavga sürer. Bilal yine gece eğlencesine çıkmaktadır. Oyun metni çok iyi değil ama iyice güzelleştirilmiş. Müzikli, danslı sahne ve gerisi hoş.

Şehit tayyareci "biz şehitlerin yaşı yoktur" der. Paşazade işsiz, güçsüz, okulu bitirememiştir. Şehit paşazadeye kızar ama onun Paris hatıralarını dinler. O da savaşları anlatır. Bilal "hep korku yüzünden mütevazi bir vatandaş kalmış" der. Bilal cesaretten söz eder ama şehit acı konuşur. Şehit "hüviyetim kayboldu, geri verin" diye sızlanır. Bilal hayaliyle gerçekleşen hayal. Bilal yine gramofona konuşur. Yine takıntılıdır. Babası ağırlaşmış, abla gelmiş. Bilal çocukluktan kurtulacaktır. Baba ölmüştür, çenesi bağlanır, göğsüne bıçak konur. Doktor eve geldiğinde ölüm yaşanır. Doktorun oyunculuğu çok iyi.

Sevim Burak tam da günümüze uygun konular seçmiş. Şehitlerin fedakarlığı, savaşta geride kalanların boş ve hoş hayatları. Kadın şiddet ve duyarsız erkekler. Sahneye yeni gelen grotesk karakter gazla yanmıştır. Kulağı duymaz, görmez de. Oyun broşüründe çokkültürlü İstanbul denir ama bence merkezde uyumsuz ve bir işe yaramaz paşazadeler anlatılır. Avam takımı evlere hakim oldu diye sitem edilir. Siyahlı sivil polisler çok hoş. Gerçek/hayal. Eski mahalle kültürü.

Çiğdem Tunç'un metin ve koreografisiyle *Binbir Gece Masalları* ilginç bir deney ve emekti. İlginç bir Arap hikayesi. Şehriyar ve kardeşi Şahzaman'ın hikayesi. Aldatan eşler haremde ama cellatlara öldürüldüler. Çok yüksek sesli konuşma ve müzik kulakları rahatsız etti. Semerkant hükümdarı dendi ama aslında bu masalları İranlılarla Araplar bölüşemez. Şehrazat Çiğdem Tunç. Sulu davulcular komik ögeydi. Koca ülkede evlenilecek kız kalmamış, veziriazamın kızı Şehrazat'ı isterler. Müzikli oyunda Arap havalı, göbek dansları vardı. Şehrazat Şehriyar'a eş olup kaderi değiştirecektir. Oyun-

culuğun çok iyi olduğu söylenemez ama gösteriye çok emek verilmiş. Şehrazat, Şehriyat'la karşılaşınca hikayelere başlar.

Uğur Kanbay'ın *Eylül* oyununda, sahneye 25 liraya aşk satan travesti fahişe girer. Hayatını çok güzel anlatır. Metin de güzel. Trajikomik bir oyun. Travesti ortalama kaç yıl yaşar sorusu. Sahne dekoru sehpa, sandalye, paravan, perdeler ve puf. Sokaklara verilen isimler konusu. Metin de, oyunculuk da çok güzel. Bulundukları sokağı anlatır. "Yolunuz 46'ya düşerse yanıklar." Bir zamanlar 200 tl borç alınca orospu olmuş. Hikayesini anlatır. "İdealist gacı." İşsiz kalınca Ukraynalıdan borç almış. Aksan taklidi çok güzel, kelimeler de. Bundan sonra başına bela olmuş. Ayıkken uyanınca kadın iyi olurmuş. Reyhan. Bir gün yemeğe çağırınca iki erkekle karşılaşmış. Konuşmalar komik, oyunculuk harika. Faturalar gelince "yum gözünü, sık dişini" diyerek orospu olmuş. Babaannesine, babasına kızmış. Reyhan'dan yollar öğrenmiş. Çocukluktan beni içindeki oğlanı öldürmek istemiş. Reyhan sokak mafyasından kaçmış, memleketine gitmiş. Rüyasında kaçırılıp getirildiği hastanede anneannesiyle çok acıklı bir konuşma yapar. Daha sonra gelen annesine de "Kasım, hakkımı helal etmem" diye onu erkeğe çevirmek ister. Bu sahnedeki oyunculuk müthiş! 20 yaşındayken askere çağrılmayı anlatır. "Düşman askeri görsem, onunla sevişirim" diyeceğim, ameliyat olacağım demiş. Ağabeyiyle babası sofrada ona saldırmışlar. Teyzeleri yardımcı olmuşlar. Kah komik, kah acıklı. İstanbul'a gelmiş, tamamen kadın olmuş. Askerlik şubesine gitmiş, hastaneye sevk edilmiş ama orada da komik olaylar olmuş. GATA'da psikoloji testi ve muayeneler yapmışlar. Sorgulamalar. Sonunda "elverişsizdir" belgesi verilmiş. Güvercinle konuşur. Güvercinlere bağımlılık hissediyormuş. Hikayeleri çok güzel. Kuşçuya hikayelerini anlatmış, çok güzel anlatıyor.

Evliymiş, annesi ağır hastaymış, Ölecek diye köyden evlendirmişler ama sevememiş karısını. Her gece gelmiş Kuşçu. Bir gece kırmızı gecelik giymiş, gece sevişmişler. Utanmamış, konsere bile gitmişler. Aşkla yetinmeyi öğretmiş. "Ben Eylüldüm, Ekimdim, Kasım kapıdaydı." Karısı gelince işler yavaşlamış. Bir gün genç bir kadın gelmiş. Kuşçunun karısıymış. Hamileymiş de. Travesti utanmış ama zaten kuşlara verdiği değeri ona vermezmiş. Yuva yıkanın yuvası olmaz diye son fasıl olmasına karar vermiş, işe son vermeye karar vermiş. Bir daha kapısını hiç çalmamış, sonra da taşınmış. Kuşçu'dan sonra fuhuşa devam etmiş, her yerde satmış kendini. "Sahibinden Satılık." Sonda büyük itiraf ve trajedi gelir. Oyunda kimi yer çok komik ve kaliteli esprilerle dolu. Oyunculuk da müthiş doğal. Bravo yazan, yöneten ve oynayan *Uğur Kanbay*'a.

Sam Bobrick oyunu *Bavul (Baggage)* bizde yerli malı olmuş. Bodrum'dan gelen hanımla aynı eve gelen bavullu bey. Bavullar karışmış. Adam SGK'da çalışan bir avukatmış. Laf ebeciliğiyle ilerleyen komedi. Adam kanepeye yatar, üzerine battaniye örter. Olay İstanbul'da geçiyormuş. Niye Türkçeleştirilmiş? Bedri ve Cansu boşanmış. Kadın mektuplarından öğrenmiş. Metin yerinde sayıyor. Kadın editör ve bloggermış. Filiz Kabak adamla laf yarıştırır. Mükemmel erkek yok. Filiz'in bağlanma sorunu varmış. Bedri de iyi koca olurmuş. Bedri boşanışını anlatır. Pilav gününde döner sırasında karısını kaptırmış. Bodrum'a Bedri Cansu'yu ikna için gitmiş. Bedri kadın beni terk etti diye ağlar. Daha sonra yemeğe çıkıyorlar. Evlilik terapisti Can Bora. İki yanlış insanın birlikteliği olacakmış. Bu ilişki ne kadar sürer diye sorulur. Kısa zamanda bitecek hastalıklı ilişki. Karakterleri inceler. Yemekleri yediler, geldiler. Şimdi kavga ediyorlar. Sinemaya gidecekler. Filiz iyi koca ister. Evlilik danışmanı birbirlerine uygun olmadıklarını söyler ama Filiz Bedri'yi dönüştürecektir. Yeni bir karakter gelir. Filiz'in arkadaşı Didem. Çok Amerikanvari bir komedi. Bir tek terapist kısımları güzel.

(Sürecek)

Öykü

Cumhuriyet bana bu hakları verdi

Güldane BULUT

Öğlen vakti köy midibüsü bahçe kapısına yanaştı. İçinden on bir kişi indi. İnenler Havva'nın köylüleriydi. Gelenler arasında, köy muhtarı Haydar, kocasından dolayı akrabası sayılan Ramazan da vardı. Havva, biraz şaşkın bahçe kapısını açtı:

-Buyurun, buyurun içeri gelin. Hayırdır böyle nereye gidiyorsunuz.

Ramazan gülerek:

- Hayırdır, hayırdır… biz de size geliyorduk.

Havva hala şaşkındı… kendi köyünden bunca erkeğin neden geldiğini anlayamamıştı. Oğlunu gezmek için alıp götüreceklerini düşündü.

- Aman komşular oğlumu bugün gezmeye filan götürmeyin. Çok işimiz var. İbrahim'in izni bir hafta sonra bitiyor. Çekip İstanbul'a gider, işler bana kalır. Harmanda çadır altında buğday, nohut tüccarı bekler. Aha işte Eylül ayına girdik. Yağmurun, fırtınanın eli kulağındadır. Aman diliyorum size. Bugün tüccar gelecek, anlaşırsak buğdayı satarız. Ondan sonra İbrahim sizinle istediği yere gelebilir.

İbrahim annesinin soluk almadan konuşmasını kesmek istedi:

- Yaaaa anne bir dur. Biraz sohbet edelim, çayımızı içelim. O zamana kadar tüccar da gelir, buğday, nohut da satılır, ben de senin elinden firar ederim.

İbrahim'in sözleri gerginliği azaltmadı.

Muhtar Haydar, geliş nedenlerini açıklamanın iyi olacağını düşündü.

- Şimdi Havva komşu, biz başka bir nedenle size geldik. İşin aslı ben gelmek istemedim. Kadın haklı dedim, babasının malına sahip çıkabilir dedim. Ancak komşular beni dinlemediler. Ben de muhtar olarak mecburen komşularıma uydum. İşte komşular, işte sen ne diyecekseniz deyin ben bunlara laf anlatamıyorum.

Gelenlerden Ercan, muhtarın söylediklerine şaşırmıştır. Bir muhtarın yüzüne bakar, bir diğer komşuların yüzlerine bakar. Dün akşam, "*Köyümüze yeni bir adet, töre getirecek bu kadın*" diyen, muhtar değil miydi? Aferin be muhtar iyi düzen tutuyorsun der içinden.

Havva duyduklarına bir anlam veremedi.

- Ne… ne diyorsun muhtar, komşularım ne diyorsunuz. Ben babamın malına sahip çıkıyorum, sizin malınıza değil.

Ercan, Havva'yı daha fazla öfkelendirmemek için araya girdi:

- Bak Havva komşum, biz şunu diyoruz. Tabi ki babanın tarlaları, evi, çayırları senindir, biz inkar etmiyoruz. Bizim köyün kızısın, ancak başka köyden biriyle evlisin, bizim köyde senin ev yapman doğru olmaz. Sen gelip de, bizim köyde babanın evini boşuna onarma, o evde oturma deriz.

Havva oturduğu koltuktan ayağa kalktı. Parmağını Ercan'ın gözüne sokarcasına sesini yükseltti:

- Elli yıldır babam ölmüş, sizler elli yıldır babamın toprağını kullandınız, eyvallah.

Şimdi ben babamın evine, tarlasına sahip çıkıyorum. Zorunuza mı gitti? Bu nasıl bir mantık bana açıklar mısınız?

İbrahim annesinin söylediklerinden bir tartışma çıkacağını anlar. Ortamı yumuşatmaya çalışır.

- Yavaş olun bi durun, tek tek konuşun nedir derdiniz bir anlayalım.

Sesler yükselince, İbrahim'in söylediklerini kimse duymadı. Havva'nın köylülerinin her biri, tartışmaya katıldı. Ramazan da söze karıştı:

- Bak Havva, senin rahmetli kocan benim akrabamdı, çok sever, sayardık. Şimdi onun hatırına sana bir şey demiyorum. Ancak senin bizim köyde babanın evini yeniden yapmana, orada oturmana izin vermeyiz. Köyümüzde yabancılara yer, yurt yoktur. Çünkü köyün içinden evlenmemişsin. Bak kız kardeşin Elif köy içinden biriyle evli, o istediği gibi babanın toprağını ekebilir, evini yapabilir. Elif'e bir diyeceğimiz yoktur.

Ercan yeniden söze girdi:

- Sen kendin hisseni amca çocuklarına ver. Ne yapacaksın baba malını, senin kocanın tarlaları var, çayırı, yoncası, evi, ahırı var, bırak bizim köyü.

Havva'nın yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. İbrahim annesinin öfkeyle bağırmasına engel olamadı.

-Bana ne kocamın malından, bana ne kardeşim Elif'ten, bana ne amca çocuklarımdan, bana ne sizin düşüncenizden. Ben babamın toprağını istediğim gibi ekeceğim, biçeceğim, evi de yapacağım.

İbrahim annesinin söylediklerinin arkasındadır, o da tartışmaya katılır.

- Siz şaka mı, ciddi mi bu tartışmayı sürdürüyorsunuz. Bırakın tartışmayı hangi çağdayız, kim kimi baba malından alıkoyar.

Ramazan öfkeden deliye dönmüşçesine bağırır.

- Biz seni köye bırakmayız, fenalıklar olur, kan çıkar.

Havva, oturduğu yerden öfkeyle kalktı, yumruğunu masaya vurdu. Masadaki boş çay bardakları yere saçıldı. Havva avazı çıktığı kadar bağırdı:

- Kan mı çıkacak çıksın, kavgamı çıkacak çıksın… vali, kaymakam, karakollar ne için var. Cumhuriyet'in kanunları var, bilmiyorsanız şimdi haberiniz olsun hah hayy. Cumhuriyet'in kanunları bana babamdan kalan mal varlığını veriyor. Ben o evi yapacağım, bundan sonra o köyde de yaşayacağım. O köy sizin olduğu kadar, benim de köyümdür. Benden rahatsızsanız siz köyü terk edin. Havva biraz soluklandı. Onlara iyi bir ders vermek gerektiğini düşündü:

- Ben isterim ki külümüzü de, ekmeğimizi de paylaşarak komşuluk edelim. Tut ki evi, tarlayı başka ilçeden on iki kardeşli bir aileye sattım. Mal benim değil mi, satar mıyım, satarım. O zaman ne yaparsınız?

Gelenlerin bağrışmalarından kimin ne dediği anlaşılmadı. Tam o sırada dışarıdan bir korna sesi duyuldu.

Havva içinden tam zamanı dedi.

- Tüccar geldi, kalkın gidin. İşimiz gücümüz var bizim, sizlerle uğraşamam.

Havva'nın köylüleri yüzleri asık hiçbir şey söylemeden geldikleri midibüse binerek köyden ayrıldılar. Yol boyunca kimse ağzını açmadı. Sonunda muhtar Haydar sessizliği bozdu:

- İyi konuştunuz iyi... Benim muhtarlık sıfatım olmayaydı ben ne biçim konuşurdum görürdünüz.

Araba köyün virajlı yolunu aşarken, deli poyraz tozu, dumanı midibüsün içine doldurdu. Midibüs toz duman arasında, köye hızla girdi. Köyün yaşlısı Fatma teyze merak içinde midibüsten inenlere heyecanla sordu:

- Ne oldu, bizim köyde ev yapmaktan vazcaydı mı, korktu mu o kadın?

Ercan, komşuları Fatma teyzenin önce elini öptü sonra başını yere eğip.

- Havva'da bir bela var. Baba malı deyip duruyor. Kanun diyor, Cumhuriyet diyor, Fatma teyze.

- Hemen köyü dolaşıyorsun, bu kadına ev yaptırma izini vermiyoruz diye herkesten imza topluyorsun Ercan'ım.

Köyde imzalar toplanır. "*Biz Havva için imza vermeyiz*" diyen on üç kişi imza vermezler. Fatma teyzenin çağrısı İstanbul'a kadar ulaşır. İstanbul'da köyün dayanışma derneğinde toplantılar yapılır. Dernek yöneticileri, üyeleri Havva'yı köyden uzaklaştırmak için uzun uzun tartışırlar. Havva'ya karşı olan dernek yöneticileri arasında iş insanları da vardır. Bunlardan biri olan Kenan hemen önerisini söyler:

- Avukat paralarını biz öderiz. Hukuki işlemler için ne gerekiyorsa biz üstleniriz. Yeter ki köyümüze yeni adetler getirilmesin. Başka köyden evlenip giden kızlara baba malını vermeyiz.

Dernek üyelerinden Kazım dayanamayıp sorar.

- Sayın işverenler sizin fabrikalarınız var, mülkleriniz, arabalarınız var, Allah daha çok versin size. Ancak kızlarınız da var. Peki bu varlıklarınızı köye mi bağışlayacaksınız. Eğer kızlarınız köylüleriyle evlenmezlerse?

Kenan, Kazım'ın sorusuna şaşırır. Ne alakası vardır şimdi İstanbul ile köyün...

- Yahu burası İstanbul, Sivas'ta bir köy değil ki. Fabrikaları, arabaları, arsaları, köyle bir mi tutuyorsun? Tabi ki mal varlığımı kızım alacak, kiminle evlenirse evlensin, isterse gavurun biri olsun. İstanbul başka, köy başka, köyün bir düzeni var, bir adeti var. Kimse bozamaz kardeşim.

Tartışma kavgaya döndü. Kenan kürsüde konuşan Kazım'a sandalye fırlattı. Kazım'ın kardeşi Kenan'ın yakasını tutuğu gibi yüzüne bir yumruk indirdi. Kenan'ın yüzü kan içinde kaldı. Araya girenler kavgayı ayırdılar. Dernek toplantısı bir karar alamadan dağıldı.

Havva, ürünlerini tüccara sattıktan hemen sonraki sabah erkenden köy durağından geçen midibüslere binerek Divriği Kaymakamlığına gitti. Yol boyunca baba evini yeniden nasıl canlandıracağı üzerine düş kurdu. Evin biçimi gözünün önüne geldi. Yapıcılara şöyle söyleyecekti;

"Babamın kapısı iğde ağacına doğru açılırdı. Sizde bu yapının kapısını iğde ağacına doğru açın. Şu koskoca iğde ağacına dikkat edin, inşaatın öte berisini dokundurmayın, kurumasın. İğde ağacı babamdan bize kalan değerli bir hatırattır kim bilir kaç yüz yaşındadır. Benim çocukluğumda bu ağaç dağ gibi büyüktü. Kokusu ilk baharda köyü buram buram kokuturdu. Evlerin içine dolardı kokusu. Hala aynı koku, aynı heybetiyle sallanıp durur. Yol kenarına yakındır, kaç kez yol yapımında iş makinaları dallarını kırdı, damarlarını kesti, inatla gür bir biçimde canlanarak yaşıyor işte..."

Şafağın çisesine yakalanmıştı Havva. Islanmıştı, üşümüştü zangır zangır titriyordu. Yine ev düşüne daldı. İçi ısındı. İğde ağacını düşündü. Ben onun altına veranda yapacağım. Onun gölgesinde çayımı, çorbamı içeceğim, o iğde ağacında ailemin kokusu var. Cumhuriyet'in kanunları var. Kendi kendine konuştu durdu. Bunları düşündükçe yüreği serinledi.

Havva Kaymakam'la görüşmek için bir saat bekledi. Onu içeri aldıklarında genç Kaymakam'a tüm olanları anlattı. Köyde ev yapmak istediğini, ancak köydekilerin ev yapmasına karşı olduklarını söyleyip, babadan kalma mülkün tapularını Kaymakam'a gösterdi.

Kaymakam tapulara şöyle bir göz gezdirip,

- Bu evrakı jandarma komutanına götür. Olanları ona da anlat. Ev yaparken sana yardımcı olacaktır. Ben ayrıca onunla görüşürüm.

Havva, ilçenin jandarma komutanlığına gitti. Kaymakam beyin gönderdiğini söyledi. Olanları ona da anlattı. Komutan evrakları inceledi. Tapu kayıtlarının eksiği olup olmadığını tapu dairesinden öğrendi. Daha sonra da köy muhtarıyla telefonda konuştu.

- Haydar muhtar, sizin köyde Havva Ha-

nım ev yapmak istiyormuş ancak köydeki komşuları karşı çıkmış. Karşı çıkanları, sen midibüsüne doldur getir. Gelmezlerse onları ben jandarmayla aldırtırım. Tamam mı?

Haydar muhtar, köylülerle birlikte, öğleye doğru ilçe jandarma komutanlığına gelirler. Muhtar, Havva'yı komutanın yanında görünce yüzünün rengi değişir.

- Komutanım istediğiniz gibi komşularımızla geldik.

Komutan ciddi bir tavırla,

- Buyursunlar.

Köylüler ellerini göbeklerinin üstüne kavuşturup, komutanın karşısında sırayla dizilirler.

Komutan sözlerinin üstüne basa basa konuşur:

- Sayın Haydar muhtar, sayın köylüler nedir derdiniz? Havva Hanım evini yapacak. Baba malını istediği gibi kullanır. Sizlere ne, tapulu malıdır, siz kim oluyorsunuz da kanunları tanımıyorsunuz? Sen niçin bu durumu haber vermiyorsun yetkili makamlara sayın muhtar.

Muhtar kekeleyerek konuşmaya çalışır.

-Söyledim komutanım, ikna etmeye çalıştım.

Komutan sinirli bir ses tonuyla daha önceden tanıdığı köylülere adlarıyla seslenir:

- Ramazan, Ercan. Siz, siz ne diye kan çıkar, kavga çıkar diyorsunuz. Köyden köye ev basmaya bir midibüs dolusu adamlarla gidiyorsunuz. Ev sahibi şikayetçi olursa sizi ne yaparlar biliyor musunuz? Sizleri içeri atarlar, mapus yatarsınız bre cahiller. Cumhuriyet'in kanunları sizin gibiler için yapıldı. En ücra köyler Cumhuriyet kanunlarıyla medeniyete girdiler. 21. yüzyıla girmişiz, sizler bu kafalarınızı değiştirmemişsiniz, cahilliğinize devam ediyorsunuz.

Kısık sesiyle Mahmut atıldı.

- Komutanımmm komutaanımmm, ben ben demedimmm. Ramazan dedi.

Muhtar dirseğiyle Ramazan'ın kolunu dürter.

Köylülerin kafaları Havva'nın karşısında eğilmiştir. Kaş altından birbirlerinin ürkmüş gözlerine bakarlar. Muhtar sesi titreyerek:

-Komutanım bir yanlış anlaşılma oldu, özür dileriz sizlerden.

Köylülerinin azarlanmasına, cahil denmesine, üzülmüştür Havva. Kendini kötü duyumsar. Komutan işi daha fazla uzatmak istemez:

- Sayın muhtar, al köylülerini köyüne git. En ufak bir münakaşada hepinizi içeri tıktırırım, evin yapımı bitene kadar. Havva Hanım yarın o köye yapı malzemesini yığacak. Evini yaptıracak, gerekirse jandarma eşliğinde evini bitirecek. Huzursuzluk istemiyorum.

Köylüler kapıdan çıkarken komutan pencereye doğru yürür, kendi kendine konuşur gibi "Ahh Mustafa Kemal Atatürk'üm ahh! Zamansız öldün, ahh İsmail Hakkı Tonguç ahh! Köy Enstitüleri... ülkede aydınlanma yarım kaldı".

Havva düşünü kurduğu baba evini yaptırır, içine taşınır. Verandayı düzenlerken, yoldan geçen Fatma teyze ona laf atar:

- Kolay gelsin Havva Hanım köyümüze yerleştin. Sana hayırlı olsun demeyeceğim. Köyümüze kötü bir adet getirdin sen. Cumhuriyet de hayırlı olsun, onun kanunları sana bu evi yaptırdı.

Havva köyünün yaşlısına saygısızlık etmek istemezdi, ama bir cevap vermesi de gerekiyordu.

- Fatma teyze kanunlar herkes için geçerlidir. Sen eşinden sebeple emekli maaşını alıyorsun. Cumhuriyet'in kanunları sana da iyi şeyler yapmış hani...

Öykü

Taş

Yusuf NAZIM

Acıyla buruşturdu yüzünü. Kesmiyordu! "*Bir hediye götürmek gerekir*" diye geçirdi içinden. Başparmağının ucunu jiletin ağzına bir kaç kez sürttü. Körelmişti. Kutunun içinden yeni bir jilet aldı, metal tıraş makinesinin sapını bükerek ağzını açtı, eskisinin yerine yerleştirdi. Kolundaki saate baktı. Çiziklerle dolu, sararmış camın ardındaki akreple yelkovan, nikâh saatine henüz çok erken olduğunu söylüyordu.

"*Gitmesem mi acaba?*" diye düşündü. Aklını kurcalayan ikircikli soruyu, kaş işaretiyle kovdu. Olmazdı! Değerli bir dostuna söz vermişti. Kendine kızmadan da edemedi:

"Şart mıydı sanki söz vermek, hemen gevşedin!"

Tıraş fırçasını suya batırıp, tepesi iyiden iyiye ovalleşmiş sabunun üzerinde hızlı hızlı dolandırarak iyice köpürttü. Çenesinin tıraşsız kısmını bir kez daha sabunladı. Banyoya kesif bir sabun kokusu yayıldı. Yukarıdan aşağıya bir fay hattı gibi yarılmış plastik çerçeveli aynanın karşısında sinekkaydı tıraşını tamamladı.

Tavandaki altmış mumluk, akkor ampulün cılız ışığına yanaklarını sırasıyla uzattı, aynadaki ikiye ayrılmış suretini iyice kontrol etti.

Yatak odasına geçti. Elbise dolabının kapısını araladı. Yere düşen dolabın kapağını tekrar yerine oturttu. Bunca zamandır ilk defa resmi bir toplantıya katılacaktı. "*Ne giysem acaba?*" diye mırıldandı. Elini, tel askıların üzerinde şöyle bir gezdirdi, içlerinden açık gri olan takım elbiseyi çıkarıp aldı. Askından indirdiği elbiseyi müşterisine pazarlamaya çalışan tezgâhtar edasıyla yukardan aşağıya salladı, evirdi, çevirdi. Ceketi ayrı, pantolonu ayrı bir dikkatle inceledi. "*Bir şey götürmesem, ne olur ki?*" düşüncesi aklını kurcalamaya devam ediyordu. Ceketin üzerinde gezinen elleri, iyiden iyiye eprimiş dirseklerin üzerinde durdu... Elbiseyi yerine koydu, bu sefer kirli sarı olanını çıkardı. "*Saçmalama!*" diye söylendi, "*eli boş gidilir mi? Üstelik yakın bir dostunun en mutlu gününde!*" Aynı titiz incelemeyi elinde tuttuğu elbisenin üzerinde de yaptıktan sonra, bunda karar kıldı. Arkadaşının hediyesiydi, bunu giyecekti. Elbiseye en uygun olan gömleği seçmek için de aynı titizliği gösterdi. Yatak odasını, kesif bir sabun kokusuyla dolu bir şekilde arkasında bırakarak yeniden banyoya geçti. Aynada, ikiye yarılmış her iki suretiyle ayrı ayrı göz göze geldi. Yüzünde, ha yağdı, ha yağacak bulutlu, ağır, karamsar bir havanın sarsak, sıkıntılı halini gördü.

"*Nereden* çıktı bu nikâh *işi*" diye yeniden söylendi. "*Zamanı mıydı yani!*" Gömleğinin, zoraki bir araya gelmiş düğmelerini, ceketinin önünü ilikleyerek kapatmaya çalıştı. O da nesi! Gözü kol düğmelerine takıldı. Sol

koldaki sayısı üç olan düğmelerden sağ tarafta sadece bir tane olduğunun daha önce nasıl da fark etmemişti? Salondaki tahta dolabın raflarını, çekmecelerini karıştırdı, gardıropta da aynı şekilde arandı. Eline aldığı kutunun içindeki bir kaç düğmeyi inceledi, "*yok!*" dedi, *"nerden olsun?"* Plastik raflardaki başka bir teneke kutudan çıkardığı iğne iplikle, soldaki düğmelerin birini söktü, ancak usta bir terzinin göstereceği el çubukluğuyla ceketin diğer koluna dikiverdi. Bir yandan da "*ne götürsem ki?*" düşüncesi aklında fink atıyordu. Birden gözleri çakmak çakmak oldu. "*Buldum!"* dedi. Yatak odasına koştu, kitaplık olarak kullandığı üst üste dizilmiş plastik selelerden oluşma rafların en üstündeki, üzeri çiçek desenli başka bir teneke kutuyu aldı, kapağını açtı. Gözleri, yaşamının onlarca yılında biriktirmiş olduğu iyi-kötü, güzel-çirkin, acı-tatlı ne varsa, anılarla dolu bir labirente düşmüş gibiydi. Dudaklarına ince, keskin bir gülümseme yayıldı. Hayatı boyunca sahip olduğu, gözü gibi sakladığı tek ve en değerli parçaydı. Kutunun içindekini aldığı gibi ceketinin cebine koydu.

Akşamdan boyadığı kahverengi ayakkabılarını giydi. Artık tastamam hazırdı. Kapıdan çıkarken, en son ne zaman bir nikâhta bulunduğunu düşündü, hatırlayamadı. Kapıyı kapattı. Yüreğine ince bir akşam bulutu gibi sızan, nedenini kestiremediği ısrarlı, soğuk, ürkek duygularla baş başa kaldı. Vaz geçip vaz geçmemek arasında bir kez daha gidip geldi. Kirli bir İstanbul akşamında, yıllardır görmediği arkadaşına rastladığı o güne lanetler okurken, bodrum katındaki rutubet kokulu merdiven boşluğunu bir çırpıda tüketerek kendini apartman kapısından sokağa atıverdi.

Omzundan tutan bir el ile irkildi.

"*Hamit!*" dedi bir ses.

Arkasını döndü. Yüzünde şaşkın bakışları, takım elbiseli, kravatlı, temiz, şık giyimli biriydi karşısında duran. İki eliyle omuzlarından tuttu, inanmaz bir şekilde silkeledi.

"*Hamit, sen değil misin?"*

Üzerine bol geldiği her halinden belli olan ceketinin içinde kaybolmuş gibiydi. Kaşlarını çattı, şaşkın şaşkın baktı yüzüne.

"*Sen de kimsin?*" dedi.

"*Beni tanımadın mı? Hanak Lisesinden İbrahim!*"

Yüzündeki tedirginlik, yeni çıkmış ayın siyah bir bulutun arkasından bir görünüp kaybolması gibi eskiyiverdi. Geçmiş zamanlarda kalmış bir dostluğun, sıcak, sevecen duyguları aktı yüreğine.

"*Aaa, Güzel İbrahim, sen! Hani şu İstanbul'dan gelen?"*

"*Tastamam* öyle*, o İbrahim!*"

Hayretten açılmış gözleriyle baktı karşısındakine. Kim önce davrandı, hangisi ilk hamleyi yaptı, nasıl oldu anlayamadılar. Birden sarmaş dolaş oluverdiler; kendiliğinden, kuvvetlice, sımsıkı. Birbirine karışmış ter ve parfüm kokuları arasında, çok eskilerde unutulmuş hesapsız, kitapsız bir kucaklaşmaydı bu. İçine sıcak sıvı konulduğunda renk değiştiren sihirli bardaklar vardır ya, yüzü öyle olmuştu Hamit'in. Bir anda, sırtındaki soluk pembe gömleğinin rengi yürümüş de, önce boynuna, yanaklarına, oradan da elmacık kemiklerine ulaşmış gibiydi. Kısa gövdesiyle hiç kıyaslanmayacak kadar iri elleriyle, arkadaşının omuzlarından kavradı, onu kendinden biraz uzaklaştırdı.

"*Dur sana bir bakayım. Nasıl da değişmişsin? Sen söylemesen asla tanıyamazdım.*"

"*Seni tanımamak mümkün mü?"* diye karşılık verdi diğeri, "*bu kısa boy, bu çene, kaşların, hep aynı. Hanak'ın dağlarında önümüzden keçi gibi yürüyüşün, iri harflerle yazdığımız o slogan… Hiç unutmadım!"*

"*Evet ya, çok iyi hatırlıyorsun, sen de vardın orada, öyle ya.*"

Bir an duraladı İbrahim, önemli bir şeyi hatırlamış gibiydi. Sonra vazgeçti.

"*Ya, böyle olmaz, konuşacak çok şey var. Ne yıllardı Allahım, ne kadar zaman oldu; sıkıyönetim, jandarma takibi, kayalar üzerine yapılan yazılamalar, lisedeki hocalar… Sahi kaç yıl geçti aradan, dur bakayım, yirmi, yok ne yirmisi, otuz; hayır hayır daha fazla galiba…"*

"Otuz sekiz yıl!"

"Yapmaaa!"

"Evet, tam otuz sekiz yıl önceydi…"

İbrahim, arkadaşının pembe şakaklarının üzerindeki kısık gözlerinin içine inanmaz gözlerle baktı. Silkelendi.

"*Vay bee!*" dedi, "*koca bir ömür bu!*" Arkasından ekledi, "*Yok yok böyle olmayacak, hadi bir yere geçip oturalım. Şuracıkta bildiğim bir kafe var.*"

Çiçek Pasajı'nın yanından geçerek Nevizade'de bir barın önünde buldular kendilerini. Hamit kapıdan içeri girerken, bir yandan kaşlarını yukarı kaldırmıştı. Tavanı her an çökmek üzere olan bir yere giriyormuş gibi tedirgin bakışlarla süzdü içeriyi. Yabancı, slow bir müzik eşliğinde teras katın merdivenlerini çıkarken saatine baktı, yarıma yaklaşıyordu. İçerinin loş ışığında duvardaki tablolara, boyu yüksekliğindeki akvaryumdaki balıklara, sütunların üzerinden sarkan çiçeklere merakla göz gezdirdi. Kendini, yeterince ayrıksı hissettiği bu ortamda, sebepsiz bir huzursuzluğa kapıldığını hissetti. İbrahim'in kuru, tok sesiydi onu kendine getiren.

"*Ee, ne içiyoruz?*"

"*Bilmem*," dedi, "*sen bilirsin?"*

"*Ben bir tekila alacağım."*

İçerinin ağır, kuru, alaca karanlıktan ibaret havasının üzerine çökmüş gibi bir hali vardı Hamit'in. Silkindi, bir omuz hareketiyle ağırlığı üzerinde atmak istedi.

"Çay" dedi*, "ben çay alayım.*"

Olmaz, der gibi göğsünü geri çekti İbrahim, eliyle Hamit'in omzuna dokundu.

"*Kırk yılda bir buluşmuşuz, şöyle soğuk bir şey alsana*" dedi.

"*Bana dokunuyor*" dedi Hamit, "*çay olsun benimkisi."*

"*Peki*" dedi, garsona taraf döndü, "*bize bir tekila ve çay*"

Garson başını öne eğerek karşılık verirken, İbrahim konuşmasını sürdürdü.

"*Vay be, bu kadar sene sonra karşılaşmak, inanılmaz bir şey."*

Hamit, merdivenleri çıkarken üzerinde taşıdığı ağırlığı bir miktar atmış gibi konuştu:

"*Evet, rüyamda görsem inanmazdım, öylesine unutmuşum ki eski dostları. Şimdi seni görünce yavaş yavaş hatırlıyorum. Nasılsın, neler yaptın, anlatsana?*"

"*O sene Hanak'ta bütün dersleri verip mezun olmuştum. Hacettepe iktisatı kazandım. Sonra biliyorsun 12 Eylül darbesi, zor yıllar, emniyet, sorgu, içeri gir çık… Allahtan benim payıma fazla bir şey düşmedi…"*

Burada durdu, yutkundu. Gözleri, bakıyor ama görmüyor gibiydi. Donuklaşmıştı:

"*Ama birçok arkadaş…*" dedi… Gerisini getiremedi.

"*Neyse*" diye devam etti, "*Okul bitti sonunda. Özel bir bankaya attım kapağı. Sonra Merkez Bankası'nın müfettişlik sınavlarını kazandım. Şansım yaver gitti. Ardından Para Piyasaları Müdürlüğü, derken iyi bir kariyerim oldu. Bu arada evlendik tabii, iki çocuk, okudular, büyüdüler…*"

Bu arada elindeki dosyayı gösterdi:

"*Kızımın evlilik evrakları. Haftaya nikâhı olacak, bundan daha güzel rastlantı olamazdı, bak davetlimsin, mutlaka geleceksin!*"

Hamit, bilmem ki, der gibi omuzlarını silkti. İçerinin ağır, kuru, alaca karanlıktan ibaret havasının daha da ağırlaştığını, üzerine üzerine çöktüğünü hissetti. Hiçbir omuz hareketinin, üzerindeki bu ağırlığı hafiflete-

ceği yoktu. Klimaların soğuttuğu serin hava, alnında biriken burcu burcu ter damlalarına engel olamadı. Cebinden çıkardığı çizgi desenli bez mendille alnını sildi:

"Bilmem ki..." diyebildi. *"Demek evlenecek kadar büyüdü kızın?"*

"Bilmem ki ne demek Allah aşkına!? Yıllar sonra sevgili dostumla karşılaşıyorum, en mutlu günümde sen olmayacaksın da kim olacak?"

Tekilasından bir yudum aldı. Onu, eski zamanların anılar labirentine sürükleyen yüzündeki bitimsiz heyecan dalgası hala dinmemişti:

"*Vay anasını, ne günlerdi ya! Sen hep bizi kollardın. Zor işleri hep kendin yapardın. Biz İstanbul'dan gelmişiz diye, bulaşık bile yıkatmazdın bize. Hatırlar mısın, Hanak'taki karşı dağın yamaçlarına dev gibi harfleri nasıl asmıştık?"*

Hamit, bunca yıl sonra, karanlık, kör bir kuyuya bırakılmış ve bir daha hiç hatırlanmamış değerli bir şeyin, yeniden gün yüzüne çıkmasının verdiği tatlı bir tebessümle gülümsedi.

"*Hatırladım dedi… Nasıl da kalmış hafızanda?*"

"*Kalmaz olur mu? O günler öyle bir iz bıraktı ki bende. Biz iki kişi uçlarından tutarak bir kireç torbasını ancak taşıyabilirken, sen sırtına iki torbayı birden alırdın. Dağın yamacına, sırtında ağır çuvallarla keçi gibi ilerler, karanlığın içinde kaybolurdun. O da yetmez, dönüp bir de bize yardım ederdin…"*

"Yok canım, o kadar da değil!"

"Olmaz olur mu? Biz İstanbul çocukları, alışık değiliz diye, ha bire bizi kollardın sen."

Hamit gözlerini kıstı, yanaklarına hücum eden mahcup gülümsemeye istemsizce izin verdi:

"*Liseden öğretmenler de vardı galiba o gece?*"

"*Evet evet, öğretmenler! Hatta köylü arkadaşlardan birisi gelmemişti de, hani, bir lise müdürü vardı, örgütten, kireç torbalarından birini sırtlayıp düşmüştü önümüze.*"

Artık omuzlarını silkelemiyordu. Çayından bir yudum daha aldı. Deminden beri üzerine çökmüş o loş, renksiz, kuru ağırlıktan eser kalmamıştı. Gözlerindeki gülümseme onun, geçmiş zamanların inançla, umutla, daha güzel bir gelecek hayaliyle dolu günlerine gittiğini söylüyordu.

"Harflerin büyüklüğü iki metre vardı." diye mırıldandı.

"Vardı ya! Güya sıkıyönetim uygulanıyordu. Hatırlasana ilçe merkezinde 24 saat jandarmalar dolaşıyor, kimseye göz açtırmıyorlardı. Mümkünü var mıydı, duvarlara küçük bir slogan bile yazamıyorduk. Sabah olduğunda ilçeden yükselen sesleri hatırlıyor musun?

"Evet" dedi Hamit, ceketinin eteklerini oturduğu yerde bacaklarının arasına alırken, "*Tüm ilçe ayağa kalkmıştı…"* diye gülümseyerek ekledi.

"*Nasıl kalkmasın. İlçenin duvarlarında tek bir slogan dahi bulunmamasıyla övünen karakol komutanı,* şafak söktüğünde, *karşı dağın eteklerinde, boydan boya fosfor gibi parlayan yazıyı* görünce deliye dönmüştü. *Dur, ne yazmıştık sahi…*"

"*Kahrolsun Faşist Diktatörlük…"*

"*Evet, evet, öyle. Askerlerin panik halinde, dağa doğru koşuşlarını katıla katıla gülerek nasıl da seyretmiştik.*"

Bir an için, ışınlanmış gibi gittiği başka bir zamandan bugüne dönüverdi İbrahim:

"*Sahi, sen neler yaptın bunca zaman, nerelerdeydin, hep ben anlattım; çoluk çocuk, iş güç, anlatsana. Kusura bakma dostum seni görmenin heyecanına ver…*"

Hamit, hiç beklemediği bir soruyla karşılaşan insanların, şaşkın, faka basmış, ne söyleyeceğini bilemez haliyle duraksadı. Bir süredir üzerinden kalkmış olan içerinin

kuru, loş ağırlığının, daha da artmış olarak omuzlarına, sırtına, ayaklarına kadar indiğini hissetti. Bununla kalmadı, bunca ağırlığı taşıyan bedeninin ezile ezile yüreğine kadar ulaşan bir basınca dönüştüğünü fark etti.
"*Ben*" dedi…

Sanki medet umarcasına, bardağından bir yudum daha aldı, devam etti:

"*Ben hapisteydim…*"

"*Hapis mi?*" diye sordu İbrahim, "*ne hapsi, ne zamandır?"*

Elindeki cam bardağın derinliklerinde bir yerlere bakar gibi tamamladı:

"*32 yıldır…*"

Bildiği ama anlamadığı, gördüğü ama kötü bir düş sandığı, duyduğu ama kulaklarına inanamadığı bir şeyle baş başa kalmış gibi oldu İbrahim. Belleğindeki bütün sözcükler sırra kadem basmış da söyleyecek tek bir sözcük bulamamış gibi bakışlarla kalakaldı.

Bir an bir sessizlik oldu. Buzdan bir sessizlik. Barın içindeki her şey dondu kaldı. Duvardaki tablolar, akvaryumdaki balıklar, sütunlardan sarkan çiçekler derin, içten, buz gibi katılaşmış olarak bir süre öylece beklediler. Sanki buna, ses sisteminden yayılan müzik de ara vererek eşlik etti. İbrahim'in yüzü, içerinin buza kesen sessizliğini bir parçası gibiydi. En önce o çözüldü. Az öncesine kadar, eski zamanların umut, sevinç, baş etme, dayanışma dolu anılarından, bütün hücrelerine kadar işleyen buzdan bir soğukluğa dönüşmek kolay olmasa gerekti.

"*Nasıl yani?"* diyebildi İbrahim.

Hamit, elindeki boş çay bardağını halka halinde çevirdi:

"*12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra tutuklandım, dört yıl yatıp şartlı tahliye ile çıktım. Bir yıl sonra, yeni bir örgüt suçu, şartlı tahliye yandı. Sonrası işte…*"

İbrahim'in, karşılaştıkları ilk andan itibaren yüzüne demir atmış olan sevinç ve heyecan dolu ifade yerini, acı ve keder içinde çizgilere bırakmıştı bile. Aralarına giren kalın suskunluk duvarını, İbrahim'in güçlükle fısıldayabildiği birkaç sözcük bozdu:

"*Nişanlıydın o zamanlar?"*

Başını sallayarak onayladı Hamit:

"*Evet, 1984'te cezaevinden çıkınca evlendik. Kızım, ben cezaevindeyken doğdu. Sonra…"*

"Eee, sonra?"

"Olmadı, ayrıldık…"

Hamit, parmakları arasında tuttuğu bardağı çevirmeye devam ediyordu:

"*Altı ay önce tamamladım cezamı. Dışarıya alışmaya çalışıyorum. Öyle çok şey değişmiş ki…"*

İbrahim, elini arkadaşının eline götürdü, avuçladı, sıktı.

"Üzüldüm ya, hiç haberim olmadı." dedi.

Sonrasını anımsamıyordu Hamit. Kısa sürmüştü zaten. Tek hatırladığı kalkarken İbrahim'in sıkı sıkıya tembih ederek aldığı sözdü:

"*Bak kızımın nikâhı haftaya, mutlaka geleceksin, mazeret istemem!"*

Önce, bu samimi daveti nasıl atlatırım diye kıvırmaya çalışmıştı Hamit.

"Ya, bilmem, nasıl olur, bir bakayım…"

Bu beceriksizce kıvırma hamlesini anlamış, kesinkes karşı çıkmıştı diğeri.

"*Öyle şey olmaz! Bilmem falan yok! Bana burada söz vermelisin, yoksa şuradan şuraya gitmem, bilesin!*" deyip çantasından çıkardığı davetiyeyi eline tutuşturmuştu.

On yıllar öncesinin başka bir zamanına ait, bambaşka duygularıyla yüklü, bu sıcak ve içten davete daha fazla direnememişti Hamit:

"*Peki, demişti,*" gözlerine iliştirdiği sevecen gülümsemeyle, "*söz, geleceğim."*

Ayrılırken bir de telefonunu istemişti İbrahim. "*Yok!"* demişti Hamit, tek sözcükle "*yok!"* Başını önüne eğmiş, dudaklarına is-

temsizce asılan hafif bir tebessümle "*her şey çok değişmiş, teknoloji de öyle, alışacağım galiba*." demişti.

Cezaevinden çıktığı ilk gün, eskiden çok iyi bildiği semtlerin tıka basa beton bloklarla dolu caddelerinde şaşkınlık içinde dolaşırken, yoldan geçenlere telefon edebileceği bir postaneyi sorduğunda, yüzüne şaşkınlıkla bakan insanları anımsamasından kaynaklı bir tebessümdü bu…

Bir dolmuş ve ardından metrobüs. Beylikdüzü'ndeki otele varması bir buçuk saatini almıştı. Dolmuştan indikten sonra üç duraklık mesafeyi yürümeyip metroya binseydi belki daha erken varabilirdi. Hiç önemli değildi. Bu aralar zamandan çok sahip olduğu başka bir şey yoktu.

Beylikdüzü'nün sırtlarında bir mızrak gibi gökyüzüne yükselen otelin siluetine uzun uzun baktı. Giriş kapısını bulmakta güçlük çekmişti. Otel binasının biraz uzağında araçların giriş çıkış yaptığı bariyerli yola yöneldi. Kendisinden başka yürüyerek gelen kimse yoktu. Kulübedeki görevlilerin kuşkulu bakışlarından, davetiyesini göstererek kurtulabildi. Otelin bol makyajlı, şık giyimli, titrek bedenli kadınlarından yayılan parfüm kokuları arasında, çiçek ve çelenklerle süslenmiş, parlatılmış kahverengi beyaz İtalyan mermerleri üzerinde kendini bir hiçliğe hapsolmuş gibi hissetti. Her halinden üstüne bol geldiği anlaşılan, kirli sarı elbiseleri içindeki ürkek, tedirgin yürüyüşüyle balo salonuna doğru ilerlerken, nikâh törenine gelmeyi kabul ettiği o güne bir kez daha lanetler okudu.

Salonun sahneye en uzak, tenha bir köşesine saklanır gibi oturdu. Bulunduğu yerden izledi bütün seremoniyi. Nikâh memurunun gelişini, damadın gelinin ayağına basmasıyla yükselen kahkaha tufanını, kesilen kırmızı kurdeleyi, aynı yastıkta birlikte kocamak yönündeki dilekleri… Kulak zarlarını patlatırcasına müzik eşliğinde yapılan hareketli danslar, oyunlar, kesilen pasta ise dahasıydı… Takı merasiminin kalabalığından özellikle uzak durdu. Gelin ve damada son takılar iliştirilirken ürkekçe araya sokuldu, gençleri kutladı. Sonra, İbrahim'e ve eşine yöneldi. Eşinin elini sıktı, tebrik etti. İbrahim'le kucaklaştı:

"*Kusura bakma, bir şey alamadım çocuklara*" dedi, sağ elini ceketinin cebine soktu. Cebinden çıkardığı eliyle, İbrahim'in elini sımsıkı tuttu. "*Otuz iki sene boyunca sahip olduğum en değerli şey, kabul edeceğine eminim.*"

Göz göze geldiler. Elleri ellerindeydi. Gözlerini sempatik, alçak gönüllü bir tevazu ile kısmış, ince, naif, pembe bir gülümseme yayılmıştı yanaklarına. Kucaklar gibiydi bakışları.

Çok eski zamanların puslu dünyasında unutulmuş, belki erken hayallenmiş bir dünyanın acı, tatlı, bir o kadar hüzünlü anılarıyla karışık bu bakışlara gözlerini kırparak karşılık verdi İbrahim. Aynı içten, derin, hayran bir sevecenlikle. İki adam, ayakta bir süre öylece kaldılar.

Sessizliği bozan Hamit oldu. "*Hoşça kal dostum*" dedi, arkasını döndü, kapıya doğru yürüdü. Ceketinin düğmelerini aceleyle çözmüştü bile. Balo salonunun çıkış kapısına doğru uzanan kırmızı halı zemin, sonsuzluğa uzanan bir yol gibiydi. Cezaevinden çıkarken koğuş arkadaşının ona verdiği, kirli sarı takım elbisenin içinde sırılsıklam olmuştu.

İbrahim, olduğu yerde, arkasından bakakaldı. Arkadaşı, kırmızı halının sonundaki döner kapının kanatları arasında gözden kaybolduğunda ancak kendine gelebildi. Avucunu yavaşça açtı, üzeri beyaz çizgili, küçük kahverengi taş parçasına şaşkın şaşkın baktı.

insancıl

internet üzerinden satışlarda yayınlarımıza ulaşabilirsiniz

ISSN 1300-4158

D&R MUSIC BOOK STORE

babil com

///idefix www.idefix.com

odakitap

eganba